

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI

2014 SONRASI SURİYE İÇ SAVAŞI'NIN TÜRKİYE – ABD
İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Güçlü KÖSE

KOCAELİ 2021

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI

2014 SONRASI SURIYE İÇ SAVAŞI'NIN TÜRKİYE – ABD
İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Güçlü KÖSE

Doç. Dr. Buket ÖNAL

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve

No:23/06/2021-15

KOCAELİ 2021

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın hazırlanma aşamasında sabrıyla bana her türlü desteği sağlayan, verdiği tavsiyelerle ileride gideceğim yollara ışık tutan ve akademik bakış açımın gelişmesini sağlayan çok değerli danışman hocam Doç. Dr. Buket ÖNAL'a en içten şükranlarımı ve saygılarımı sunuyorum.

Emeklerinden dolayı Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü çalışanlarına ve başta Doç. Dr. Fatih Fuat TUNCER olmak üzere İstanbul Gelişim Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümü hocalarına ve çalışma arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Ayrıca tüm hayatım boyunca benden maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen başta babam Yusuf KÖSE ve annem Bediha KÖSE olmak üzere abilerim Haluk, Hamit, Sabri, Mehmet ve Ahmet'e ve ablalarım Talihe ve Beri'ye saygı ve şükranlarımı sunuyorum.

Güçlü KÖSE

11.05.2021

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER.....	II
ÖZET.....	IV
SİMGE VE KISALTMALAR.....	VI
ŞEKİL, TABLO, GRAFİK, RESİM VB.....	VII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	4
1.1. ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER	4
1.1.1. Araştırma Problemi	4
1.1.2. Araştırmanın Amacı.....	5
1.1.3. Araştırmanın Önemi	5
1.1.4. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları.....	5
1.2. İÇ SAVAŞ NEDİR?	6
1.2.1. İç Savaşın Tanımı.....	6
1.2.2. İç Savaşın Nedenleri ve Sonuçları	10
1.2.3. İç Savaşların Devletlerarası İlişkilere Etkisi	11
1.3. SURIYE İÇ SAVAŞI.....	14
1.3.1. Suriye'nin Tarihsel Arka Planı.....	14
1.3.1.1. Hafız Esad Dönemi	19
1.3.1.2. Beşar Esad Dönemi.....	22
1.3.2. Suriye İç Savaşının Gelişimi	23

İKİNCİ BÖLÜM

2. SURIYE İÇ SAVAŞINDA AKTÖRLER	30
2.1. SURIYE REJİMİ YANLILARI	31
2.1.1. Rejim Güçleri.....	31
2.1.2. Rusya.....	32
2.1.3. İran.....	37
2.1.4. Çin	41
2.2. SURIYE REJİMİ KARŞITLARI.....	42
2.2.1. Suriye Muhalefeti	42
2.2.2. ABD	44
2.2.3. Türkiye.....	47
2.2.4. Suudi Arabistan	50

2.2.5. Suriye Milli Ordusu (SMO) – Özgür Suriye Ordusu (ÖSO).....	54
2.3. DİĞERLERİ	56
2.3.1. Suriye Demokratik Güçleri (SDG) - Partiya Yekîtiya Demokrat – Demokratik Birlik Partisi (PYD) - Yekîneyên Parastina Gel- Halk Koruma Birlikleri (YPG)	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SURİYE İÇ SAVAŞI'NIN TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ	59
3.1. ABD'NİN SURİYE İÇ SAVAŞI'NDAKİ POLİTİKALARI	59
3.2. TÜRKİYE'NİN SURİYE İÇ SAVAŞI'NDAKİ POLİTİKALARI.....	64
3.2.1. Türkiye'nin DEAŞ ve PYD/YPG'ye Karşı Suriye'de Düzenlediği Askeri Harekâtlar	70
3.2.1.1. Fırat Kalkanı Harekâtı.....	70
3.2.1.2. Zeytin Dalı Harekâtı.....	71
3.2.1.3. Barış Pınarı Harekâtı	72
3.3. 2014 SONRASI SURİYE İÇ SAVAŞI'NIN TÜRKİYE - ABD İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ	73
3.3.1. Türkiye - ABD İlişkilerinin Kısa Tarihi	74
3.3.2. Türkiye – ABD İlişkilerinde Suriye İç Savaşı'nın Etkisini Arttıran Gelişmeler	75
3.3.3. Suriye İç Savaşı'nda Türkiye-ABD İlişkilerini Doğrudan Etkileyen Meseleler	77
3.3.3.1. Esad Rejimi Meselesi	77
3.3.3.2. Güvenli Bölge Meselesi	78
3.3.3.3. DEAŞ Meselesi	81
3.3.3.4. PYD/YPG Meselesi	84
SONUÇ.....	95
KAYNAKÇA.....	101

ÖZET

Soğuk Savaş sonrası dönemin en büyük krizi olarak nitelendirilen Suriye İç Savaşı, 2011 yılında başladıktan sonra gerek bölgesel gerekse küresel ölçekte çok büyük etkiler yaratmıştır. 2014 yılında Suriye İç Savaşı'nda yaşanan çeşitli gelişmeler ise bu tarihten itibaren iç savaşın seyrini değiştirmiş ve savaşın aktörleri arasındaki ilişkilere önemli etkileri olmuştur. Türkiye-ABD ilişkileri de Suriye İç Savaşı'nda en çok etkilenen iki ülke ilişkilerinden olmuştur. Özellikle iki ülke arasındaki “stratejik” farklılıklar, Suriye İç Savaşı'na farklı yaklaşımları ve izledikleri uyumsuz politikalar, Türkiye-ABD ilişkilerine olumsuz etkilerde bulunmuştur. Öncelikle iki ülke Suriye'de yaşanan krizi ‘uzak’ ve ‘yakın’ tehdit olarak farklı algılamıştır. ABD'nin Suriye politikasındaki öncelikleri İran'ın etkisinin zayıflatılması ve İsrail'in güvenliğinin sağlanması iken Türkiye'nin Suriye politikasındaki öncelikleri Esad rejiminin devrilmesi ve hızlı bir çözüm ile topraklarındaki mülteci probleminin çözümü olmuştur. ABD, DEAŞ ile mücadelede Suriye İç Savaşı'nda PYD/YPG'yi partner olarak görürken, Türkiye'nin PYD/YPG'yi PKK'nın Suriye kolu olarak görmesi iki ülke ilişkilerinde kriz yaratan bir etken olmuştur. ABD'nin PYD/YPG ile 2014 yılında yaşanan Kobani Krizi'nden sonra kurumsallaşan ilişkisi ve sistemli silah yardımları, Türkiye açısından kabul edilemez görülmüş ve ikili ilişkilerde tansiyonu arttırmıştır. Suriye'nin kuzeyinde ABD güçlerinin desteklediği SDG/PYD/YPG koridoruna karşı Türkiye, ABD'nin tüm telkinlerine rağmen kuzey Suriye'de üç büyük askeri harekât gerçekleştirmiş ve iki ülke ilişkilerinde krizler yaşanmıştır. Türkiye-ABD ilişkileri Suriye İç Savaşı ile birlikte tarihin en kötü dönemine girmiştir. NATO üyesi ve müttefik olarak nitelendirilen iki ülke ilişkileri, Suriye İç Savaşı'nın yarattığı etki ile zıt politikalara sahne olmuştur. Türkiye, ABD'yi terör örgütüne destek vermekle suçlarken ABD, Türkiye'yi İran'ın etkisini arttıran ve Rusya'ya hediye sunan hamleler yapmakla suçlamıştır. Sonuç olarak 2014 sonrası Suriye İç Savaşı, Türkiye-ABD ilişkilerine bariz derecede olumsuz etkide bulunmuş ve iki ülke ilişkilerinin geleceği açısından çeşitli sorunlar ortaya çıkarmıştır.

Anahtar Kelimeler: Suriye İç Savaşı, Türkiye-ABD İlişkileri, Türk Dış Politikası, PYD/YPG Krizi, Kuzey Suriye

ABSTRACT

The Syrian Civil War, which is described as the biggest crisis of the post-Cold War period, has had a huge impact on both regional and global scales after it started in 2011. Various developments in the Syrian Civil War in 2014 have changed the course of the civil war since that date and have had significant effects on the relations between the actors of the war. Turkey-US relations were the most affected relations because of the Syrian Civil War. Especially between the two countries' "strategic" differences in approaches to the Syrian Civil War, and incompatible policies they have, it has a negative impact on Turkey-US relations. First of all, the two countries perceived the crisis in Syria differently as a "distant" and "near" threat. The priorities of the USA in Syria policy are to weaken the influence of Iran in the region and to ensure the security of Israel, however, Turkey's priorities are the overthrow of the Assad regime and the settlement of the refugee issue in the soil. While the USA sees YPG as a partner against ISIS, Turkey sees YPG as the Syrian branch of the PKK. Therefore, this situation is a factor that created a crisis in the relations between the two countries. After the Kobani Crisis with institutionalized relations between the USA and PYD/YPG, and USA's systematic arms aid to YPD have been unacceptable for Turkey and increased tensions between the two countries. The SDF/PYD/YPG corridor, supported by the US forces in the north of Syria, caused Turkey to carry out three major military operations in northern Syria, despite all the suggestions of the USA, and there were crises in the relations between the two countries. Turkey-USA relations have experienced the worst period in history during the Syrian Civil War. The relations of the two countries, which are considered as NATO members and allies, have witnessed opposing policies with the effect of the Syrian Civil War. While Turkey has accused the United States of providing support to a terrorist organization, The US blamed Turkey for increasing Iran's influence and helping Russia. As a result, the Syrian Civil War obviously has a negative impact on Turkey-US relations and paved the way for several problems in the future relations of the two countries after 2014.

Keywords: Syrian Civil War, Turkey-US Relations, Turkish Foreign Policy, The PYD/YPG Crisis, Northern Syria

SİMGE VE KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AKP: Adalet ve Kalkınma Partisi

ASALA: The Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia (Ermenistan'ın Kurtuluşu için Ermeni Gizli Ordusu)

BM: Birleşmiş Milletler

BMGK: Birleşmiş Milletler Genel Kurulu

BOP: Büyük Orta Doğu Projesi

CENTO: Central Treaty Organization (Merkezi Anlaşma Teşkilatı)

COW: The Correlates of War Project (Savaş Korelasyonları Projesi)

DEAŞ: Devlet'ül Irak ve's Şam

İRA: Irish Republican Army'nin (İrlanda Cumhuriyet Ordusu)

KCK: Koma Civakên Kurdistan (Kürdistan Topluluklar Birliği)

KİK: Körfez İşbirliği Konseyi

NATO: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü)

ÖSO: Özgür Suriye Ordusu

PKK: Partîya Karkerên Kurdistanê (Kürdistan İşçi Partisi)

PYD: Partiya Yekîtiya Demokrat (Demokratik Birlik Partisi)

SDG: Suriye Demokratik Güçleri

SMO: Suriye Milli Ordusu

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

SUK: Suriye Ulusal Konseyi

TSK: Türk Silahlı Kuvvetleri

YPG: Yekîneyên Parastina Gel (Halk Koruma Birlikleri)

ŞEKİL, TABLO, GRAFİK, RESİM VB

Şekil 1: İç savaşların üç dalgası.....	13
Şekil 2: Son birkaç on yıl içerisinde iç savaşların coğrafi yayılımını göstermektedir.....	13
Şekil 3: “ <i>Bereketli Hilal</i> ” diye adlandırılan bölge.....	15
Şekil 4: Sykes-Picot Antlaşması’nın ön gördüğü paylaşım.....	16
Şekil 5: İç savaştan önce Suriye siyasi haritası.....	17
Şekil 6: 2012-2018 yılları arasında Suriye İç Savaşı’nda çeşitli şiddet istatistikleri.....	26
Şekil 7: DEAŞ’ın 2015 yılında Suriye ve Irak’ta kontrol ettiği koyu renkli alanlar.....	27
Şekil 8: 2011 yılından 2018 yılına kadar evlerinden olan Suriyelilerin sayısı.....	29
Şekil 9: Genel olarak Suriye’de bulunan Rusya askeri üsleri ve silah donanımları.....	37
Şekil 10: Şii Hilali ve bölgedeki bazı ülkelerdeki Şii nüfusları.....	40
Şekil 11: Genel hatlarıyla Suriye’de kim hangi tarafta.....	58
Şekil 12: ABD’nin Orta Doğu ülkelerinde bulunan asker gücü. Türkiye’de de 2 bin 500 sayıda askeri bulunmaktadır.....	64
Şekil 13: 2018 yılında Suriyeli sığınmacıların Türkiye ve farklı ülkelerdeki sayıları.....	69
Şekil 14: Cerablus ve El Bab’a düzenlenen Fırat Kalkanı Harekâtı’nın operasyon alanı.....	71
Şekil 15: Afrin’e düzenlenen Zeytin Dalı Harekâtı’nın operasyon alanı.....	72
Şekil 16: Fırat’ın doğusuna düzenlenen Barış Pınarı Harekâtı alanı.....	73
Şekil 17: Güvenli Bölge ve kuzey Suriye’de oluşan son durum.....	81
Şekil 18: İncirlik Hava Üssü ve 2015 yılında Suriye’de genel durum.....	83
Şekil 19: Kuzey Suriye’de Türkiye’nin hedeflediği güvenli bölge alanı.....	91
Şekil 20: Tek Kutuplu Sistem yapısı boyunca Türkiye – ABD ilişkilerinin genel olarak işbirliği ve anlaşmazlık oranlarının grafiksel analizi.....	94

GİRİŞ

2010 yılında Tunus'ta başlayan Arap Baharı, 2011 yılında Suriye'yi de etkisi altına aldığı bu olayların Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan en büyük siyasi krizine dönüşeceğini kimse tahmin etmemiştir. Suriye İç Savaşı başladığında mevcut sorunlarının yanında Fransız manda yönetimi döneminde başlayan yapısal sorunlar, 1946 yılında Suriye bağımsızlığını kazandıktan sonra da devam edip derinleşmiş ve günümüze kadar gelmiştir. 2011 yılında Suriye İç Savaşı, bu yapısal sorunlar ve kötü şartlardan dolayı patlak verdikten sonra, 2014 yılına kadar Suriye'de rejimin kademe kademe zayıfladığı ve muhaliflerin giderek güç kazandığı bir dönem yaşanmıştır. 2014 yılına gelindiğinde terör örgütü Irak ve Şam Devleti - Devlet'ül Irak ve's Şam (DEAŞ), Suriye ve Irak'ta ele geçirdiği topraklarla sözde "halifelik" ilan etmiş ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin öncülük ettiği Uluslararası Koalisyon, Suriye'deki DEAŞ unsurlarına karşı hava saldırıları başlamıştır. DEAŞ'ın yükselişi, aynı zamanda Uluslararası Koalisyon'un desteğini arkasına alan Demokratik Birlik Partisi – Partiya Yekîtiya Demokrat (PYD) / Halk Koruma Birlikleri - Yekîneyên Parastina Gel (YPG)'nin de yükselişi için bir fırsat yaratmıştır. Türkiye'nin Kürdistan İşçi Partisi - Partîya Karkerên Kurdistanê (PKK)'nin Suriye uzantısı ve terör örgütü olarak kabul ettiği PYD/YPG'nin Suriye'nin kuzeyinde siyasi bir statü elde etme amacı ve bu amaç doğrultusunda Azez-Cerablus hattında ilerlemesi, Türkiye tarafından "kırmızı çizginin ihlali" ilan edilmiş ve 2015 yılında top atışları ile Türkiye'nin bu amacı engellemeye yönelik Suriye'deki ilk askeri müdahalesi gerçekleşmiştir. 2015 yılında ise Rusya, Suriye rejimine destek için hava saldırıları başlatmış, böylece Suriye İç Savaşı'nın seyri değişmiş ve Suriye'deki iç savaş, uluslararası bir mücadele sahasına dönüşmüştür. İç savaşın devletlerarası ilişkilere etkisi, Türkiye - ABD ilişkilerinde de yüksek derecede gözlemlenmiştir. Bu çalışmada da Suriye İç Savaşı'nın özellikle 2014 sonrası oluşan şartlarla Türkiye - ABD ilişkilerine siyasi açıdan etkileri araştırılmış ve analiz edilmiştir.

Çalışmanın ana sorunsalı, Suriye İç Savaşı'nın 2014 – 2020 yılları arasında Türkiye – ABD "siyasi ilişkilerini" nasıl ve neden etkilediğini tespit ve analiz etmektir. Konu ve zaman özelinde özellikle iki ülke yetkililerinin ve yetkili kurumlarının karşılıklı yaptıkları açıklamaların, dönemin medya haberlerinin ve uzman analizlerinin

incelenmesi, çalışmanın modelini oluşturmuş ve ana kaynakları olarak kullanılmıştır. Bununla birlikte çalışma ana sorunsalının yanında çeşitli alt araştırma sorunsallarını da cevaplandırmaktadır. Çalışma, güncel bir çalışma olduğu için literatüre önemli bir katkı sunmaktadır. Ayrıca çalışma, Türkiye-ABD ilişkilerinin özellikle *yarını* açısından analiz düzeyine katkı sunması bakımından önemlidir. Çalışmanın temel varsayımları ise şu şekildedir:

- Türkiye-ABD ilişkilerini Suriye İç Savaşı, bariz derecede olumsuz yönde etkilemiştir.
- İki ülke arasında ortaya çıkan sorunlar ‘taktiksellikten ziyade ‘stratejik’ olduğu için iki ülke ilişkilerinin geleceği açısından Suriye İç Savaşı, olumsuz bir etki yaratmıştır.
- Suriye İç Savaşı, Türkiye’nin hem ABD ile ilişkilerinde hem de dış politikasında bir dönüşümün başlangıcı ihtimalini doğuracak potansiyeli barındırmaktadır.
- Suriye İç Savaşı, iki ülke ilişkilerine tarihsel rölativizm içerisinde en şiddetli negatif tesiri yapan süreç konumundadır.

Tüm bu sorunsallar ve varsayımlar eşliğinde çalışmanın birinci bölümünde, araştırma ile ilgili genel bilgilere yer verildikten sonra kavramsal çerçeve olarak ‘iç savaş’ kavramı açıklanmış, teorik çerçeve olarak iç savaşın devletlerarası ilişkilere etkileri ele alınmış ve Suriye İç Savaşı tanımlanmıştır. Daha sonra Suriye’nin tarihsel arka planı ele alınarak Suriye İç Savaşı’nın geçmişten gelen ve günümüzde var olan yapısal sorunları anlamaya çalışılmıştır. İkinci bölümde, Suriye İç Savaşı’ndaki dahili ve harici temel ana aktörler tanımlanmış, geçmişte ve günümüzde bu aktörlerin Suriye ile ilişkileri incelenmiştir. Çalışmanın ana araştırma konusu ve üçüncü bölümü olan Suriye’deki iç savaşın Türkiye-ABD ilişkilerine etkisinin araştırıldığı son bölümde öncelikle Türkiye’nin ve ABD’nin Suriye İç Savaşı’ndaki politikaları ayrı ayrı ele alınmıştır. Daha sonra iki ülke ilişkilerinin tarihsel geçmişine kısaca değinilmiş ve son olarak da Suriye İç Savaşı’nın Türkiye-ABD ilişkilerini etkileyen ana meseleleri başlıklar halinde detaylı bir şekilde ve kronolojik olarak ele alınmıştır. Analiz düzeyi olarak iç savaşların devletlerarası ilişkilere etkilerinden yola çıkarak uluslararası sistemde devletler önce olmak üzere farklı aktörlerin davranışlarına ve ilişkilerine odaklanarak yapılan dış politika analizi yöntemi kullanılmıştır. Suriye İç Savaşı’nın

iki ÷lke ilişkilerine ve dış politikalarına nasıl etkilerde bulunduğu çeşitli veriler ışığında analiz edilmiş. Kullanılan bu yöntemle amaç, iki ÷lkenin Suriye İç Savaşı'nda uyguladıkları politikaların nedenlerini ortaya koyarak ilişkilerdeki ana faktörleri belirleyip hem çalışmanın belirlediği zaman aralığında iki ÷lkenin siyasi ilişkilerine ışık tutmak hem de Türkiye-ABD ilişkilerinin geleceği açasından çeşitli ipuçlarına ulaşmaktır.

İki ÷lke için Suriye İç Savaşı'nın ifade ettiği anlam ve etki düzeyi, birbirinden farklıdır. ABD için 'uzak tehdit' olan Suriye'ye yönelik politikalar ile kendisi için 'yakın tehdit' olan Türkiye'nin Suriye'ye yönelik politikaları, hiç kuşkusuz yapım süreci ve sonuç alma beklentisi bakımından farklılık arz etmiştir. Topraklarında 3,5 milyondan fazla Suriyeliye ev sahipliği yapan Türkiye için ABD ile Suriye İç Savaşı'nda yürüttüğü politikaların incelenmesi ve ilişkilere etkisinin araştırılması, iki ÷lke ilişkilerinin bugünün ve yarının anlaşılması açasından son derece ehemmiyetlidir. Ayrıca hem Suriye İç Savaşı'nın daha iyi anlaşılması hem de etkilerinin bölgesel ve küresel ölçekte tespit edilmesi açasından da bu çalışma, katkılar sunmaktadır. Suriye İç Savaşı'nın Türkiye-ABD ilişkilerine etkisinin incelenmesi, iki ÷lke ilişkilerinin yanında Orta Doğu, Suriye ve Türk Dış Politikası açasından da önemli katkılar sunmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

Çalışmasının bu bölümünde araştırmanın problemi, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi, araştırmanın varsayım ve sınırlılıklarına ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

1.1.1. Araştırma Problemi

Suriye İç Savaşı, 2011 yılında başladıktan sonra bölgesel ve küresel ölçekte devletlerarası ilişkilere çeşitli etkileri olmuş, Türkiye – ABD ilişkileri de bu iç savaştan etkilenen önemli ikili ilişkilerden olmuştur. Bu çerçevede araştırmanın ana sorunsalı, 2011 yılında Suriye İç Savaşı başladıktan sonra özellikle iç savaşın bugünkü dinamiklerinin büyük ölçüde şekillendiği 2014 yılından 2020 yılına kadar geçen zaman diliminde Türkiye – ABD ilişkilerine ne gibi etkisi/etkileri olmuştur, bunun araştırmasını ve analizini içermektedir. Araştırmanın ana sorunsalının yanın da alt sorunsalları da mevcuttur.

- Suriye İç Savaşı'nın Türkiye-ABD ilişkilerini daha çok hangi yönde etkilediği,
- İki NATO üyesi müttefik ülkenin ilişkilerini Suriye İç Savaşı, 'taksitsel' mi yoksa 'stratejik' olarak mı etkilediği,
- İki ülke ilişkilerinin Suriye İç Savaşı'nda etkilenme düzeyi tarihsel rölativizm içerisinde nasıl bir yere sahip olduğu,
- Suriye İç Savaşı, Türkiye-ABD ilişkilerinin geleceği açısından baskın bir role ve özelliğe sahip olup olmadığı,
- Suriye İç Savaşı'nın Türkiye-ABD ilişkilerine etkisi 'yönetimsel' mi yoksa 'kurumsal' olduğu,

araştırmanın daha iyi anlaşılmasına katkı sunan alt sorunsallarını oluşturmaktadır.

1.1.2. Araştırmanın Amacı

Bu tez çalışmasının temel amacı, Suriye İç Savaş'ın yüksek derecede etkilediği düşünülen Türkiye – ABD siyasi ilişkilerine doğrudan ve dolaylı etkilerini ve ikili ilişkileri nasıl etkilediğini tespit etmektir. Dolayısıyla bu tezin amacı, iç savaşın belli bir dönemi boyunca iki ülke ilişkilerini inceleyerek, çok boyutlu bir yapıda olan Türkiye – ABD ilişkilerini Suriye İç Savaşı özelinde ele almak, etkilerini tespit ve analiz etmeyi içermektedir.

1.1.3. Araştırmanın Önemi

Türkiye – ABD ilişkileri, temeli Osmanlı Devleti dönemine dayanan, Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra ise en üst düzey diplomatik temsilciliklerle yürütülen köklü bir geçmişe sahiptir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası ilişkilerde ortaya çıkan yeni dengeler ve ortam ile beraber Türkiye – ABD ilişkileri de zaman ilerledikçe derinleşmiş ve stratejik ortaklığa dönüşmüştür. Soğuk Savaş boyunca ve sonrasında Batı kanadında yer alan Türkiye'nin NATO üyeliği ile ABD ile ilişkileri müttefikliğe dönüşmüştür. Geçmişten günümüze çok önemli olan iki ülke ilişkileri, Suriye İç Savaşı'nda yeni dengelerin ortaya çıkması ile hassaslaşmış ve yüksek derecede etkilenmiştir. Köklü iki ülke ilişkilerine etkisi üst düzey olan Suriye İç Savaşı'nın iki ülke ilişkilerine etkilerinin tespit edilmesi ve incelenmesi sadece bugünün değil, iki ülke ilişkilerinin geleceği açısından da çok önemli bir yer tutmaktadır. Bu bakımdan çalışma, doğrudan iki ülke ilişkilerinin anlaşılması ve analiz edilmesi açısından, dolaylı olarak ise Suriye İç Savaşı'nın uluslararası ortama ve devletlerarası ilişkilere etkisinin tespiti bakımından son derece önemlidir.

1.1.4. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Bu tez kapsamında öncelikle konu ile ilgili kavramlar, literatür taraması yapılarak ele alınmıştır. Yöntem olarak iç savaşın devletlerarası ilişkilere etkileri sonrasında 'Suriye İç Savaşı' özelinde devletlerarası ilişkilere etkisi üzerinden Türkiye – ABD ilişkilerine tesiri ele alınmıştır. Her ne kadar Suriye İç Savaşı, 2011 yılında başlamış olsa da çalışma, iç savaşın Türkiye – ABD ilişkilerine etkisinin bugün kurulan dengelerinin şekillendiği 2014 ve sonrası döneme yoğunlaşmıştır. Böylece

Suriye İç Savaşı'nın iki ülke ilişkilerine etkilerinin daha net bir biçimde analiz edilmesine imkân tanınmıştır.

Suriye İç Savaşı'nın iki ülke ilişkilerine etkisinin “*siyasi olarak*” ele alınması ise çalışmanın belirlediği en önemli kapsam ve sınırlarından bir tanesidir. Aksi takdirde genel olarak iç savaşın iki ülke ilişkilerine hangi alanlarda etkilerde bulunduğunu tespit etmek objektiflikten ziyade sübjektif bir analize yol açacaktır. Oysa Suriye İç Savaşı'nın Türkiye – ABD siyasi ilişkilerine etkileri çok daha fazla ve doğrudan olduğu için tespiti ve analizi bilimsel açıdan daha olanaklıdır.

Çalışmada konuyla ilişkili yerli ve yabancı çeşitli analizlerden yararlanıldığı gibi özellikle iki ülke liderlerinin ve yetkililerinin yaptıkları açıklamalar ve duyurular, sonra iki ülkenin Suriye'deki operasyonlarının ayrıntılarının yer aldığı medya kaynakları çalışmanın birincil kaynakları olarak yerini almıştır.

1.2. İÇ SAVAŞ NEDİR?

1.2.1. İç Savaşın Tanımı

İç savaşların yoğunluğu tarihsel olarak incelendiğinde Soğuk Savaş döneminin ayrıca iç savaşlar dönemi olarak adlandırıldığı görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan 1999 yılına kadar yaklaşık 16 milyon insan iç savaşlarda yaşamını yitirmiştir. 1945 ile 1999 yılları arasında en az bin kişinin öldüğü 25 adet ülkeler arası savaş yaşanırken aynı dönem 122 adet iç savaş yaşanmıştır. Yine aynı dönem ülkeler arası savaşta 3,33 milyon kişi hayatını kaybederken iç savaşlarda bu rakamın yaklaşık beş katı, 16,2 milyon kişi hayatını kaybetmiştir (Güler, 2015: s. 46).

Her ülke için iç savaş, o ülkenin kendi özelliklerine göre değişkenlik göstermektedir. Ayrıca “iç savaş” kavramının tanımlanmasına yönelik bazı tartışmalar ve boşluklar da hala mevcuttur. Örneğin şiddet seviyesinin düştüğü zaman aralıkları, “savaş dönemi” mi yoksa “barış dönemi” mi olarak sınıflandırılacağı tartışmalıdır. Yine de bazı benzer özelliklere ve çıkan sonuçlara göre genel bir tanım yapılması için çalışmalar yapılmış ve belli ölçütler oluşturulmaya çalışılmıştır (Gersovitz ve King, 2007: s. 10).

2013: s. 3; Hoeffler, 2012: s. 7). Bu çalışmalardan yola çıkarak en kısa haliyle iç savaş, bir veya daha fazla organize olmuş grubun bir ülke içerisinde hükümete karşı savaşması olarak tanımlanabilir. Burada kastedilen bir ülke içerisinde meydana gelen sürekli ve büyük ölçekli bir çatışma biçimidir. Fakat eğer gruplar bir ülke içerisinde devlet otoritesi ile değil birbirleriyle savaşılırsa bu sefer bu iç savaş değil toplumsal şiddet olarak adlandırılmaktadır. Toplumsal şiddete kısmen Suriye’de yaşanan DEAŞ – PYD çatışması örnek gösterilebilir. Bu genel tanımlamaya ulaşmak için belli verilerden yararlanılmıştır. Özellikle savaş ve çatışma verileri toplayan The Correlates of War Project (COW) kuruluşunun verilerine göre yukarıda yapılan genel tanımlamaya ek olarak bir iç çatışmanın ya da olayın iç savaş olarak tanımlanması için o çatışmalarla ilişkili ölen insan sayısının bir yıl içerisinde en az 1000 kişi olması gerekmektedir (Sarkees, 2020: s. 6). Bu bir yıl içerisinde büyük ölçekli ve şiddetli iç savaşla bağlantılı en az 1000 ölüm askerlerden veya sivillerden oluşabilir. Burada yetersiz beslenme ve bulaşıcı hastalıklar nedeniyle daha yüksek ölüm etkenleri gibi diğer savaş ölümleri bu rakamın dışında tutulmaktadır (Hoeffler, 2012: s. 7).

İç savaşlarda ülkeyi kontrol eden ve gücü tek başına elinde tutan hükümetler olmalıdır. Muhalifler ya da isyancılar bu hükümetlere etkili bir şekilde meydan okumalıdır (Gersovitz ve Kinger, 2013: s. 5). İç savaşlarla ilgili muallak olan bir mesele, başlangıcının ve sonunun tarihlemesindeki zorluktur. Özellikle de düşmanlıkların sona ermesi ve barış inşa etme süreci aylarca sürdüğü için sonunu tarihlemek bu noktada daha da zordur. Bazen düşük seviyedeki şiddet yavaşça artıp iç savaşa dönüşebileceği gibi bazen de bir olaydan dolayı birdenbire de ortaya çıkabilir (Hoeffler, 2012: s. 7).

İç savaşın tanımlanmasından sonra bir de ölçeklerine göre sınıflandırılması mevcuttur. İç savaşların sınıflandırılması üç boyut üzerine inşa edilmiştir: içsellik, katılımcı türleri ve etkili direniş derecesi. Genel olarak bir iç savaş; devlet merkezini askeri olarak hedeflemeyi, ulusal hükümetin aktif katılımını, her iki tarafın da etkili direncini ve savaşın her yılı boyunca toplam en az 1000 savaşla doğrudan alakalı ölümü içeren her hangi bir askeri çatışma olarak tanımlanmıştır (Sarkees, 2007: s. 5). İç savaş, bir ülkede bulunan insanların politik, dini vb. görüş ayrılıklarından doğan kutuplaşmalar sonucu ortaya çıkmaktadır. Fakat her ne kadar genelde ortak özellikler

barındırsa da yukarda da bahsedildiği üzere her ülkede kendisine has siyasi yapılanmaları ve kültürel etkenleri sonucu değişiklik gösterebilir.

Bir ülke içerisindeki her çıkan silahlı çatışma, iç savaş olarak tanımlanamaz. Örneğin ayrılıkçı bir grubun rejime karşı hareketi veya yapacağı çatışmalar iç savaş bunun dışındadır. IRA'nın Birleşik Krallık ile yaptığı silahlı ayrılıkçı bağımsızlık mücadelesi, buna örnek gösterilebilir. (Coogan, 2002).

Her ne kadar veriler ve belli ölçütler ışığında hareket edilse de iç savaşların nedenlerini de tam olarak ortaya koymak zordur. Çünkü ölçülmesi zor ve pek çok nedene sahiptir. En önemli nedenler arasında etnik ve dini farklılıklar gösterilmektedir (Güler, 2015, s. 50). Morrison, Mitchell, and Paden iç savaşı "*tanımlanabilir bir toplumsal grubun... şiddet yoluyla etnik toplumun sınırlarına dayalı, yeni bir siyasal sistem kurmaya çalışması*" olarak tanımlamıştır (Morrison vd., 1989, s. 129). Fakat etnik farklılık bu iki neden arasında daha tartışmalı bir iç savaş nedenidir. Her yazar etnik farklılıkları iç savaş nedeni olarak kabul etmemektedir (Güler, 2015: s. 50).

Tanımlamayı biraz daha genişletirsek; siyasi olarak organize olmuş sayısal büyüklüğü bulunan gruplar veya vatandaşlar arasında bir ülke içerisinde güç tekeli üzerine yapılan büyük ölçekli, sürekli ve fiziksel olan, şiddetli bir çatışma olarak tanımlanabilir.

- İsyancıların kişi sayısı ülkeye göre farklılık gösterebilir fakat sayı az da olsa o ülke için sayısal olarak etkili bir derecede olmalıdır.

- İsyancılar devlet içindeki görevlileri değiştirme arayışında olabileceği gibi ülkenin bir kısmını ele geçirme arayışında da olmalıdır.

İç savaşlarda sadece yeterli sayıda insan grubu ve bu grubun yeterli uzunlukta bir zaman diliminde hükümete sıkıntı çıkarması ve devlet güçlerini sarsması yeterli değildir. Çünkü devlet tekeline/otoritesine sahip olmayı amaçlamak da gerekir. İç savaşları siyasi suikastlar, isyanlar veya darbeler gibi yoğun fakat sınırlı politik şiddet olaylarından ayırmak için büyük ölçekli ve aralıksız/sürekli siyasi şiddet barındırması gerekmektedir. İç savaşların bir diğer önemli özelliği ise her ne kadar ismen iç savaş olarak adlandırılrsa da dış aktörlerin etkisini de içerebilmesidir. Fakat unutmamak gerekir ki dış aktörler de barındırsa, çatışmalar bir ülkenin sınırları içerisinde

olmalıdır. Bu özellik çok önemlidir. Çünkü iç savaş diye tanımlanan hemen hemen her çatışmanın biraz dış boyutu da vardır (Gersovitz ve Kinger, 2013: s. 160-161).

Max Weber'in devlet tanımına göre devlet, güç kullanma tekeline sahip yegâne otoritedir (Weber, 2011: s. 98). Bu otorite başkalarının hedefi olduğunda, büyük ölçüde ve sürekli çatışmalar bununla beraber meydana geldiğinde burada iç savaştan söz edilebilir. Fakat yukarıda da belirttiğimiz üzere bu, yani devlet otoritesini hedef almak tek başına yeterli değildir ve kendi içinde alt ölçekler gerektirir. Örneğin kişi sayısı, süreklilik, hedef, dış aktörler vs. gibi.

İç savaşlarla ilgili bir diğer boyut ise meşruluk ve yasallık meselesidir. İç savaşlarda yasallıktan ya da meşruluktan bahsetmek mümkün değildir çünkü bunun kesin bir karar mercii bulunmamaktadır. İç savaşlarda her iki tarafta birbirini reddetmekte meşruluğunu sorgulamaktadır. Ayrıca iç savaşların varlığının son bulması için illa barışın sağlanması gerekli değildir. Barış sağlanamasa da donmuş bir çatışma durumu, iç savaşın o zaman dilimi için olmadığı anlamına gelir.

Genel olarak savaş/çatışma türleri incelendiğinde ve kıyaslandığında ise dört tip alt çatışma türü karşımıza çıkmaktadır:

- a) Devlet Dışı Silahlı Çatışma: Bir ülke ile o ülke sınırları dışındaki bir grup arasında,
- b) Devletler Arası Silahlı Çatışma: İki veya daha fazla ülke arasında,
- c) İç Silahlı Çatışma/Savaş: Diğer ülkelerin müdahalesi olmaksızın, bir ülke içindeki hükümet ile o ülke içindeki bir veya birden fazla muhalefet grup arasında
- d) Uluslararası İç Silahlı Çatışma/Savaş: Başka diğer ülkelerin de müdahalesinin olduğu ve her iki tarafında destek aldığı, bir ülke içindeki hükümet ile o ülke içindeki bir veya birden fazla muhalefet grup arasında (Strand vd, 2003: s. 8-9).

İç savaş kavramının ne olduğuna yönelik daha önce bahsettiğimiz tanımlamalar ve yukarıda verdiğimiz dört tip çatışma türü incelendiğinde Suriye'de 2011 yılından sonra başlayan olaylar iç savaş olmakla birlikte alt tür olarak da "Uluslararası İç Silahlı Çatışma" kategorisinde olduğu görülmektedir. Her ne kadar zaman zaman çeşitli sorunlar için "kriz" ifadesi kullanılsa da örneğin "mülteci krizi" gibi, genel olarak

Suriye’de yaşananların “iç savaş” olduğu görülmekte ve uluslararası düzeyde bu şekilde kabul edilmektedir.

1.2.2. İç Savaşın Nedenleri ve Sonuçları

İç savaşlar, politik olaylardan dolayı çıkabileceği gibi karmaşık sosyal olgulardan dolayı da ortaya çıkabilir. Bu nedenleri öngörmek genellikle çok zordur. Yine de iç savaşları tahmin etme veya öngörme alanlarında çalışmalar yapılmakta bu konuda ilerlemeler kısmen de olsa kaydedilmektedir (Güler, 2015: s. 47). Mary Kaldor’a göre birçok savaşın temel sebebi aslında ekonomik kazançtır. İç savaşların ortaya çıktığı yerler incelendiğinde genelde istikrarsız ve krize açık bölgeler olduğu göze çarpmaktadır. Yoksulluğun ve siyaseten istikrarsızlığın olduğu bölgelerde iç savaşların çıkma ihtimali her zaman diğer bölgelere nazaran daha fazladır (Özkeçeci-Taner, 2019: s. 3). Ayrıca iç savaş öncesi yaşanan sorunlarda kırsal alanlarda yoğunlaşan grup ve oluşumların, kentsel alanlarda yoğunlaşan grup ve oluşumlara göre şiddet olaylarına dönüşmesi çok daha muhtemeldir (Hoeffler, 2012: s. 10) Çünkü kırsal alanlarda devlet yetkililerin kontrol sağlaması çok daha zor olabilmektedir.

Bu çalışmalar sonunda iç savaşın çıkma nedenleri en genel şekliyle aşağıdaki gibi sınıflandırılmıştır:

- Etnik, dini ve sınıf kaynaklı farklılıklar,
- Kutuplaşma (en büyük etnik grup yüzde 45 ile 90 arasındaysa çatışma riski daha yüksek olmaktadır),
- Siyasi istikrarsızlık,
- Genç nüfus fazlalığı (buna bağlı olarak ortaya çıkan işsizlik),
- Ülke dışında bulunan nüfus (diaspora ve ulusaşırı etnik bağlantılar, çatışmaları daha mümkün kılar. Örneğin; bunlar ayaklanma finansmanına önemli bir kaynak sağlamaktadır),

- Coğrafya (bazı coğrafik özellikler isyanlar için önemlidir. Dağlık ve yoğun ormanlı bölgeler bunlara örnek gösterilebilir. Çünkü isyancıların devlet güçlerinden korunmaları için güvenli ve saklanabilecekleri bölgeler bulmalılar),

-Dış askeri destek/yardım,

-Düşük ulusal gelir (hükümete karşı bir şiddet kampanyası olarak kullanılması çok muhtemeldir),

-Gelir dağılımında adaletsizlik,

- Uzun süren barış döneminin olmaması. Barış süresi ne kadar uzarsa iç savaş ihtimali o oranda düşmektedir.

- Ekonomide istikrar olmaması (Güler, 2015: s. 50-51).

Yaygın kanaatin aksine bir ülkede etnik çeşitlilik varsa iç savaş ihtimali düşer. Çünkü küçük grupların büyük bir isyanı yürütmesi zordur ve bu küçük gruplar arasında işbirliği sağlanması da farklılıklardan dolayı kolay değildir (Smith, 2002).

İç savaşlar, ülkelere diğer savaş türlerine göre daha fazla zarar verir. Çünkü ülkenin kendi içinde verdiği mücadele diğer ülkelerle giriştiği mücadelelere göre daha zor tedavi edilebilir. İç savaşlar, yoğun olarak ortaya çıkan küresel mülteci krizinin ana nedeni olmakla birlikte çocuk askerlerin sömürülmesi, etnik temizlik, soykırım, tecavüz ve işkence gibi suçlarında ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Özkeçeci-Taner, 2019).

1.2.3. İç Savaşların Devletlerarası İlişkilere Etkisi

Devletlerarası savaşlar genel olarak bir ülke içerisindeki gruplarda birlik beraberlik gibi ortak hareket etme duygusunu harekete geçirirken iç savaşlar, aksine ülke içerisindeki grupların farklı yönleri daha da açığa çıkarmakta ve fay hattına dönüştürmektedir. Bu fay hatları, iç savaşın taraflarını destekleyen ülkeleri de etkilemektedir (Phillips, 2018). Bu bakımdan iç savaşlar, devletlerarası ilişkileri de etkileme kapasitesine sahiptir. İç savaşların devletlerarası ilişkilere etkisi yüzeysel

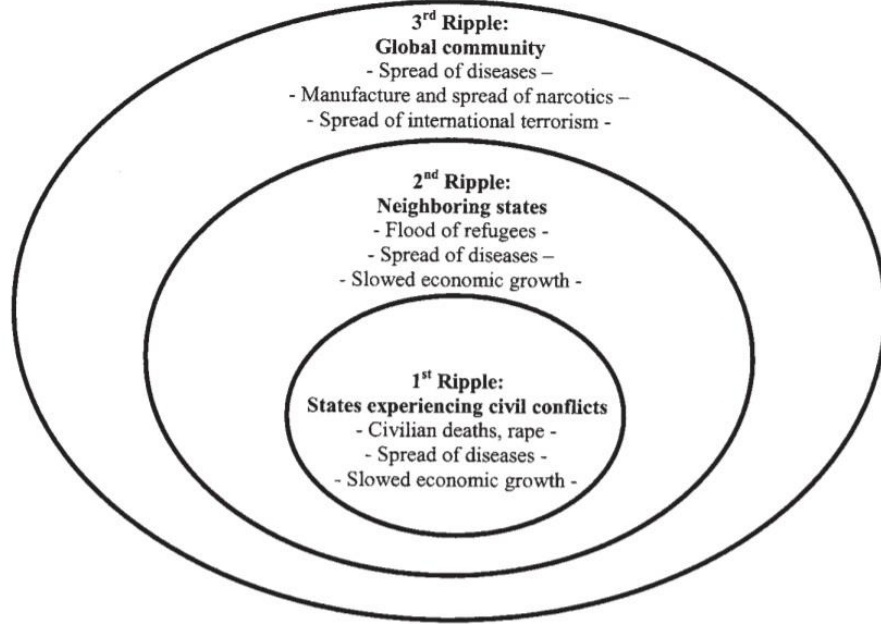
olabileceği gibi iç savaşın şiddetine göre yüksek düzeyde de olabilmektedir (Lounsbery ve Pearson, 2009).

İç savaşlar yıkıcı doğası ile başta iç savaşın yaşandığı devletleri, ikinci olarak komşu ülkeleri ve son olarak da küresel toplumları etkileme gücüne sahiptir. Bu etkiler sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel olarak hemen her alanda kendini göstermektedir.

İç savaşların zararlı etkileri, coğrafi yayılım olarak üç “dalga” düzeyine sahiptir. İlk dalga, doğrudan iç savaşları yaşayan devletleri içine alır. İç savaşların sivil ölümler gibi en büyük ve en acı yıkıcı kayıpları bu ilk dalga içerisinde yer alır. İkinci dalga, iç savaş yaşayan bir devlete komşu ülkeleri içine alır. Mülteci akını ve yavaş ekonomik büyüme gibi sorunlar ikinci dalganın etkileri içerisinde yer alır. Komşu devletler için en doğrudan sorun, şiddetten kaçan mülteci selidir. Mülteci sorunun dışında çeşitli veriler, iç savaşa komşu ülkelerin ekonomisinin ciddi şekilde etkilendiğini göstermektedir. İç savaş yaşayan bir ülkeye komşu olmanın bir devletin ekonomik büyümesini yaklaşık 0,5 puan düşürdüğü tespit edilmiştir. İç savaşlar, komşu ülkelerin hem kamu hizmetleri üzerindeki baskıyı arttırmaktadır hem de ekonomik büyümesinde düşüşe neden olmaktadır. Son dalga ise küresel toplumları ve uluslararası ortamı etkilemektedir. İlegal uyuşturucu ticareti ve uluslararası terörizm bu üçüncü dalganın sonuçları olarak ortaya çıkabilmektedir. İç savaşların nihai sonuçları küreseldir ve bu sonuçlar genel olarak sağlıktan, illegal suçlara, mülteci sorunundan uluslararası terörizme kadar uzanabilmektedir.

İç savaşların tüm dalga boyutları ortaya çıkardığı sorunlarla uluslararası ortamı etkilemekte ve devletlerarası ilişkilerde bozucu ya da yapıcı yeni dengeler ortaya çıkarabilmektedir (Thyne, 2009).

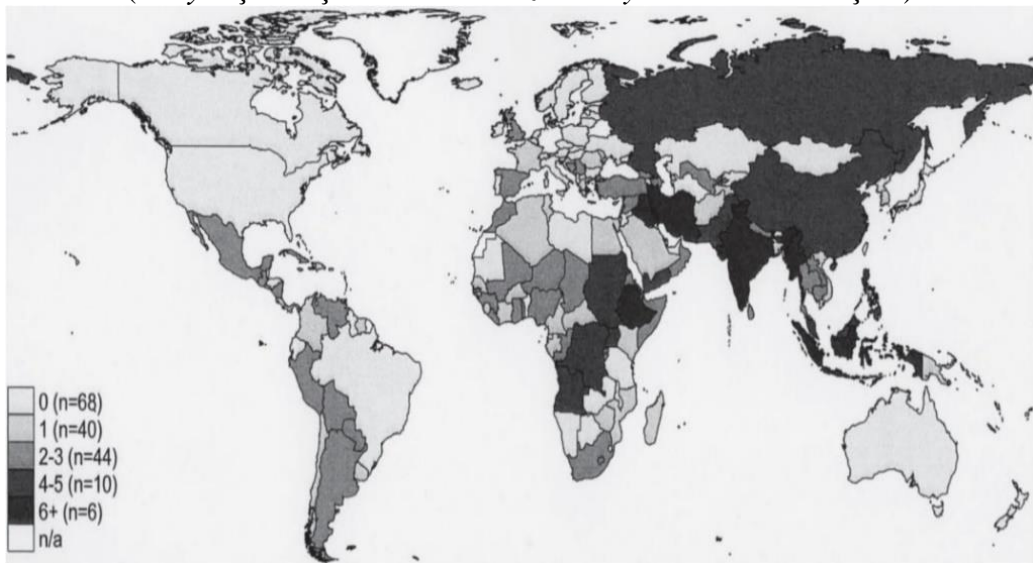
Şekil 1: İç savaşların etkilerinin üç dalgası.

(Thyne, 2009: s.11)

İç savaşların uluslararası ortama ve devletlerarası ilişkilere etkisini daha iyi anlamak için iç savaşlardan etkilenen devletlerin sayısına ve etkilenme düzeylerine bakmak faydalı olacaktır. Bu bağlamda inceleme yapıldığında dünya üzerindeki tüm devletlerin son elli yılda kendilerini birinci veya ikinci dalgalanmanın içinde buldukları görülmektedir.

Şekil 2: Son birkaç on yıl içerisinde iç savaşların coğrafi yayılımı görülmektedir. (Suriye İç Savaşı ve etkisi henüz haritaya dâhil edilmemiştir.)

(Thyne, 2009: s.13)

Yukardaki bilgiler ışığında iç savaşlar ile devletlerarası ilişkiler arasında interaktif bir ilişki ve alaka olduğu görülmektedir. Uluslararası ortam ve düzen, iç savaşları etkilediği gibi iç savaşlar da uluslararası ortam ve devletlerarası ilişkileri etkileme kapasitesine sahiptir. Bu etkiler, çeşitli düzeylerde ortaya çıkmaktadır. Örneğin bir iç savaşta bölgesel güçler etkili olabilmek için daha uzaktaki büyük güçlerin desteğine ihtiyaç duyabilmekte, böylece devletlerarası ilişkiler iç savaşlardan olumlu ya da olumsuz bir şekilde etkilenmekte ve yeni dengelerin oluşmasına zemin hazırlanmaktadır. (Eikenberry ve Krasner, 2017).

İç savaşlar, özellikle iç savaşın iç ve dış aktörleri arasında yapıcı ya da bozucu yeni ilişkiler ortaya çıkarabilmektedir. Yine de pek çok çalışma, iç savaşların devletler arasında anlaşmazlık olasılığını önemli ölçüde arttırdığını ampirik olarak göstermektedir. Çünkü devletlerin müdahale ve dışsallaştırma stratejileri yoluyla iç savaşların sonucunu etkileme çabaları, iç savaşlarla artan devletlerarası çatışma ve anlaşmazlık riskini arttırmaktadır (Gleditsch, 2008).

İç savaşların devletlerarası ilişkilerde etkilerinin ortaya çıkmasının nedenlerinden biri de aktörlerin iç savaşın etki düzeylerini gösteren farklı dalga derecelerinde yer alması ve iç savaş sonrası oluşacak yeni dengede müttefik ülkelerin beklentilerinin farklı olmasıdır. Örneğin Suriye İç Savaş'ında Rusya ve İran her ne kadar aynı tarafta yer alsalar da Suriye üzerinde daha etkin olma çabaları, aralarında rekabetin oluşmasına da yol açmaktadır (Duclos, 2019: s. 2). Öte yandan yine Türkiye ve ABD iç savaşta aynı tarafta yer alsalar da iki ülkenin iç savaşın etkilerinden etkilenme derecelerinin farklı olması, (örneğin Türkiye ikinci dalgada yer alırken ABD'nin üçüncü dalgada yer alması) iki ülkenin iç savaşa yaklaşımlarının ve politikalarının farklı olmasına yol açmaktadır (Cook, 2020).

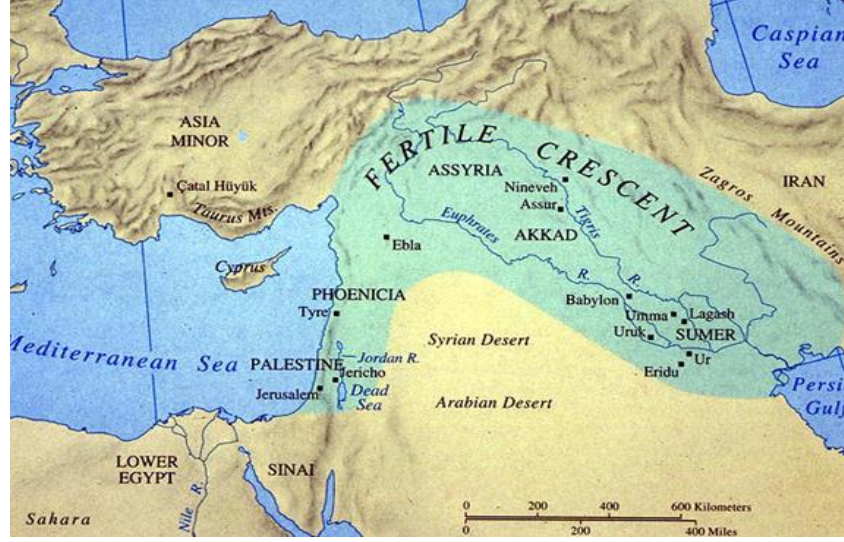
1.3. SURIYE İÇ SAVAŞI

1.3.1. Suriye'nin Tarihsel Arka Planı

Bugünkü Suriye'nin de içinde bulunduğu bölge, MÖ. 3500'lerde Sümerlerle başlayarak yeni uygarlıkları kendine çekmiştir. Bölge, hem Kudüs'ü ve semavi dinler için kutsal olan yerleri barındırması hem de doğudaki zenginliklere ulaşmak isteyenler

için yol güzergâhında bulunmasının verdiği stratejik önemden dolayı mücadelelere sahne olmuştur. Bereketli Hilal diye adlandırılan Mezopotamya ve Akdeniz kıyılarını barındırması da bugün Suriye'nin bulunduğu bölgenin önemli olmasındaki bir diğer nedendir.

Şekil 3: “Bereketli Hilal” diye adlandırılan bölge.

(Hubpages, 2014)

Bölgeye önce Hristiyanlık daha sonra ise İslam inancı hâkim olmuştur ve bölge 8.yy'dan itibaren bugün halen daha devam eden Sünni-Şii mücadelesinin de merkezi olmuştur. Haçlı Seferleriyle düzenli bir hâkimiyetin kurulamadığı bölge sırasıyla Emeviler, Mısır Memlukları ve 16.yy'dan sonra da Osmanlı idaresine girmiştir (Yıldırım, 2016: s. 26-27)

1517 yılında Yavuz Sultan Selim'in Mısır'a düzenlediği seferle fethedilen bugünkü Suriye toprakları, yaklaşık 403 yıl Osmanlı hâkimiyetinde kalmıştır (Dünya Bülteni, 2020). 1917'de Rusya'da Çarlık yönetimini deviren Soyvet iktidarı, yapılan eski anlaşmaları açıklamış böylece Sykes-Picot Anlaşması¹ ile Osmanlı topraklarının aşağıda gösterilen haritadaki gibi paylaşıldığı ortaya çıkmıştır (Metintaş, 2017: s. 42).

¹ Anlaşmada Şerif Hüseyin Arabistan Kralı, oğullarından büyük olan Abdullah Suriye Kralı, küçük olan Faysal ise Irak Kralı olacaktı. Aslında İngilizler Arabistan yarımadasını Vahabi İbn-i Suud'a vadedmişlerdi. 1921 yılında Hicaz Emiri Bin Suud Mekke'ye gelip Şerif Hüseyin'i devirip Kral olunca devlete de adını vermiştir; Suudi Arabistan. Suriye Fransızlara bırakıldığı için İngilizler Şerif Hüseyin'e verdikleri sözün kendilerini bağlamadığını söylemiş ve Şerif Hüseyin'in oğlunu Suriye'den kovmuştur. Bunun neticesinde İngilizler, Arabistan topraklarını bölüp Şerif Hüseyin'in büyük oğlu Abdullah'a suni bir devlet olan Ürdün (Jordan) diye bir sahte devlet oluşturmuştur. Ürdün hala İngiltere ve ABD'nin desteği ile yaşatılmaktadır. Şerif Hüseyin'in küçük oğlu Faysal ise İngiliz manda ve himayesi altında yine kâğıt üzerinde suni olarak oluşturulan Irak'a sözde Kral diye sembolik yetkilerle atanmıştır. Faysal, 1958 yılında Baas darbesiyle öldürülmüş ve suni Irak Krallığı da son bulmuştur. Nisan 2016 tarihinde ABD

Anlaşmada varılan paylaşıma göre, bölge Fransız etki ve kontrolüne geçecekti. İngiltere, anlaşmanın hayata geçirilmesi için Şerif Hüseyin'e Arap devleti sözü vererek Osmanlıya karşı Arap isyanı çıkarmış fakat anlaşma hayata geçirilememiştir. Sevr Anlaşması'nda ise Osmanlı Sykes-Picot² anlaşmasının hükümlerine zorlanmıştır (Özgöker ve Yılmaz, 2016: s. 33). Nisan 1920 tarihine gelindiğinde Orta Doğu tarihi için dönüm noktası sayılan San Remo Konferansı yapılmış, bu konferans neticesinde Fransa ve İngiltere'ye büyük ölçüde bugünkü Suriye, Irak, Lübnan, Ürdün, Filistin, İsrail topraklarını içine alan manda yönetimi kararlaştırılmıştır.

Yani Orta Doğu'nun kaderini çizen paylaşma kararları San Remo Konferansı³'nda alınmıştır diyebiliriz.

Başkan Yardımcısı Joe Biden Irak'ı ziyaretinde Ortadoğu'daki Yapay (suni) Arap devletlerini biz yarattık diye itirafta bulunmuştur (Yezdani, 2016).

² Anlaşma ismini görüşmeleri yürüten İngiliz Sir Mark Sykes ile Fransız Albay George Picot'dan almıştır. Bu kişiler, "imparatorluğu içselleştirmiş, sömürge yönetiminde yetişmiş ve bölge halkının Avrupa imparatorluğu altında daha iyi koşullarda olabileceğine inanan, Orta Doğu'ya dair derin bilgilere sahip ve aristokrat olan iki önemli saha adamı(ajanı) dır. Her ikisi de Ortadoğu halkları için en iyisini Avrupalı emperyalist güçlerin bileceğine inanmıştır. 1917 yılında Rusya'da iktidarı ele geçiren yeni Sovyet Hükümeti, Çarlık döneminde yapılan tüm gizli anlaşmaları açıklamasıyla Syke-Picot anlaşması da ortaya çıkmış oldu." (Şöhret, 2016: s. 32).

³ Osmanlı'nın bu eski toprakları Wilson İlkelerine göre sömürge yapılamıyordu fakat manda adı altında bölüşme sağlanmış oldu. Manda, kısaca bir ülkenin kendini yönetecek olgunluğa erişene kadar büyük bir devlete verilen yetkiyle o ülkenin yönetimini ve idaresini içeriyordu. Aslında manda Milletler Cemiyeti'nin sömürgeciliği tasfiye etme planıydı (Tekdal Fildiş, 2013)

26 Temmuz 1920’de Büyük Suriye, Fransızlar tarafından alındıktan sonra beş alt bölüme ayrılmıştır; “birincisi Trablus, Beyrut, Sayda, Sur gibi önemli kentleri de kapsayan Büyük Lübnan; ikincisi Halep, Hama, Humus, Şam’ın dâhil olduğu, Suriye Devleti adı verilen bölge; üçüncüsü en önemli kenti Süveyda olan dağlık Cebel-i Dürzî bölgesi; dördüncüsü en önemli şehri Lazkiye ile Lazkiye Sancağı; beşincisi ise teoride Suriye’nin bir parçası, uygulamada ise ayrı ve özel bir özerk yönetime tabi olan Hatay Sancağı.” (Tekdal Fildiş, 2013: s. 57-58).

Osmanlı daha önce aldığı yenilgilerle Irak ve Suriye vilayetlerinden çekilse de resmi olarak Mondros Anlaşmasınının 16. Maddesi gereği kalan birliklerini de çekerek Suriye’den tamamen çıkmak zorunda kalmıştır (Erim, 1953: s. 522). 1920-1930 arasında Fransa ve İngiltere tarafından bölgenin sınırları, böl parçala ve yönet (divide and rule) politikasıyla etnik, dini, sosyal ve kültürel olarak dikkat edilmeksizin yapay şekilde çizilmiştir (Şöhret, 2016: s. 43). Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Osmanlı yönetiminden Mondros Mütarekesi ile çıkan Suriye, 1946 yılına kadar Fransız manda ve himayesinde kalmıştır. Bu tarihe kadar Fransız yönetiminden kurtulmak için birçok ayaklanma yaşamışsa da bağımsızlık tarihi olan 1946 yılına kadar bu mümkün olmamıştır (Aljazeera, 2014(a)).

Şam’da 1940 yılında Arapları tek bir sosyalist devlet altında toplamayı hedefleyen sol ve milliyetçi ideolojiye dayanan Baas⁴ partilerinin kurulması ile bağımsızlık mücadelesi başlamış ve 17 Nisan 1946 tarihinde Suriye, tam ismi Suriye Arap Cumhuriyeti olarak bağımsızlığını ilan etmiştir (Çelikkol, 2015: s. 20).

Şekil 5: İç savaştan önce Suriye siyasi haritası.

(İslam Ansiklopedisi, 2009)

⁴ Baas kelime olarak yeniden diriliş anlamına gelmekteydi. Suriye içerisinde barındırdığı bu ideoloji ile Arap milliyetçiliğinin öncüsüdür ve Baas ideolojisi diğer Arap devletlerine de yayılmıştır (Dünya Bülteni, 2020)

Fransız mandası, Suriye'nin bağımsızlığından sonra ülkenin kaderinde önemli rol oynayacak olan ordu ve istihbarat yapılanmasını ülkede azınlık gruplar olan Nusayrî⁵ ve Dürzilerden⁶ oluşturmuştur. Bu durum ileride Suriye'de yaşanacak iç çekişmelerin aslında temelini oluşturmuştur (Şöhret, 2016: s. 45).

1954 yılında yaşanan halk darbesine kadar ülkede 3 askeri darbe yaşanmıştır. Bunlardan ilki, 1949 yılında CIA'in desteklediği darbedir⁷ (Little, 1990, s. 52-53). 1954 yılına gelindiğinde halk isyanı yaşanmış ve ülke askeri yönetimden kurtarılmıştır. Bu tarihten itibaren siviller yönetimi devralmıştır (Çelikkol, 2015: s. 27).

1955'ten sonra Suriye'de Baas partisi, ülke siyasetinde yükselişe geçmiştir. Komünist Partisi ile yapılan işbirliği Baas partisini daha da güçlendirmiş ve 1957 yılında iktidara getirmiştir. Suriye'de tıpkı ileride İran İslam Devrimi'nde yaşanacakların benzeri olmuş, komünistler gözden çıkarılmış ve iktidardan uzaklaştırılmak istenmiştir (Özdemir Ö. , 2019). Bu doğrultuda Komünist Parti'den kurtulma planı olarak daha önce Mısır'daki Komünist Parti'yi kapatan Cemal Abdül Nasır ile işbirliği düşünülmüş ve Baascılar, Mısır ile ittifak yaparak Komünist Partiden kurtulmayı amaçlamıştır. Mısır ile Suriye'nin birleşme planının dinamiklerinden birini bu plan oluşturmuştur ve 1 Şubat 1958 yılında Mısır ile Suriye birleşerek Birleşik Arap Cumhuriyetini ilan etmiştir. Bu birliktelik yaşanacak askeri darbeye 3 yıl sonra Eylül 1961 de son bulmuştur (İnce, 2017: s. 271).

Suriye bağımsızlığını kazandıktan sonra Sünniler arasında gruplaşmalar olmuş ve bu gruplar arasında iktidar mücadelesi yaşanmıştır. Bu mücadeleler neticesinde özellikle orduda subaylar arasında tasfiyeler yaşanmış ve boşalan yerlere daha geri planda duran azınlıklara ait kişiler geçmiştir. Suriye toplumsal olarak çoğunluğunu

⁵ Nusayrîlik III/IX. yy.'da Irakta Muhammed b. Nusayr tarafından kuruldu (Batur, 2013). Tarih boyunca Nemîrriyye ismiyle anılan fırka, I. Dünya Savaşı'nın ardından bölgeyi ele geçiren Fransızlar'ın isteği ve mensuplarının uygun görmesiyle Alevî adıyla anılmaya başlanmıştır. Günümüzde diğer Alevî kesimlerinden ayrılması için Nusayrî Alevîliği, Arap Alevîliği, Suriye Alevîliği, Çukurova Alevîliği, Akdeniz Alevîliği ve bazen de mahallî olarak Fellah (çiftçi) şeklinde zikredilmektedir (Üzüm, 2007: s. 271).

⁶ Dürzîlik, Orta Doğu kaynaklı Sâbîlik ve Ezidilik gibi dinlerin etkisiyle, 11. yüzyıl'da İslâmîyet'in Şîlik mezhebinin İsmâîliyye kolundan köken alarak ortaya çıkmış olan tek tanrılı bir dinî inanç topluluğudurv (Timeturk, 2017).

⁷ Hatta bu darbe CIA'nin desteklediği ilk darbe eylemidir (Little, 1990: s. 52-53).

Sünniler oluşturduğu için ordudaki bu durum, ordu ile toplum arasında uyumsuzluk yaratmış ve sorunların başlamasına neden olmuştur (Sorenson, 2016).

1.3.1.1. Hafız Esad Dönemi

Baas Partisi⁸, orduda Sünni gruplar arasındaki mücadeleden dolayı boşalan yerlere gelen ve kendisi gibi Sünnileri iktidarda istemeyen azınlık subaylarıyla işbirliği yapmıştır. Bu ortak amaç doğrultusunda 8 Mart 1963 tarihinde Baas Partisi darbe ile iktidarı ele geçirmiştir. Baas Partisinin uzun bir siyasi ve ideolojik geçmişi olsa da iktidarı uzun ömürlü olmamıştır. 3 yıl sonra yani Şubat 1966'da Nusayri ve Dürzi subaylarının çoğunluğunu oluşturduğu askerler, Salah Cedit ve Hafız Esad önderliğinde darbe yaparak iktidarı ele geçirmiştir ve Baas partisini tasfiye etmiştir (Kerr ve Larkin, 2015). Fakat iktidarı ele geçirmek için yapılan darbeler Suriye'de son bulmamıştır. Çünkü tarih tekerrür etmiş ve iktidarı ele geçirenler birbirine karşı mücadeleye girişmiştir. Bu kez iktidar mücadelesi verenler, son darbeyi gerçekleştiren Salah Cedit ve Hafız Esad olmuştur. Hava Kuvvetleri Komutanı ve Savunma Bakanı olan baba Hafız Esad, 13 Kasım 1970 tarihinde tam yarım yüzyıl ülkeyi yönetecek olan Esad iktidarının temellerini Salah Cedit'e darbe yaparak atmıştır. Hafız Esad iktidarı ele geçirdikten sonra Suriye'de bir daha darbe yaşanmamıştır. Bunun sebebi Fransız manda döneminde orduya yerleştirilen ve Sünniler arasında iktidar mücadelesi ile oluşan boşlukta ordu ve istihbaratta kadrolaşan Nusayrilerin, Esad ailesiyle aynı etnisite ve inanca mensup olmaları ve iktidarın ülkenin çoğunluğunu oluşturan Sünnilere geçmesini istememeleri gösterilebilir. Kısaca artık iktidar ve ordu aynı amacı ve görüşü paylaşmıştır (Şöhret, 2016: s. 54-55).

Hafız Esad iktidarı ele geçirdikten sonra kurduğu istihbarat ağıyla ülkede neredeyse bir korku imparatorluğu oluşturmuş ve olası bütün muhalefeti bastırmıştır. Baba Esad öldüğünde ülke nüfusu 16 milyon civarında ve ülkede 500.000 istihbarat

⁸ Baas Partisi sosyalizm ideoloji edinerek tüm Arapları tek bir çatı altında birleştirmeyi amaçlamıştır. Kısaca Baas Partisi sosyalist ve Arap milliyetçisi bir partidir. Ekrem Havrani'nin Arap Sosyalist Partisi ile Mişel Eflak'ın Arap Diriliş Partisi birleşerek bu partiyi oluşturmuştur. Mişel Eflak'ın Basra Körfezi'nden başlayıp Atlas Okyanusu'na uzanan birleşik bir Arap devleti hedefi ve Baas'ın kendini Suriyeli olmaktan ziyade Araplık temelinde bölgesel olarak tanımlayan ve tüm Araplara hitap ettiğini düşünen ideolojisi, partinin Arap ülkelerinin pek çoğunda teşkilatlanmaya gitmesine sebep olmuştur. Fakat Pan-Arabizm düşüncesi geniş kitleleri etkileyememiş ve bu düşüncenin Irak ile Suriye'de sınırlı kalmasına neden olmuştur (Konukcu, 2018).

üyeyi bulunmaktaydı. Bu rakamlar düşünöldüğünde ölkede neredeyse her 32 kişiden 1'inin istihbarat üyesi olduğu görölmektedir (Doğan, 2008, s. 52; Söker, s. 4).

Suriye, özellikle en çok silahlanmayı Hafız Esad döneminde gerçekleştirmiştir. Elbette bunun belli başlı sebepleri vardı;

Birincisi, İsrail ile yaşadığı çatışma durumundan dolayı güvenliğini koruma endişesi.

İkincisi, Hafız Esad ve bürokratik görevlere getirilenlerin asker kökenli olmasından dolayı kendi bakış açılarını devletin hedeflerine yansıtmaları.

Üçüncüsü, Hafız Esad'ın sahip olduğu azınlık iktidarını askeri güç ile koruyabileceğini düşünmesi.

Dördüncüsü, Hafız Esad'ın Arap ölkelerine liderlik yapabilmesi için büyük bir askeri güce sahip olması gerektiğini düşüncesi.

Suriye o dönem itibari ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin müttefikleri olan Küba ve Kuzey Kore ile sonrasında da Bulgaristan, Doğu Almanya, Macaristan ve Polonya ile ilişkiler kurmuştur. Bu ilişkiler neticesinde pek çok komünist öлке liderleri değişik vesilelerle Hafız Esad'ı ziyaret etmiş ve çeşitli ölkelerdeki komünist parti liderleri Hafız Esad'dan destek almıştır. Bunlar Suriye'nin SSCB etrafında şekillenen ilişkilerini ortaya koymuş, Suriye'nin SSCB'nin uydusu haline geldiğinin kanıtı olarak gösterilmiştir (Karabulut, 2007: s. 74-75).

Suriye'de 1 Mart 1973'te kabul edilen anayasa ile yasama, yürütme ve yargı Hafız Esad'ın elinde toplanmıştır (Söker, s. 3). İç politikada oldukça sıkı bir iktidar örüntüsü ile tek adam konumunda olan Hafız Esad, Suriye'nin dış politikasını oldukça faydacı bir şekilde yönetmiştir. Zira 1980'lerin ortalarından itibaren özellikle SSCB'nin yaşadığı ekonomik zorluklardan sonra hemen yeni işbirlikleri aramaya başlamıştır. Öyle ki, Soğuk Savaş sonrası dönemde 1991 yılında Birinci Körfez savaşında ABD'nin öncülüğünü yaptığı ittifaka dahi katılmıştır (Shad vd 1995: s. 77).

Arap Baharı sürecinde Suriye rejiminin halkına karşı kullandığı biyolojik ve kimyasal silahların birçoğu Hafız Esad döneminde temin edilmiştir. SSCB'nin dağılmasından sonra silah tedariki noktasında yaşadığı sıkıntı neticesinde Suriye, İsrail'e karşı güçsüz duruma düşmüş, silah gücünü dengeleme adına caydırıcılığı

yüksek ve ucuz biyolojik ve kimyasal silahlara yönelmiştir. Hafız Esad, bu biyolojik ve kimyasal silahları sadece satın almakla kalmamış, Rusya'nın verdiği destekle kimyasal silah üretimi de gerçekleştirmiştir (Karabulut, 2007: s. 81-83). İleride bu silahların kullanımı, uluslararası alanda Suriye'nin en çok eleştiri aldığı konulardan biri olmuştur. Hafız Esad'da dönemi itibariyle Hama Katliamı olaylarında çok eleştiri almış ve tepki çekmiştir. Hama Katliamı diye bilinen olaylarda 1982 yılında Hama'da Sünni Müslümanların rejim karşıtı isyanını ordusuyla bastıran Hafız Esad, kesin olmayan rakamlara göre en az 10.000 ile 20.000 arasında hatta bazı kaynaklara göre 35.000'i bulan sayıdaki insanı katlettiği düşünülmektedir (Fisk, 2007).

Hafız Esad'ın Arap Baharı sonrası Suriye'ye miras bıraktığı bir diğer göze çarpan faaliyeti ise 1975'ten beri işgal ettiği Lübnan'daki özellikle Beka Vadisi'ni uluslararası bir terör yuvası haline getirmiş olmasıydı. Avrupa, Asya ve Afrika'da faaliyet gösteren terör gruplarının bazılarında bu bölgede kamp yapma imkânı sağlamıştır. Suriye destekli bu terör kaynağının bölgesel olarak iki ana hedefi olmuştur; bunlardan ilki, bu örgütleri İsrail, ABD ve Fransa'ya karşı kullanmak, ikincisi ise yine bu örgütleri Türkiye ve Ürdün'e karşı kullanmaktır (Atlıoğlu, 2009).

Hafız Esad dış politikada faydacı adımlar atarken iç politikada da gücünü sağlamlaştırmak için çeşitli adımlar atmıştır. Ülkedeki kritik noktalara ülke nüfusunun yalnızca yüzde 20'sini oluşturan Nusayrileri getirerek 30 yıl boyunca Baas Partisi'nin de önüne geçen bir Hafız Esad iktidarını oluşturmuştur. Fakat bu politikasıyla sadece iktidarını güçlendirmeyi değil yeni bir devlet yapısı da oluşturmuştur. Adına "Ulusal Güvenlik Devleti" denilen bu yapı, Soğuk Savaş tarzı yönetim biçimi olan "Başkanlık Monarşisidir". Klasik monarşiden farkı babadan oğula geçen meşruiyet zeminini doğurmasıdır. İleride de zaten Beşar Esad'ın iktidarı babası Hafız Esad'dan almasına neden olmuştur. Bu yönetim sisteminin yanında Hafız Esad, ileride Beşar Esad başkanlığı kolayca devralsın diye buna zemin oluşturacak bazı adımlar atmıştır; temiz ve dürüst politikacı izlenimi için yolsuzlukla mücadeleyi, ülkeye teknoloji ve yenilik getireceği izlenimi vermek için de bilgisayar derneği başkanlığını baba Hafız Esad oğlu Beşar Esad'a vermiştir (Söker, s. 3-4).

1.3.1.2. Beşar Esad Dönemi

Hafız Esad tarafından 1990'lı yıllardan itibaren başkanlık için yetiştirilen Basil Esad'ın 1994'teki şüpheli trafik kazası ölümü üzerine, Beşar Esad İngiltere'de göz doktorluğu stajını yarıda bırakıp ülkesine dönerek babasından sonra koltuğu devralmak için hazırlıklara başlamıştır. Bu doğrultuda daha önce de bahsedilen bazı adımlar atılmıştır. 2000 yılına gelindiğinde Hafız Esad kan kanseri sebebiyle hayatını kaybetmiş ve artık devlet başkanlığı koltuğuna 34 yaşında olan Beşar Esad oturmuştur. Beşar Esad'ın İngiltere geçmişi, uluslararası çevrelerce Suriye'nin ve bölgenin demokrasisi için olumlu yorumlanmıştır. Hatta Beşar Esad iktidara geldiğinde *“Babamla aramdaki fark büyük. Yeni nesil yeni fikirler istiyor”* diyerek değişim sinyalleri vermiştir (Hürriyet, 2000).

2000'li yıllara girilince sınırların önemsiz olduğu düşüncesi ve yeniçağa değişim gözüyle bakılması, 2000 yılında başa gelen Beşar Esad'dan beklentileri arttıran bir etken olmuştur. Beşar Esad da bu beklentilere karşılık vermek ve yeni iktidarını pekiştirmek için Suriye'de demokratikleşme, insan hakları ve ifade özgürlüğü alanlarında sınırlı düzeyde açılımlar yapmış ve bunlara da *“Şam Baharı”* adı verilmiştir. Fakat bu bahar çok uzun ömürlü olmamış ve 2001 yılının Şubat ayından itibaren dış politikada çeşitli meseleler bahane edilip atılan adımlar terk edilerek Şam Baharı son bulmuştur (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2020).

11 Eylül saldırılarını gerekçe gösteren ABD'nin Afganistan ve Irak işgalleri, Beşar Esad yönetimini o dönem için olumsuz etkilemiş ve çatışmacı bir ortama sürüklemiştir. ABD'nin Irak'ı işgali, İsrail'in bölgede varlığını güçlendiren bir durumdu ve bu durum Beşar Esad rejiminin güvenlik kaygıları duymasına neden olmuştur. Ayrıca bu gelişmeler, ABD'nin Büyük Orta Doğu Projesi (BOP) eylem planını ortaya koydu ki bu, Suriye'de muhalefete umut veren, Beşar Esad rejimini ise tedirgin eden bir diğer durumdu. Suriye'nin askerlerini 29 yıl sonra Lübnan'dan çekmesi, İsrail'in Yom Kippur savaşından beri ilk defa 2003'te Suriye topraklarına saldırıda bulunması ve 2004 yılında Suriye'de bulunan Kürtlerin ilk isyanı olan Kamışlı Olayları, Beşar Esad iktidarını tedirgin eden çok önemli olaylar olmuştur. 2007'den sonra Beşar Esad'ın dış politikasında bir yükseliş görülmüştür. ABD'nin, Orta Doğu planlarının Suriye'yi de içine alacağı düşüncesinin ortaya çıkması ve

yapılan temaslar elbette bunda etkili olmuştur. Fakat Beşar Esad Fransa, Rusya, İran ve Hindistan gibi ülkelere yaptığı ziyaretlerle 2008 yılında dış politikasındaki en geniş manevra alanına erişmiştir (Athoğlu, 2009: s. 76-77).

2011 yılında Tunus'ta başlayan daha sonra Orta Doğu ülkelerinin geneline sıçrayan, "Arap Baharı" olarak adlandırılan ve demokrasi talebinde bulunan halk hareketleri, sürekli Suriye'de bastırılan muhalefeti de artık harekete geçirmiştir. Fakat Beşar Esad, Suriye'de başlayan halk hareketlerini ve talepleri görmezden gelerek günümüze kadar uzanan Suriye İç Savaşı'nın mimarı olmuştur (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2020).

1.3.2. Suriye İç Savaşının Gelişimi

2010 yılının Aralık ayında üniversite mezunu bir seyyar satıcı olan Tunuslu 26 yaşındaki Mohammad Bouazizi'nin tezgâhına el konulması nedeniyle kendini yaktığı ateş, Orta Doğu'da ve Kuzey Afrika'da pek çok ülkeye yayılıp protestolara, çatışmalara ve iç savaflara neden olmuştur. İktidar karşıtı yaşanan bu halk hareketlerine "Arap Baharı" ismi verilmiştir. 2010 yılı Aralık ayında bu halk hareketleri için Arap Baharı ifadesini kullanan ilk kişi "Obama'nın Arap Baharı mı?" başlıklı yazıyı yazan, Foreign Policy dergisi yazarı Marc Lynch'dir. İnternetin etkisiyle özellikle o dönem popüler olan Facebook'un halk hareketlerinin itici gücü olan gençler tarafından kullanılması, olayların "Facebook Devrimi" olarak da nitelendirilmesine neden olmuştur (Koçak, 2012: s. 24-26).

Arap Baharı ismi verilen halk hareketlerinin pek çok farklı nedeni olmuştur. Protestolar ve halk hareketleri, bir macera değil ekonomik zorluklar, fakirliğin yaygın olması, yüksek işsizlik oranı, yolsuzluklar ve demokrasinin olmaması gibi çok belirgin nedenlerden kaynaklanmıştır. Gösterilerin sıçradığı ülkeler otoriter rejimler olduğu için demokratik yöntemlerle iktidarda olanları değiştirip kötü şartları iyileştirmek, isyanlar başlayana kadar mümkün olmamıştır. Babadan oğula geçen bu iktidar döngüsünden ve içinde bulunulan bu kötü şartlardan kurtulmanın tek çaresi, Tunus'ta yanan bu isyan ateşine katılmakta bulunmuştur (Göçer ve Çınar, 2015: s. 54).

Halk hareketlerinin bir diğere özel nedeni ise uzmanlar tarafından 2009 yılından sonra yaşanan kuraklığın, insanlar üzerinde oluşturduğu baskı olarak gösterilmiştir. Zira Orta Doğu ve Kuzey Afrika’da su kaynağının kısıtlı olması nedeniyle gıda arzı ve fiyatlarındaki hassas dengeler, iklim değişikliğiyle olumsuz yönde etkilenmiştir. Bu durum zaten kötü şartlarla ve yoksullukla mücadele eden insanların artan gıda fiyatları karşısında gerginliğini tırmadırması ve isyanlarını tetiklemiştir (Maden, 2013: s. 80-81).

Tunus’ta protestoları sırasıyla Cezayir, Lübnan, Ürdün, Moritanya, Sudan, Umman, Yemen, Suudi Arabistan, Mısır, Suriye, Cibuti, Fas, Irak, Bahreyn, İran, Libya, Kuveyt ve Batı Sahra’da başlamıştır. Bu ülkelerin bazılarında yönetim değişmiş fakat değişmeyen bazı ülkeler ya bir kısım haklar tanıyarak olayları yatıştırmayı denemiş ya da Suriye’de olduğu gibi kendi insanlarıyla savaşmayı seçmiştir (Göçer ve Çınar, 2015: s. 55).

Tunus’ta başlayan olaylar 2011 yılı Mart ayına gelindiğinde Suriye’yi de etkilemiştir. “Ey doktor (Beşar Esad) şimdi sıra sende”, bu sözleri 15 Mart 2011’de bir grup öğrenci Dera ilinde bir okul duvarına yazmış ve böylece Suriye İç Savaşı’nın fitili ateşlenmiştir. Elli yıldır tek parti yönetimi altında, yolsuzluk, işsizlik ve baskı gören halk, gösterilerini ülke genelinde yapmaya başlamıştır. Başlangıçta demokratik haklar için siviller tarafından yapılan gösteriler, ordunun şiddetle bastırmaya başlamasıyla iç savaşa doğru evrilmiştir (Anadolu Ajansı, 2020). Duvara yazı yazan gençler tutuklanmış, protesto gösterileri yapanların üzerine ateş açılmış ve açılan ateşler sonucu ölenler olmuştur. Rejimin bu denli orantısız güç kullanması protestoları daha da şiddetlendirmiş ve ülke geneline yayılmasına neden olmuştur (Çelik, 2015: s. 38).

Ayaklanmalar 2011 yılında başladığında insanlar bu duruma neyin yol açtığını anlamaya çalışmıştır. ABD, Libya’nın lideri Muammer Kaddafi’yi devirmek için askeri müdahalede bulunduğu Libya ayaklanması da devamında gelmiştir. Suriye halkı da Libya örneğinden cesaret alıp, Esad’ı devirme fırsatlarının burada olduğunu, Batı’nın bu duruma müdahale edeceğini ve Esad’ın çaresiz kalacağını düşünmüştür. Fakat Esad, düşünülenin aksine göstericilerle savaşmayı tercih etmiştir. Esad ilerleyen süreçte kendi halkıyla savaşmış ve Batının müdahale inancı zayıflamıştır. Suriye muhalefeti de ilerleyen süreçte Türkiye’den, Suudi Arabistan’dan ve esas olarak da

Amerika'dan yardım talep etmiştir (Efrat, 2016). Beşar Esad'ın muhalifleri bastırmak için şiddet içeren askeri güç kullanmasının sonucu olarak birçok Arap ülkesi, Arap Birliği Örgütü, ABD ve Batılı ülkeler Beşar Esad rejiminin meşruiyetinin artık kalmadığını ve iktidarı bırakmasını istemiştir (Sinkaya, 2011: s. 39).

Suriye'de yaşanan olaylar ilk başta Arap Baharı'nın yeni bir ayağı olarak görülmüş fakat zamanla olayların, tarihsel olarak derin kökleri bulunan problemler olduğu anlaşılmıştır. Zira Fransız Mandası ve sonrasında Suriye'de iktidara gelen yönetimlerin toplum üzerindeki etkileri, yaşanan sorunların asıl kaynağı olmuştur. Azınlıkların gruplara bölünmesi ve bu grupların bazılarına verilen imtiyazlar devlet kurumlarında toplumun dengeli bir şekilde temsil edilmesinin önüne geçmiştir. Bu durum Sünni-Nusayri çekişmesine önyak olmuştur. Ülkenin batısında çiftçilik yapan ve azınlık olan Nusayrielerin özerklik kazanması ve güvenlik güçlerinde silahlandırılması, ülkenin çoğunluğunu oluşturan Sünni çoğunluk için rahatsız edici olmuştur. Bu rahatsızlıklar ve Baas Partisi'nde giderek ağırlığını arttıran Nusayri baskısı sonucunda, yeni bir temsiliyet için Sünniler, Müslüman Kardeşler gibi muhalif gruplarda yoğunlaşmış ve muhalefet etmeye çalışmıştır. Başlangıçta bazı adımlar atılmış fakat daha sonra muhalif gruplar şiddetli bir şekilde bastırılarak yönetim, süresiz olağanüstü hal ilan etmiştir (Özdemir Ç., 2016: s. 82).

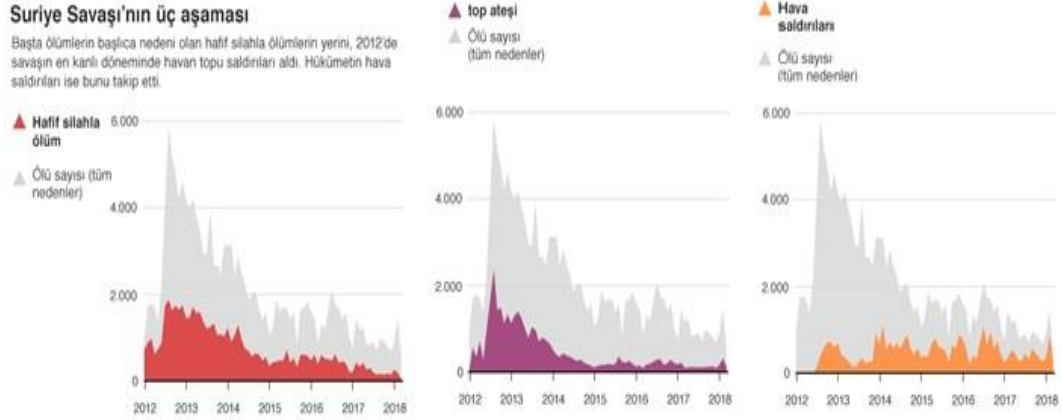
Suriye'de 2011 yılından sonra gösterilerin iç savaşa evrilmesinin ve devam etmesinin esasen 3 kökeni vardır;

- 1) Geçmişten gelen etnik ve dini ayrışma (özellikle Sünni-Nusayri çekişmesi)
- 2) Yönetimsel sorunlar (halk iradesinin iktidara yansımaması)
- 3) Diğer ülkelerde de bulunan kötü ekonomik şartlar.

Arap Baharında Orta Doğu'da bazı otoriter rejimler yıkılmasına rağmen Suriye'yi yöneten ve devlet kurumlarını elinde tutan Nusayri azınlığının, Esad rejiminin devrilmesini beka sorunu olarak görmesinden dolayı, Esad rejimi değişime karşı gelip devrilmemiştir (Holand, 2020). Aslında Esad rejimi, Orta Doğu'da başlayan halk hareketlerini başlangıçta olumlu bir gelişme olarak algılamış ve Suriye için ne gibi sonuçlar doğuracağını hesaplayamamıştır. Ocak 2011 tarihinde Beşar Esad'ın Wall Street Journal gazetesinde yayınlanan söyleşisinde Mısır, Tunus ve Yemen'deki protestoların Orta Doğu'da "yeni bir çağ" başlattığını ve Arap

yöneticilerin halkların isteklerini karşılamak için daha fazla şey yapmaları gerektiğini söyleyerek Arap Baharı'nın Suriye için ne gibi sonuçlar doğuracağını öngörememiştir (Esad, 2011).

Şekil 6: 2012-2018 yılları arasında Suriye İç Savaşı'nda çeşitli şiddet istatistikleri.

(BBC News Türkçe, 2018)

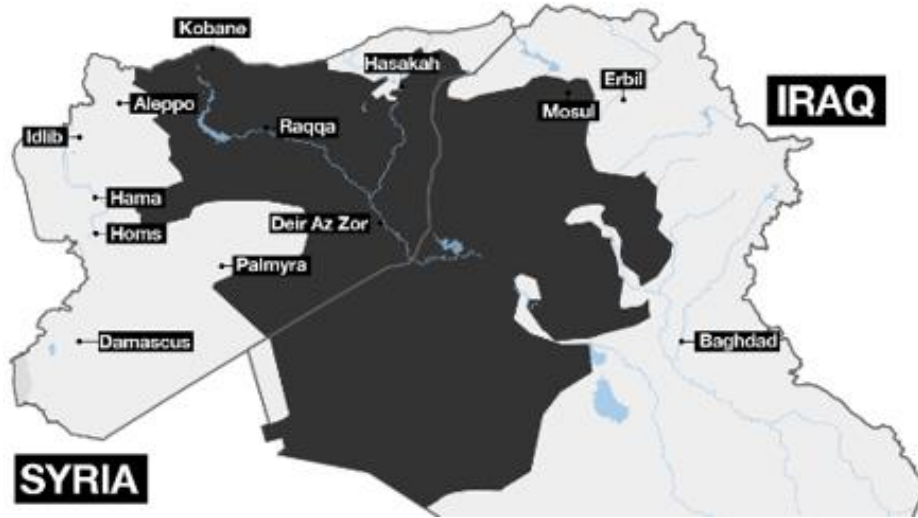
2012 yılına gelindiğinde Batı, beklentilerin aksine Suriye'ye herhangi bir silah ve teçhizat yardımıyla bulunmamıştır. Bunun yerine sonuç alınmayan uluslararası konferanslar düzenlenmiştir (Efrat, 2016). Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi, 2012 yılı Cenevre Bildirisinde “iki tarafın rızasıyla oluşturulacak bir geçici hükümet kurulması” önerisinde bulunmuştur (BBC News, 2018). 2013 yılında ise Obama'nın kırmızıçizgi ilan ettiği konuda tüm uluslararası taahhütleri ihlal eden Esad rejimi, çekinmeden kimyasal silah kullanmıştır. Fakat Obama karşılık vermek yerine Rusya ile rejimin kimyasal silahlarını ortadan kaldıracağına dair anlaşma yapmış ve rejime dokunmamıştır (Efrat, 2016).

Her ne kadar öncesi olsa da 2013 yılında Hizbullah, resmi olarak savaşa katıldığını belirterek Suriye ordusunun yanında yer almıştır (Kazdal, 2018). 2013 yılında Rejim güç kaybetmeye ve çökmeye başlayınca da İran, Şii milisleri Suriye'ye sokmaya başlamıştır. Yine 2014 yılında Devlet'ül Irak ve's Şam (DEAŞ⁹), Rakka'yı muhaliflerin elinden almış ve ABD öncülüğünde koalisyon, DEAŞ'a karşı hava

⁹ El Kaide'nin Irak kolunun lideri Ebu Bekir El Bağdadi, 2013 yılında Suriye'deki Nusra Cephesi'yle birleştiklerini duyurmuş ve yeni oluşan grubun adı Irak Şam İslam Devleti (DEAŞ) olmuştur (Ersöz, Kaytaoğlu ve Büyükgüner, 2019). Ağırlıklı olarak Irak ve Suriye'de etkinlik göstermiş, bu bölgede hilafet devleti kurmak amacıyla güvenlik güçlerine ve sivillere karşı çarpıcı eylemler yapmış yasadışı silahlı terör örgütüdür (Hürriyet, 2020(a))

saldırısına başlatmıştır. 2015 yılında muhalifler İdlib'i ele geçirirken, bir diğer yandan da DEAŞ, Palmira kentini ele geçirerek Suriye'nin neredeyse yarısını ele geçirmiştir. Ve Suriye'de savaşın seyrini değiştiren en büyük gelişme yaşanmış, Rusya 30 Eylül günü Suriye'de yaşanan iç savaşa doğrudan müdahil olarak rejime hava desteği sağlamıştır. Kuşkusuz bu gelişme Suriye'deki iç savaşın seyrini değiştirecek en büyük gelişme olmuştur. Öte yandan BM Genel Kurulu siyasi geçiş için yol haritası belirlemiştir (Kako, 2020).

Şekil 7: DEAŞ'ın 2015 yılında Suriye ve Irak'ta kontrol ettiği koyu renkli alanlar.

(Burden, 2020)

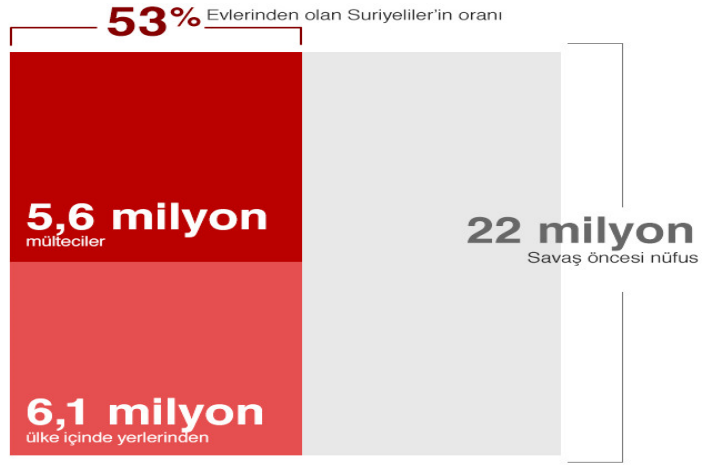
Tarihler 24 Ağustos 2016 gününü gösterdiğinde Türkiye, Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) ile beraber başlattığı Fırat Kalkanı Harekâtı ile DEAŞ'a karşı operasyon başlatmış ve savaşın başından beri ifade ettiği güvenli bölge için Suriye topraklarında 2 bin 55 kilometrekare alanı DEAŞ'dan temizlemiştir. 2017 yılında Türkiye ve Rusya ilk Astana toplantısını yapmıştır. Aynı yıl Astana süreci ile rejim ve muhalefet Cenevre'de yeniden görüşmüştür. 9 kez bir araya gelen taraflar bir sonuca varamamıştır. Rejim o yıl da kimyasal silah kullanıp Han Şeyhun'da sivilleri öldürmüştür. 2017 yılında yaşanan bir diğer önemli gelişme ise Yekîneyên Parastina Gel - Halk Koruma Birlikleri (YPG)'nin DEEŞ'den Rakka ve Deyrizor'u alarak Suriye'nin neredeyse 1/3'üne hâkim olması olmuştur. Ayrıca o yıl Suriye'nin başkenti Şam'ın merkezinin 10 kilometre doğusunda yer alan Doğu Guta'da rejimin ablukası yüzünden yarısı çocuk olan 400 bin sivil iç savaşın en büyük insani krizini yaşamıştır (Hürriyet, 2018).

2018 yılında Türkiye, Suriye topraklarında ikinci büyük operasyonunu olan Zeytin Dalı Harekâtı'nı Afrin'de YPG ve DEAŞ'a karşı gerçekleştirmiştir. Ayrıca Soçi'de gerçekleştirilen Ulusal Diyalog Kongresi'nde Anayasa Komitesinin kurulması kararlaştırılmıştır. Doğu Guta rejimin eline geçmiş ve rejim 10 numaralı diye bilinen bir kanun ile tehcir olan sivillerin taşınmaz mallarına el koymuştur. Rejim, 2018'de Başkent Şam'ı ve ülkenin güney sınırları olan Ürdün ve İsrail sınırlarının tamamını ele geçirmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan ile Rusya Devlet Başkanı Putin, Soçi mutabakatını imzalayarak İdlib'de ateşkes sağlanması için anlaşmıştır. Ancak rejim ateşkesi defalarca ihlal etmiştir. 19 Aralık'ta ise Amerika Suriye'den çekileceğini açıklamıştır (Kako, 2020).

15 Şubat 2019 tarihinde YPG ve Amerika güçleri Fırat nehrinin doğusunda kalan bölgede DEAŞ'a ait son yeri de ele geçirmiştir. ABD başkanı Trump, Avrupa ülkelerine DEAŞ mensubu olan vatandaşlarını geri alma çağrısında bulunmuştur (Anadolu Ajansı, 2020). 2019 yılının Mart ayında Trump, İsrail'in 1967'de işgal ve 1981'de ilhak ettiği Suriye toprağı olan, su kaynağı ve stratejik açıdan önemli Golan Tepeleri'nin İsrail egemenliğinde olduğunu ilan eden bildirgeyi imzalamıştır (BBC News, 2019).

2019 yılının Şubat, Mart ve Aralık aylarında Rejim, Rejim yanlısı İran milisleri ve Rusya'nın ateşkes bölgesi olan 3 milyon sivilin yaşadığı İdlib'e saldırılarda bulunmuştur (Anadolu Ajansı, 2020). 16 Eylül'de Türkiye, Rusya ve İran'ın gerçekleştirdiği Üçlü Zirvesi'nde Suriye için yeni bir anayasa oluşturacak komitenin listesi konusunda uzlaşmaya varılmıştır. 9 Ekim'de Türkiye, YPG'ye karşı Barış Pınarı Harekâtını başlatmıştır. Tel Abyad ve Rasulayn'dan çekilen ABD ve YPG unsurlarının yerini Türkiye güçleri almıştır. 27 Ekim'de ise ABD'ye ait güçlerin, DEAŞ lideri Bağdadi'yi öldürdüğü duyurulmuştur (Anadolu Ajansı, 2019).

Şekil 8: 2011 yılından 2018 yılına kadar evlerinden olan Suriyelilerin sayısı.

(BBC News Türkçe, 2018)

İKİNCİ BÖLÜM

2. SURİYE İÇ SAVAŞINDA AKTÖRLER

İç savaş başladıktan sonra iki taraf ortaya çıkmıştır. Bu taraflardan ilki Sünni yani muhalif gurubu destekleyen Türkiye, Suudi Arabistan, Katar, Ürdün ve Batı, ikinci taraf ise Şii destekçisi ve Batı karşıtı olan İran, Irak, Lübnan ve Rusya (Özdemir Ç. , 2016: s. 93). Beşar Esad, olaylar başladıktan sonra Rusya, İran, Hizbullah ve dolaylı olarak Çin'in desteklerini iyi değerlendirmeye çalışmıştır (Polat, 2016: s. 144). Birleşmiş Milletler Genel Kurulu (BMGK)'nda Suriye rejimine yönelik tasarımı Rusya ve Çin veto etmiştir.

Suriye'de yaşanan iç savaşın 3 boyutu bulunmaktadır;

- 1) Ülke İçi; İç Savaş olarak BM raporunda da olduğu gibi Nusayri Aleviler ile Sünni Müslümanlar arasından bariz derecede mezhepsel bir savaş (BBC News Türkçe, 2012(a))
- 2) Bölgesel ölçekte; aktörler incelendiğinde Orta Doğu ülkeleri arasında Şii-Sünni mücadelesi
- 3) Küresel ölçekte; Rusya ve Çin'in vetoları göz önüne alındığında Doğu-Batı Blok'unu andıran 21.yy'la taşınmış modern bir soğuk savaş (Hürriyet, 2011).

Suriye iç savaşı her ne kadar yukarıda bahsedilen siyasi boyutlarıyla ön plana çıksa da savaşın bir diğer önemli boyutu da ekonomi olmuştur. İster küresel olsun ister bölgesel, petrol, Suriye'de savaş maliyetinin taraflarca katlanılır olmasın da önemli bir unsurdur.

Devletlerin haricinde devletdışı aktörler de Suriye İç Savaşı'nda birer aktör ve taraf olarak ortaya çıkmıştır. Bu ekseninde iç savaş başladıktan sonra sivil protestolar son bulsa da Suriye'de farklı ölçeklerde silahlı gruplar ortaya çıkmıştır. Bunun yanında radikal ve terör grupları savaşa dahil olmuştur. Bu gruplar ve aralarında tam anlamıyla koordinasyon olmaması savaşın daha karmaşık hale gelmesine ve uzamasına neden olmuştur (Polat, 2016: s. 144).

2.1. SURIYE REJİMİ YANLILARI

2.1.1. Rejim Güçleri

Suriye’de güvenlik güçlerinin başındaki kişilerin %90’ına yakını Nusayrilerden meydana gelmektedir. Bu da rejimi ayakta tutmanın beka meselesi olarak görülmesine neden olmuştur. Suriye’de birbirinden bağımsız çalışan ve doğrudan Esad’a karşı sorumlu on beş civarında güvenlik ve istihbarat birimi görev yapmaktadır. İstihbarat ve güvenlik sistemi üçayaklı bir yapı halindedir. Birincisi geleneksel istihbarat kurumları (Muhaberat)’dır. İkincisi istihbarat ve operasyonel yetkileri ve sorumlulukları olan Özel Kuvvetler, Savunma Tugayları ve Başkanlık Muhafızları gibi birimler. Üçüncüsü ise “Üçüncü Silahlı Tümen” gibi özel-siyasi-askeri birimlerdir. Bütün bu güvenlik güçleri kurgusu, “Başkanlık Güvenlik Konseyi” tarafından koordine edilmektedir. Bunlar dışında iç savaşla beraber sayıları artan paramiliter kuvvetler ve gençlik çeteleri gibi rejime bağlı sivil silahlı milis kuvvetler de bulunmaktadır. Suriye Silahlı kuvvetleri bölgenin en önemli askeri güçlerinden birini temsil etmektedir (Tatar ve Altuner, 2016: s. 87).

Rejim güçleri, Suriye devlet yapısının geçmişten beri güvenlikçi anlayışı nedeniyle etkin ve güçlü bir yapıda bulunmaktadır. Sistemik/disiplinli yapıları, rejime bağlılıkları, hava kuvvetlerine sahip olmaları ve İran ile Rusya’nın destekleri ile savaşın başından beri rejimin yıkılmasını engellemişlerdir. Rejim güçlerinin karasal desteği ağırlıklı olarak Şii milislerinden, hava kuvvetleri desteği ise Rusya’dan gelmektedir. Bu desteklerin olmaması durumda rejim güçlerinin iç savaşta etkinliği bir hayli düşecektir. Rusya ve İran’ın açık destekleri rejim güçlerine çok büyük bir etkinlik katmaktadır. Rejim güçlerinin mevcut askeri yapısını, Beşar Esad’ın da mensubu olduğu Nusayri gruplar ve İran’ın Kudüs Tugaylarına bağlı Şii milisler oluşturmaktadır. Suriye rejimi süreç içerisinde başta ABD olmak üzere Batı’yı karşısına almışsa da yukarıda da bahsedildiği üzere Rusya ve İran’ın yanında dolaylı olarak Çin’in desteğini de yanında bulmuştur (Akyener, 2018).

2020 verilerine göre Suriye rejim güçlerinin rakamsal hali şu şekildedir; asker sayısı 304 bin, uçak sayısı 830, tank sayısı 5 bin 300, karasal silah sistemleri 25 bin

406, deniz araçları 19, topçu sistemleri 2 bin 160, fırkateyn 2, mayın avlama gemisi 4 ve amfibik gemi sayısı 3'tür (Timeturk, 2020).

2.1.2. Rusya

Soğuk Savaş döneminde Baas türü Sosyalist – Milliyetçi ideolojinin hâkim olduğu ülkeler, İsrail karşıtı dolayısıyla ABD karşıtı oldukları için SSCB ile Baas ideolojisinin yükselişte olduğu Suriye arasındaki ilişkiler gelişme göstermiştir. Öyle ki 1946 yılında Suriye bağımsızlığını kazandığında SSCB ile temas kurarak gizli anlaşma yapmış ve iki ülke arasındaki ilişkilerin temeli atılmıştır. 1954 yılında Baasçuların iktidara gelmesi sosyalist ideolojide olan Suriye ile SSCB'yi, İsrail-ABD karşıtlığının ortak paydasında buluşturmuş ve iki ülkeyi doğal müttefik yapmıştır. Baas rejiminin SSCB ile kurduğu yakın ilişki aynı zamanda Baas rejiminin meşruiyetini de pekiştirmiştir. SSCB'nin Suriye ile ilişkilerinin temelinde yatan bir diğer neden, hiç kuşkusuz Soğuk Savaş döneminde Orta Doğu'da da ortaya çıkan rekabettir. SSCB'nin ABD ile rekabeti, bölgede özellikle Yemen, Mısır ve Suriye üzerinden yürümüştür (Sarıkaya, 2015: s. 2-3).

ABD'nin Orta Doğu'da Sovyet yayılmacılığı ve komünizme karşı bir plan olarak sunduğu Bağdat Paktı (daha sonra CENTO olmuştur), Arap devletleri arasında Arap Birliğine rakip olarak görülmüş bu yüzden Arap devletlerinin bu tavrı SSCB'ye yaramış, Mısır başta olmak üzere diğer Arap ülkeleriyle SSCB'nin yaklaşması bir kademe daha artmıştır. Elbette bu durum, Suriye üzerinde ki SSCB etkisini de arttırmıştır (Kışman, 2006: s. 61-64). Türkiye'nin öncülüğünü bu pakt, sadece SSCB - Suriye yaklaşmasına ön ayak olmamış, ayrıca Orta Doğu ülkelerini Doğu ve Batı bloklarına da ayırmıştır. Çünkü pakta üye ülkeler Amerikancı olmakla suçlanmıştır (Karabulut, 2007: s. 72).

SSCB'nin bölgede Suriye ile yaklaşmasının çeşitli stratejik sebepleri olmuştur. Bunlardan ilki, bölgede önemli bir güç olan İsrail'in ABD ile işbirliği yapmasıdır. İkincisi, Suriye'nin Türkiye ve Irak'a komşu olması ve ABD'nin "Çerçeveleme Politikası"na karşı bir hamle olarak bu yaklaşmanın gerekli görülmesidir. Ve son olarak, ABD'nin petrol odaklı Orta Doğu politikasında tek başına hegemonya

kurmasına engel olma isteğidir. SSCB, dönem itibariyle ABD'nin aksine petrol için Orta Doğu'da varlık göstermemiştir. Orta Doğu'da yaşanan her önemli olay, SSCB ile Suriye arasındaki ilişki bağımlı daha da güçlendirmiştir. Bu olaylardan ilki 1956 yılında meydana gelen Süveyş Bunalımı olmuştur. Bu olay neticesinde ABD ve Batı'nın Orta Doğu'daki saygınlığı azalmış, SSCB'nin ise artmıştır. Patlak veren bu olaydan sonra SSCB yardımları Suriye'ye hızlı bir şekilde girmeye başlamıştır. Yapılan anlaşmalar kapsamında ilk aşamada 1956 yılında askeri işbirliği anlaşması ile 60 milyon dolarlık bir yardım, daha sonra ise 1957 yılında askeri alandan ziyade ekonomik yapılanmada kullanılmak üzere on dokuz projeyi içine alan 168 milyon dolarlık bir yardım SSCB tarafından Suriye'ye yapılmıştır. Bu yardımların devamında Çekoslovakya, Bulgaristan ve Doğu Almanya'nın ek 126 milyon dolarlık yardımıyla bu ekonomik yapılanma yardımı, toplamda 294 milyona yükselmiştir (Karabulut, 2007: s. 69-71).

1957'den itibaren Suriye, komünistlerin etkisiyle iyiden iyiye sola kaymaya başlamıştır. Komünistlere sempati duyan dönemin Suriye Savunma Bakanı Halit El-Azm, bir heyetle Moskova'ya gidip çeşitli anlaşmalar imzalamıştır. Daha sonra Suriye'nin silahlandırılmasını da içeren bu anlaşmaların açıklanmasıyla Suriye Buhranı diye adlandırılan olay meydana gelmiştir. Anlaşma çerçevesinde Lazkiye'de çeşitli altyapı ve ulaşım yollarının da öngörüldüğü yeni bir liman yapımı planlanmıştır. Bu hamle ile SSCB, ilk defa bir Orta Doğu ülkesine fiilen ayak basma imkânı elde etmiştir (Sarıkaya, 2015: s. 3-4). 1960'lı yıllardan itibaren Suriye, SSCB'yi ABD'ye karşı koruyucu olarak görmüş ve Soğuk Savaş boyunca Suriye dış politikasının merkezine doğru ilerleyen ilişkiler devam ettirmiştir (Deniz, 2013: s. 323).

Hafız Esad'ın 1970 yılında iktidara gelmesi SSCB ile Suriye ilişkilerinin gelişmesinde etkili olmuştur. Zira Hafız Esad ilk dış ziyaretini 1971 yılında Moskova'ya yaparak Suriye-SSCB ilişkilerine verdiği önemi göstermiştir. Suriye'nin kullandığı Anti-Emperyalist söylemleri Orta Doğu ülkelerine yaymak istemesi, Suriye'nin jeostratejik konumu ve SSCB'nin nükleer dengeyi korumak için Doğu Akdeniz'de bulunmak istemesi, SSCB'nin de Suriye'ye karşılık vermesine neden olmuştur. Mısır devlet başkanı Nasır'ın ölmesi de Hafız Esad döneminde Suriye-SSCB yakınlığı arttıran bir diğer gelişmelerdir. Zira Nasır'dan sonra Mısır Devlet Başkanı olan Enver Sedat, İsrail üzerinde baskı kurabilmek için ABD ile yakınlaşmak amacıyla

SSCB ile arasına mesafe koyma yoluna gitmiş ve bu doğrultuda Mısır'da bulunan 15 bin ila 20 bin arasındaki Sovyet askeri personelin Mısır'dan çıkmasını istemiştir. Bu gelişmelerin ardından Suriye, SSCB'nin Orta Doğu'daki en güçlü dayanağı olmuştur (Karabulut, 2007: s. 74).

SSCB'nin Suriye ile ilişkilerini Hafız Esad döneminde zirve noktasına taşıyan olay ise hiç kuşkusuz Arap-İsrail Savaşı sonucunda 26 Mart 1979 tarihinde imzalanan Camp David Antlaşması'nın yarattığı ABD karşıtlığı ve devamında Suriye'nin SSCB ile imzaladığı Dostluk ve İşbirliği Antlaşması ve buna ek olarak 1980 yılında yapılan gizli protokol olmuştur. Anlaşmaların içeriklerinde bulunan, taraflardan herhangi birinin barış ve güvenliğinin tehdit edilmesi halinde karşılıklı askeri yardımı içeren ifadeler en üst düzey işbirliği anlamına gelmiştir (Sarıkaya, 2015: s. 5-6).

1984 yılının ortalarında 1982 yılında İsrail'in Lübnan'ı işgalinin de etkisiyle SSCB ve Doğu bloku ülkelerinin Suriye'deki askeri uzman sayısı 13 bini bulmuştur. Bu rakam, SSCB tarihinin en büyük askeri personel yardımı olmuştur. Bu durum Suriye'nin SSCB açısından ne kadar önemsendiğinin de bir kanıtıdır. SSCB'nin, Suriye ile elbette görüş ayrılığına düştüğü yerlerde olmuştur. Birincisi Lübnan konusunda SSCB, Hristiyan olan Marunilere duyduğu sempati, Suriye açısından hoş karşılanmamıştır. İkincisi SSCB, Filistin Kurtuluş Örgütü liderliği için Yaser Arafat'ı desteklemesine rağmen Suriye desteklememiştir. Üçüncüsü Afganistan'ın işgaline dair yapılan BM Genel Kurulu oylamasında Suriye, SSCB'yi kınama yönünde oy kullanmıştır. Dördüncüsü Irak-İran Savaşı'nda Suriye İran'ı desteklerken SSCB'nin tarafsız kalınmasını istemiş ve son olarak Suriye, İsrail'den aldığı her yenilgi sonrası SSCB'nin askeri teknolojisinde kusur aramaya çalışmış, SSCB ise sorunun Suriye askerlerinde olduğunu ima eden açıklamalarda bulunmuştur (Karabulut, 2007: s. 72-79).

Soğuk Savaş sonrası dönemde 1990'larda Rusya'nın Orta Doğu'ya yönelik politikası nedeniyle Suriye ile ilişkilerin daha alçak bir seyirde sürmesine neden olmuştur. SSCB dağıldıktan son kendi iç meseleleriyle meşgul olduğu ve herhangi bir savaşı göze alamayacağı için Orta Doğu'da barış sürecinde mevcut konumunu korumak ve 1993'teki "yakın çevre" doktriniyle eski SSCB coğrafyasına daha çok yoğunlaşmak istemiştir (Deniz, 2013: s. 323; Sarıkaya, 2015: s. 8).

1999 yılında Vladimir Putin'in Rusya Devlet başkanı seçilmesinin ardından Rusya, aktif bir dış politikaya geçiş yapmıştır. Putin, bu dış politika hedefleriyle Orta Doğu'daki ülkelerle işbirlikleri yapıp bölgede yeniden etkili olmaya çalışmış, hatta destek verdiği ülkelerin SSCB döneminden kalan borçlarını silmiştir. Böylece Rusya – Suriye ilişkileri yeniden önem kazanmaya başlamıştır (Sarıkaya, 2015: s. 8-9). 2005 yılında yaşanan Hariri suikastı ile uluslararası sistemde büyük baskı gören Suriye, bu baskılar neticesinde Lübnan'dan çekilip Batılı ülkeler ile ilişkiler geliştirse de Rusya - Suriye ilişkileri önemini kaybetmeden devam etmiştir (Ertekin, 2012: s. 146).

Rusya'nın Soğuk Savaş sonrası kendi iç meseleleriyle uğraşması, 11 Eylül sonrasında Orta Doğu'da nüfuzunu kaybetmesi ve ABD'nin Orta Doğu'daki ağırlığına karşılık verebilmek için Suriye İç Savaşında daha etkin bir tutum sergilemesine neden olmuştur. ABD ve Batılı ülkeler, Suriye'de rejim değişmesi yönünde yaklaşımda bulunmuş fakat Irak işgalinden sonra bölgede ve Akdeniz'de tek askeri üssünün olduğu Suriye'de Rusya, Esad rejimini tam tersine ayakta tutmak istemiştir. Esad rejimiyle ilişkileri Soğuk Savaş yıllarına kadar uzanan Rusya'nın bu politikası, siyasi ve ekonomik olmasının ötesinde stratejik açıdan daha önemli olmuştur (Sandıklı ve Semin, 2019: s. 229). Rusya, Orta Doğu'ya açılan kapı olarak gördüğü ve kendisi için Doğu Akdeniz'de en uygun askeri liman durumundaki Tartus Limanı'nı bırakmak istememiştir. Rusya'nın Suriye ile olan bir diğer bağı da silah ticaretinden gelmektedir. Rusya, 2005-2011 yılları arasında Suriye'ye 25 milyar dolarlık silah ticaretinde bulunmuştur. 2020 yılı itibariyle Suriye kuvvetlerine ait silahların yaklaşık % 90'ı Rus malıdır ve bu silahların modernizasyonunu da yine Rusya yapmaktadır. Rusya ayrıca Orta Doğu'da elinde kalan son kalesi Suriye'de Libya'da yaptığı hatayı yapmak istememektedir. Esad rejimi de olası bir BM müdahalesine karşı Rusya'nın veto yetkisine çok güvenmektedir. Rusya, Suriye konusunda çıkarları doğrultusunda pragmatik davranmakta ve Esad rejimini başta kendi çıkarları için ayakta tutmaya çalışmaktadır (Deniz, 2013: s. 324-325).

Rusya'nın Suriye üzerinden bölgesel ve küresel güç olma hesapları da bulunmaktadır. Fakat ihtimaller dahilinde Rusya, yaşanan bu halk hareketlerinin kendi ülkesinde bulunan Müslümanları etkilemesinden çekinmektedir. Kuzey Kafkasya'da olası bir Müslüman ayaklanması Rusya'nın istemeyeceği bir durumdur (Sandıklı ve Semin, 2019: s. 230). Zira Rusya'da en yaygın ikinci din İslam'dır ve topraklarında 20

milyona yakın Müslüman yaşamaktadır. 15 yıl içerisinde Rusya'da Müslüman sayısının artarak toplam nüfusun % 30'unu oluşturacağı tahmin edilmektedir (The Moscow Times, 2019).

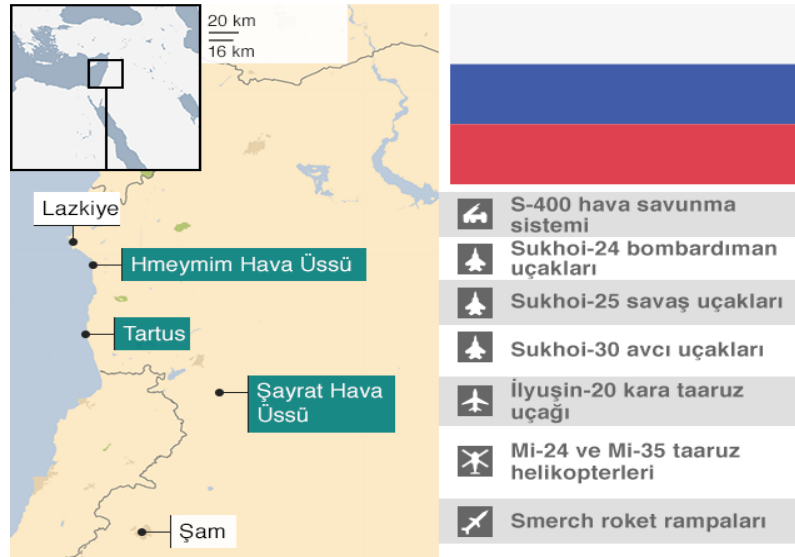
Rusya'nın Orta Doğu'da yaptığı yatırımlar, özellikle 2004-2014 yılları arasında (borç silme, kredi verme, yatırım yapma, proje geliştirme vs.) olanlar, bölgeyi saran Arap Baharı rüzgârıyla bir anda boşa çıkmıştır. Çünkü Arap Baharı ile yeni gelen yönetimler Batılı ülkeler tarafından destek gördüğü için Rusya'nın yatırımlarına mesafeli yaklaşmışlardır. Bu yüzden bazı Rus yetkilileri, Arap Baharı'nın asıl hedefinin Rusya olduğunu ileri sürerek komplo teorileri ortaya atmıştır. Fakat ortada duran bir gerçek vardır ki o da Orta Doğu'yu kasıp kavuran bu halk hareketlerinin ardından bölgede Rusya'nın sadece iki dayanağının kalmış olmasıdır. Bu ülkeler de başından beri hiç kuşkusuz İran ve Suriye olmuştur. Zaten olaylardan önce Rusya'nın Arap ülkeleri ile arasında en yüksek ticaret hacmine sahip ülke de Suriye olmuştur. Bu yüzden ticari açıdan Suriye, Rusya için çok önemli bir konumda durmaktadır (Kemaloğlu, 2020).

Rusya, 2015 yılında Suriye rejiminin savaşı kaybetmesine kesin gözüyle bakıldığı bir zamanda devreye girmiştir. Diğer pek çok aktör gibi Rusya'da 'terörle mücadele' kapsamında Suriye'de olduğunu açıklamıştır. Ukrayna krizinde Rusya'nın yaşadığı izolasyonu Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Suriye hamlesi ile aşmak istemiştir. Rusya'nın Suriye'deki müdahalelerinde sivillere yönelik suçlamalarda yöneltilmiştir fakat Suriye'deki bütün aktörler gibi Rusya'da bunlara kulak tıkamıştır. BM Güvenlik Konseyi'nde Suriye İç Savaşıyla ilgili karar tasarılarında Rusya, 2020 yılına kadar 12 kez veto yetkisini kullanmıştır (Deutsche Welle , 2018).

2020 yılı itibariyle yaşanan süreçte, 2015 yılında Rusya'nın Suriye'ye doğrudan müdahale de bulunması ve geçen zaman içerisinde rejimin muhalifleri daha çok bastırıp ülke topraklarındaki etkinliğini arttırması, Rusya'yı Suriye için yegâne oyun kurucu konuma getirmiştir. Rusya'nın hava desteği, Suriye rejimi için kuşkusuz mevcudiyeti açısından çok büyük anlam barındırmaktadır. Her ne kadar Putin Suriye'de etkinliğini sürdürmek istese de Suriye'de sonsuza kadar kalmakta Rusya'nın pek istediği bir durum değildir. Bu yüzden de siyasi çözümü önemsemekte ve istemektedir. Bu çerçevede Rusya'nın Suriye'de neredeyse tüm aktörlerle ayrı ayrı

ortaklıkları mevcuttur. Fakat gelenen noktada rejim karşıtı aktörler arasındaki mücadele ve politika farklılıkları Rusya'sız bir Suriye çözümünü imkânsız kılmaktadır (Yezdani, 2018).

Şekil 9: Genel olarak Suriye’de bulunan Rusya askeri üsleri ve silah donanımları.

(BBC News Türkçe, 2018)

2.1.3. İran

Hafız Esad, 1971 yılında Suriye’de ilk Nusayri devlet başkanı olduktan sonra Nusayri Aleviliği’nin İslam dünyasının bir parçası olduğunu benimsetmek için meşruiyet arayışına girmiştir. Aynı dönem, İran kökenli bir Şii din adamı olan Ayetullah Hasan Şirazi, Irak’tan Lübnan’a sürgüne gönderilmiştir. 1972 yılında Ayetullah Hasan Şirazi, çıkardığı bir fetvasında “Her Şii, itikadı olarak Alevidir ve her Alevi, mezhebi olarak Şii’dir.” diyerek Hafız Esad’ın meşruiyet arayışına cevap olmuştur. Humeyni’nin 1978 yılında Irak’ta sürgünde iken Hafız Esad’ı önemli bir otorite olarak gördüğünü belirttiği mektup ve Suriye’ye Hafız Esad tarafından davet edildiği iddiası, iki ülkenin Hafız Esad başa gelir gelmez ilişki örgüsünün kurulmaya başladığını göstermiştir (Yılmaz, 2018).

İran – Suriye ilişkileri, 1979 yılında ABD ve İsrail ile iyi ilişkileri olan Şah rejiminin devrilmesinden sonra olumlu yönde seyretmeye başlamıştır. Zira hem yeni

İran rejiminin anti-emperyalist oluşu hem de bölgede Mısır – İsrail arasında barış anlaşması yapılması sonucunda bölgede iyice yalnızlaşan Suriye için İran İslam Devrimi, günümüze kadar varacak müttefikliğin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Suriye, yeni İran rejimini tanıyan ilk ülke olmuştur ve bunu yakın tarihin en önemli olayı olarak değerlendirmiştir (Sinkaya, 2011: s. 39).

1980 yılında yaşanan Irak-İran Savaşı'nda Suriye'nin İran'a destek vermesi, İran için savaşın Arap-Acem mücadelesi olmadığını göstermesi açısından hayati öneme sahip olmuştur. Elbette bu destek, savaş kazanmış bir Irak'ın Suriye'yi tehdit etmesini önlemesi açısından da önem arz etmiştir. Suriye rejimi, Irak'ın petrol boru hatlarını kapatması, kendi üzerinden İran'a silah tedariki sağlaması ve Fav Adası'nın İran'da kalmasına yardımcı olması çok önemli yardımlar olmuştur (Yılmaz, 2018; Akşam, 2019). Fakat İran-Suriye ilişkilerinde asıl önemli gelişme 1982 yılında İsrail'in Lübnan'ın bir kısmını işgal etmesiyle yaşanmıştır. İsrail'e doğrudan savaş açacak gücü olmayan Suriye, Lübnan'da Şii militanlar (bugünkü Hizbullah) üzerinden yürüteceği mücadele için İran'dan Devrim Muhafızları'nı Lübnan'a sokarak bir ittifakın oluşmasını sağlamıştır (Sinkaya, 2011: s. 40).

Kökene geçmişe dayanan İran ile Suriye arasındaki ittifakın kuşkusuz zayıf noktaları da bulunmaktadır. Bunları sıralamak gerekirse;

- İlk olarak Şiilik her ne kadar iki ülke arasında önemli bir etken olsa da bu ittifakı mezhep temelli ele almamak gerekir. Zira Suriye rejimi, İran'ın İslam ideolojisine göre laiklik esasına dayanır. Ayrıca İran'da çoğunluğun oluşturduğu Caferi mezhebi ile Esad ailesinin mensup olduğu Nusayri Aleviliği arasında ciddi farklılıklar vardır.

- İkinci olarak iki ülke arasında kurumsallaşmayan ve iki ülkenin de bölgede bağımsız hareket ettiği bir ilişki biçimi diğer bir soru işaretidir. Örneğin iki ülke, ABD'nin Irak müdahalesinde ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ile İran arasında yaşanan anlaşmazlıkta zıt taraflarda yer almıştır.

-Üçüncü olarak İran'ın bütün mevcudiyetiyle karşı olduğu İsrail ile Suriye'nin SSCB dağıldıktan sonra yakınlaşma yaşaması, ilişkilerin her zaman çok iyi olmadığının bir göstergesi olmuştur.

- Son olarak İran'ın, Suriye'nin etkinliğini azaltacak bir biçimde Hizbullah üzerinde kuracağı kontrolsüz nüfuz, Suriye'nin istemeyeceği bir durumdur.

İlişkilerdeki bu zayıflıklar neticesinde zaman zaman İran-Suriye ekseninde bir uzaklaşma yaşanmıştır. Fakat 2003'ten sonra Suriye'nin Batı ile ilişkilerinin bozulması, İran ile Suriye arasındaki ilişkiyi yeniden güçlendirmiştir. Suriye'nin Batı ile ilişkileri, Batı karşıtı ideolojiye sahip İran ile ilişkileriyle ters orantılı bir şekilde seyretmiştir (Sinkaya, 2011: s. 40-42). İran-Suriye ilişkilerinde bir diğer önemli gelişme de 2005 yılında yaşanmıştır. Hariri suikastinde Suriye'nin Lübnan'dan güçlerini çekmek zorunda kalması ve baskı görmesi, Şam-Tahran ilişkilerine yeniden kan pompalamıştır. Aynı yıl İran'da iktidara gelen Mahmud Ahmedinecad'ı ilk ziyaret eden devlet başkanı da Beşar Esad olmuştur (Yılmaz, 2018).

Suriye'de 2011 yılında başlayan olaylar ve devamın da yaşanan gelişmeler neticesinde oluşan uluslararası baskılar artmış ve Esad Rejimi'nin son bulması yönünde açıklamalar gelmiştir. Böylesine kritik bir ortamda, 1979 İran İslam Devrimi'nden beri devam eden bölgesel müttefiklik hukukuna dayanarak İran, Suriye Rejimi'ne destek vermiştir. Hâlbuki halk hareketleri sürecinde İran, Arap Baharı'nı "İslami Uyanış" olarak adlandırıp çoğu ayaklanmaya destek vermiştir.

İran'ın Suriye'ye desteğinin en önemli ayaklarından biri, Hizbullah ile olan bağlantısıdır. İran, Suriye'de olası bir değişikliğin Hizbullah ile olan bağlantısını sıkıntıya sokacağı için Suriye rejimine desteğinde bu önemli bir etkidir. İran dini lideri Hamaney'in 2011 yılında olaylar patlak verdikten sonra yaptığı "Amerikan karşıtı ve İslami hareketleri her yerde destekleyeceğiz" açıklaması Suriye rejimine verdiği desteğin açık bir ifadesi olmuştur. İran'da özellikle Suriye meselesine daha kompakt, olası senaryoları daha çok göz önünde bulunduran ve Suriye konusunda bunlara göre hareket edilmesi yönünde bir muhalefet oluşmuşsa da, İran yönetiminin Suriye rejimine güveni tam olmuştur.

İran, Suriye muhalefetinin Batı'nın aksine üç gruptan oluştuğunu iddia etmiştir:

- İlki, gerçekten reform isteyenler.
- İkincisi, Müslüman Kardeşlerin arasına sızmış ve rejimi devirmek isteyen Selefiler.

•Üçüncüsü, Wikileaks Belgelerinin de ortaya çıkardığı, ABD'nin 2006'tan beri Suriye'de gizli destek verdiği dış destekli muhalefet.

İran, Suriye'de olayların bölgedeki diğer ülkelere göre 3 ay sonra ve diğer ülkeler gibi büyükşehir ve başkentlerde değil taşrada silahlı olarak başlamasını bunun bir proje olduğuna bağlamıştır. İran'ın Suriye konusunda belki de çoğunluğun hak verildiği yegâne konu, Esad rejimine uluslararası destek sağlama çabası olmuştur. Çünkü Suriye'de istikrarsızlığın tüm bölgeyi etkileyeceğini, yabancı güçlerin bölgeye müdahale edeceğini ve bu yüzden de Esad yönetiminin reformları hayata geçirebilmesi için yardım edilmesi gerektiğini Tahran dile getirmiştir (Sinkaya, 2011: s. 40-47).

İran, Orta Doğu'da Suriye'nin en önemli siyasi ve ekonomik destekçisi olmuştur. İki ülke de dış politikada pek çok konuda aynı noktalarda durmuştur. İsrail ve ABD'nin ortak güvenlik sorunu olarak görülmesi ve Nusayriliğin Şii'liğe yakın yorumlanması, İran ile Suriye rejimi arasındaki ortak önemli noktalar olmuştur (Sinkaya, 2015). İran'ın Şii Hilali¹⁰ rüyası açısından da Suriye önemli bir yer tutmaktadır. Zira bu iddia doğru ise Suriye Şii Hilali'nin Akdeniz'e açılan kapısı konumundadır (Timeturk, 2016).

Şekil 10: Şii Hilali ve bölgedeki bazı ülkelerdeki Şii nüfusları.

(Goldmann, 2019)

Suriye'nin İran için önemli olmasının bir diğer nedeni de İsrail'e karşı Suriye'nin jeopolitik konumu ve Hizbullah'a Suriye üzerinden ekonomik ve askeri destek

¹⁰ Detaylar bilgi için bkz: "Şii Hilali" gerçek oldu! (Başar, 2015)

ulaştırmasıdır. Suriye için de İran, siyasi ve ekonomik desteği açısından önemlidir. Suriye krizlerde, çatışmalarda ve dış politika hamlelerin de sorumluluk paylaştığı tek Orta Doğu ülkesi İran olmuştur. İran – Suriye ilişkilerindeki en aksak taraf ise hiç kuşkusuz ekonomik bağların yeterli düzeyde ve hedeflerin aynı doğrultuda olmamasıdır (Atlıoğlu, 2009).

2.1.4. Çin

Orta Doğu’da yumuşak güç olarak bölgede etkisini sürdüren Çin, Suriye ile ilişkilerine ticari açıdan yaklaşmaktadır. Pek çok alanda ve sektörde girişimde bulunmuş ve Suriye üzerinde etkin aktörlerden biri haline gelmiştir. Sadece Suriye rejimi ile değil aynı zamanda Suriye içerisindeki aktörlerle de ileriye yönelik ticari açıdan stratejiler tasarlamıştır. Bu aktörlerden birisi de PYD’dir. Çin için Suriye, ABD ile yaşadığı rekabetten dolayı ABD’yi sıkıştırdığı ve ticari olarak kazanımlar elde etmek istediği bir ülke olmuştur. Fakat diğer aktörler kadar Suriye’de belirgin bir strateji yürütmesi pek mümkün olmayan Çin, bu nedenle dolaylı yollarla Suriye’de bulunan aktörlerdendir. Ayrıca Çin’in veto yetkisi onu Suriye için önemli bir pozisyona yükseltmiştir (Akyener, 2018: s. 39).

Suriye İç Savaşı’nda Çin’in Esad rejimi yanlısı tutumu, Rusya’ya kıyasla belirgin değildir ancak Çin’in resmi olmayan yardımları iddiaların ötesinde kendi içerisinde tutarlılık barındırmıştır. Çin’in bilinen ekonomik yardımlarının yanında askeri yardımları, belirsiz fakat yüksek ihtimaldir (Çalışkan, 2018). Çin, BM Güvenlik Konseyi’nde Rusya ile birlikte Esad rejimine yönelik karar tasarılarını veto etmiştir ve uluslararası bir yaptırımın önüne geçmiştir. Bu şekilde Esad rejimini ayakta tutmaya çalışmıştır ve meşruiyet sorununu ortaya çıkarmıştır. Çin’in Suriye’ye yönelik herhangi bir müdahalenin önünü açacak karar tasarılarını veto etmesinin altında değişik nedenler yatmaktadır. Çin yönetiminin Suriye İç Savaşı’nda Rusya’yla beraber hareket ederek Batının karşısında durmasının başlıca nedeni ABD’nin Asya-Pasifik stratejisine duyduğu tepki ile alakalıdır. ABD yönetiminin 2012 yılının başında açıkladığı diplomatik, stratejik ve ekonomik yatırımlarda ABD’nin Asya-Pasifik’e ağırlık verme hedefi Çin yönetimini rahatsız etmiştir. Çin’in veto tercihini Suriye

lehine kullanmasının ABD'nin Tayvan politikasıyla da ilişkilidir. Zira ABD'nin Tayvan'a silah satışı Çin'in tedirgin olduğu ve istemediği bir durum olmuştur. Ayrıca Çin'in Suriye'ye yönelik kararları veto etmesinin altında ABD'nin Tibet'le olan ilişkileri de bulunmaktadır. Yukarıdaki nedenler göz önüne alındığında, Çin'in Esad rejimini desteklemesi ve Güvenlik Konseyi'nde Esad rejimi aleyhine oluşacak girişimleri engellemesinin büyük ölçüde ABD-Çin hattında cereyan eden siyasi, ekonomik ve askeri güç mücadelesinden kaynaklandığı görülmektedir. Çin, ABD'nin Asya-Pasifik stratejisine karşılık Rusya'yla beraber ABD'nin Orta Doğu'daki etkisini azaltmaya yönelik politika izlemiştir. Ayrıca Çin'in İran'dan ithal ettiği enerjinin de kesintiye uğramaması için böyle bir strateji izlemiştir. (Sandıklı ve Semin, 2012: s. 231).

2.2. SURİYE REJİMİ KARŞITLARI

2.2.1. Suriye Muhalefeti

Suriye'de başlayan halk hareketlerine Esad rejiminin silahlı müdahalesi ve insan hakları ihlalleri, Suriye muhalefetinin uluslararası düzeyde dikkat çekmesine neden olmuştur. Rejimin bu sert müdahalesi sadece dikkat çekmekle kalmamış aynı zamanda uluslararası düzeyde rejime muhalif olanlara desteği de ardından getirmiştir. Suriye'de hali hazırda bulunan farklı muhalif gruplar, Esad rejimine karşı gelebilmek için daha güçlü bir yapı oluşturma amacıyla tek çatı altında birleşmek için çeşitli çalışmalar yürütmüştür. Bu amaçla "Suriye Halkının Dostları" adında oluşturulan grup, Beşar Esad'ın devrilmesi için uluslararası kamuoyu desteğini sağlamak amacıyla kurulmuş ve seksenden fazla ülkeden oluşan bu yapı sadece beş kez toplanabilmiştir.

İlk olarak 2005 yılında Esad rejimini protesto etmek için Esad karşıtları tarafından kurulan Suriye Ulusal Konseyi (SUK), Suriye'de olaylar başladıktan sonra 1 Haziran 2011'de ilk kez "Suriye'de Değişim Konferansı"nda Antalya'da bir araya gelmiştir. Daha sonra aynı yıl 23 Ağustos tarihinde 310 üyeli olarak tasarlanan SUK'un çekirdeği İstanbul'da oluşturulmuş ve merkezi İstanbul olmuştur. SUK'un temel hedefleri, rejimin devrilmesi ve Suriye halkını temsil eden yeni bir yönetim kurmak olarak belirlenmiştir. Konseyin çatısı altında Müslüman Kardeşler ve

Destekçileri, Suriye Yüksek Devrim Konseyi, Şam Deklarasyonu, Suriye Yerel Koordinasyon Komiteleri, Seküler ve Demokratik Suriyeliler Koalisyonu, Şam Baharı, Bağımsız Liberaller Kitleleri, Suriye Devrim Genel Komisyonu ve Ulusal Şahsiyetler muhalif grupları yer almıştır. Bütün yer alan bu gruplara rağmen Suriye rejim muhalefeti içerisinde barındırdığı dini eğilimli gruplar, laikler, liberaller ve özellikle Kürtler arasında ciddi fikir ayrıkları ortaya çıkmıştır. 2012 yılının Kasım ayında ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton, Suriye Ulusal Konseyi'nin Kürtler ve bazı diğer grupları temsil etmediği ve daha geniş çaplı bir muhalefet oluşturulması eleştirisinde ve önerisinde bulunmuştur. Konsey, kendisine yöneltilen bu eleştiriler ve talepler doğrultusunda daha geniş çaplı bir katılım oluşturmaya çalışmış ve bu kapsamda yeniden yapılanmaya giderek "Suriye Devrimi ve Muhalefet Güçleri Ulusal Koalisyonu" adında yeni bir muhalefet yapısı oluşturmuştur. Türkmenler, Kürtler ve kadınların da temsil edildiği yeni konsey ABD, Türkiye, İngiltere, Fransa, Körfez ülkeleri ve Arap Birliği tarafından Suriye adına meşru temsilci olarak tanınmıştır. Muhalefete yöneltilen belki de en kritik eleştirilerden biri, muhalefetin silahlı mücadeleye erken geçtiği ve ÖSO'nun kuruluşunun aceleye geldiği meselesi olmuştur. Bu durum, Esad'a karşı gelişen uluslararası tepkinin görece azalmasına, iç savaş zararının muhalefete de yüklenmesine ve muhalefetin silahlı mücadelede zayıf kaldığı yönünde yorumlanmıştır¹¹ (Sandıklı ve Semin, 2019: s. 203-212).

Suriye'de muhalefetin yapısı değişkenlik arz etmiştir. Siyasi parti ekseninde bakıldığında bu durum Suriye yönetiminde belirleyici olan Baas'a bağlı olmayan partiler olarak ayrılabilir. Bu partilere rejim müsaade etmediği için ülke dışında faaliyette bulunmuşlardır. Muhalefet zaten Suriye'de baskıcı rejimden dolayı yaşam sansı bulamamıştır. Çünkü geçmişten günümüze çok sert, hatta kanlı bir biçimde çeşitli yöntemlerle bu muhalif hareketler sindirilmiştir.

Suriye'de muhalifler çeşitli gruplara ayrılmıştır. Bu gruplar aşağıdaki gibidir;

¹¹ İç savaşlar incelenirken muhalefetin izleyecekleri adımların bu örnekte olduğu gibi zamanlama ve planlaması kritik rol oynamaktadır. Silahlı mücadeleye geçmeden önce bir uluslararası konu olarak muhalifler açısından "olgunlaşma" şartları üzerine ayrıca çalışılabilir. Ayrıca muhalif olarak adlandırılan kesimlerin ağır müdahalelere maruz kalırken tahammül sınırını belirlemek oldukça güç olabilir. Bu eleştirinin hesaba katmadığı bir diğer durum ise muhalefetin giderek rejim tarafından daha şiddetli bir çember altına alınacağı ve silahlı mücadeleye geçişte geç kalınması durumunda, ileride bu şiddetli tedbirler altında çıkacak fırsatları değerlendirmede gecikebileceği ihtimalidir. Değerlendirmeler ne olursa olsun ortaya çıkacak sonuçlar belirsizliğini her durumda korumaktadır.

İlimli Muhalifler: Özgür Suriye Ordusu, Suriye Devrimi Muhalefet Güçleri Koalisyonu, Suriye Ulusal Konseyi, Suriye Devrimciler Cephesi, Suriye Yerel Koordinasyon Komiteleri, Seküler ve Demokratik Suriyeliler Koalisyonu, Suriye Yüksek Devrim Konseyi, Güney Cephesi, Devrim Konseyi Kalkanları, Suriye Türkmen Ordusu, Suriye Devrim Genel Komisyonu ve Suriye Türkmen Meclisi.

Kürt Muhalifler: Demokratik Birlik Partisi (PYD), Halk Koruma Birlikleri (YPG), Kadın Savunma Birlikleri (YPJ), Kürt muhalifler, Kürt Yüksek Komitesi ve Suriye Kürt Ulusal Konseyi.

Süryani Muhalifler: Süryani Birlik Partisi.

İslamcı Muhalifler: El Nusra Cephesi.

Suriye’de muhalif grupların sorunu, güçlü ve tek bir yapının ve güçlü bir liderin olmaması olarak tanımlanabilir. Bu sorunlar muhalefete güçlü bir desteğin de önünde engel oluşturmuştur. 2012 yılının Kasım ayında Eski ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton, Hırvatistan’a yaptığı bir gezisi sırasında muhalefete yönelik “*Suriye Ulusal Konseyi’nin tek başına Suriye’yi temsil etmediğini, Kürtlerin ve Nusayrilerin de temsil edildiği geniş katılımlı bir muhalefet yapısı oluşturulması gerektiğini*” ifade etmiştir (Tatar ve Altuner, 2016: s. 186). Ayrıca bunun öncesinde yaptığı bir açıklamada Suriye Ulusal Konseyi’ni şiddeti durdurmada başarısız olduğunu ve muhalefete de devrimi ele geçirmeye çalışan radikal gruplara karşı direnmelerini söylemiştir. Bu durum muhalefetle ilgili çeşitli sorunların olduğunun göstergeleridir (BBC Türkçe, 2012(b)). Geçen süreç içerisinde Suriye’de muhalefetin yeniden yapılandırılması adına çeşitli adımlar atılsa da gerek muhalif olarak tanımlanan gruplar arasındaki çekişmeler ve çatışmalar, gerekse muhalif grupları destekleyenler arasındaki çıkar çatışmaları ve politika farklılıkları, Suriye’de muhaliflerin daha da derin çizgilerle ayrışmasına ön ayak olmuştur (BBC News Türkçe, 2013). Bu durum, Rusya ve İran destekli rejimin Suriye’de giderek güçlenmesiyle muhalifler için birlikte hareket etme düşüncesini de iyiden iyiyeye zayıflatmıştır (Sabah, 2019).

2.2.2. ABD

ABD’nin Orta Doğu bölgesindeki politikaları 1950’li yıllardan itibaren üç ana unsur üzerinden şekillenmiştir. Birincisi bölge petrolünün uluslararası piyasaya

sorunsuz ulaşması, ikincisi İsrail'in güvenliğini sağlama ve üçüncüsü de bölgede bulunan müttefik ülkelerin desteklenmesi (Erol ve Çelik, 2018: s. 22). Hiç kuşkusuz Suriye'nin ABD açısından önemi, Arap Baharı ile değil geçmişten gelen SSCB – ABD rekabetinin bir parçası olmasından da kaynaklanmaktadır. Soğuk Savaş döneminde Orta Doğu'da yaşanan ideolojik rekabet, Suriye, Mısır ve Yemen üzerinde daha fazla hissedilmiş, temel olarak ABD'nin İsrail'i desteklemesinden kaynaklanan Arap ülkelerinin hoşnutsuzluğunu SSCB kullanmaya çalışmış ve bunlar da SSCB ile doğal müttefik konumundaki Suriye'yi rekabetin ayaklarından biri haline getirmiştir (Öztürkci, 2017).

1957 yılında ABD, Sovyetlerin Orta Doğu politikalarını engellemek için Eisenhower Doktrini'ni ortaya atmıştır. 3 temel yetkiye dayanan bu doktrin;

İlk olarak bağımsızlığı korumak için ekonomik kalkınma çabasında olan Orta Doğu ülkelerine ekonomik yardımda bulunmayı,

İkinci olarak yardımlardan yararlanmak isteyen ülkelere askeri yardımda bulunmayı,

Üçüncü olarak da bu ülkelerin istemeleri şartı ile "*komünizmin kontrolü altında bulunan bir ülkeden gelecek açık silahlı saldırılar karşısında*" Amerikan Silahlı Kuvvetleri'nin devreye sokulması maddelerine dayanıyordu.

Zira 13 Nisan 1957 tarihinde Suriye'nin Ürdün'e saldırması sonucunda Eisenhower Doktrininin üçüncü maddesi devreye sokularak ABD 6. Filosunu Ürdün'e yardım için göndermiştir (Sarıkaya, 2015: s. 2-5).

SSCB'nin Orta Doğu'da nüfuzunu arttırmasını engellemek için ABD'den Orta Doğu devletleri arasında bir pakt kurulması fikri gelmiştir. Özellikle Suriye üzerinden hissedilen Sovyetler etkisini ve komünizmin bölgeye yayılmasını, bölge ülkeleri tek başına önleyemeyeceği için ABD bu strateji uygulamaya karar vermiştir. Türkiye önderliğinde hayata geçmesi planlanan bu güvenlik temelli anlaşma, nihayet 24 Şubat 1955 günü Bağdat'ta imzalanmıştır. Devamındaki yaklaşık yedi aylık süreçte İngiltere, Pakistan ve İran da pakta katılmıştır. 1958 yılında yaşanan askeri darbe neticesinde 1959 yılında Irak, paktan ayrıldığını açıklamıştır. Irak'ın Anlaşmadan çekilmesi ile kalan ülkeler devam ederek merkezi Bağdat'tan Ankara'ya taşınmış ve ismini de Merkezi Anlaşma Teşkilatı (CENTO - Central Treaty Organization) olarak

değiştirmiştir. ABD, Bağdat Paktında sadece katılımcı/gözlemci iken CENTO'ya doğrudan üye olmuştur. CENTO, SSCB'ye karşı ve Komünizm saldırısına karşı koyma amacı taşıyan açık bir teşkilatlanma niteliğindedir (Kışman, 2006: s. 61-65).

Soğuk Savaş yıllarında ABD-Suriye ilişkilerinin iki temel eksenini vardır. Bunlardan biri petroldür; Suudi petrolü, Suriye üzerinden Akdeniz'e ulaşıyordu ve bu güzergâhın güvenliğinin sağlanması gerekiyordu. İkincisi ise Suriye'nin İsrail karşıtlığıdır. Suriye'nin SSCB ile yakın ilişkisi, ABD'nin Suriye ile ilişkilerini ve politikalarını daha çok istihbari faaliyetler üzerinden yürütmesine neden olmuştur. İki taraf için de dolaylı yoldan, ya Suriye'nin İran'a desteği ya da ABD'nin İsrail'e desteği şeklinde hamlelere neden olmuştur. Bunlara ek olarak 1970'lerde sosyalist milliyetçi Baas'ın iktidarı Suriye'de eline alması, tansiyonun düşmesine engel olan bir diğer etken ve ilerleyen süreçte iki ülke ilişkilerinin seyrini belirleyecek çok önemli bir gelişme olarak ortaya çıkmıştır. 1971 yılında SSCB'nin Tartus'a deniz üssü kurması ve 1973 yılında yaşanan Arap-İsrail savaşında Suriye'nin de yer alması, ABD-Suriye eksenini olumsuz etkileyen art arda gelişmeler olmuştur. Öyle ki 1974 yılında ABD Başkanı Nixon Suriye'ye ziyarette bulunması bile Suriye'de çok fazla ilgiyle karşılanmamıştır. 1979 yılına gelindiğinde ise ABD tarafından Suriye, teröre destek veren ülkeler listesine eklenmiştir. İsrail'in Lübnan ve Suriye ile yaşadığı her problem de ABD-Suriye ilişkilerini olumsuz etkilemiş ve ABD politikalarını hep güvenlikçi bir ekseninde şekillendirmiştir. Genel olarak bakıldığında Suriye'nin ABD'nin Orta Doğu politikalarına ters düştüğü, ABD'nin de Suriye'nin çıkarlarına ters düştüğü görülmüştür. Gergin geçen Soğuk Savaş yıllarından sonra SSCB'nin dağılması ve yeni dengelerin kurulması, Suriye – ABD ilişkilerinde yeni bir umut ışığı doğurmuştur. Dağılmadan sonra Suriye – ABD ilişkileri belli aralıklarla zaman zaman olumlu seyretilmiştir. Birinci Körfez Savaşı'nda Suriye'nin Irak karşıtı koalisyonunda yer alması, ABD'li üst düzey yöneticilerin Suriye'ye ziyaretleri ve Suriye-İsrail arasındaki barış müzakereleri bunlardan bazılarıdır. Fakat Suriye'nin Doğu Blok'unun Orta Doğu'daki ayrılmaz bir parçası olması, ABD'nin Suriye politikalarının hacim kazanmasının her zaman önüne geçtiği gibi 2000'lerin başında çeşitli gelişmelerle tansiyonun yine artmasına sebep olmuştur (Uluhan, 2018).

Genel olarak Arap Baharına gelene kadar geçen süreç incelendiğinde ABD-Suriye ilişkilerinin yapısal sorunları olduğu ve Suriye'nin, ABD politikalarında bir

meydan okuma sahasına döndüğü görülmüştür. Çünkü hem geçmişte hem de bugün Rusya'nın bölgede varlığını ve etkinliğini arttırması, ABD'nin bölge üzerinde etkisinin azalması anlamına gelmiştir. Bu yüzden ABD, bölgenin kontrorlünü dün olduğu gibi bugün de Rusya'ya bırakma niyetinde değildir ve Suriye bu bakımdan bir mücadele alanı anlamına gelmektedir. Bu bakımdan Suriye, ABD'nin Orta Doğu politikası açısından önemli ve kritik bir noktada bulunmaktadır (Kemaloğlu, 2020).

2.2.3. Türkiye

911 km ile Türkiye'nin en uzun sınır komşusu Suriye'dir. Bu bakımdan Türkiye ile Suriye arasında gerek ekonomik gerekse güvenlik anlamında karşılıklı bir bağımlılık mevcuttur. Sınıra yakın bölgelerde iki ülkenin vatandaşları arasında akrabalık bağları olduğu gibi ayrıca Suriye, Türkiye'nin diğer Orta Doğu ülkelerine açılan kapısı niteliğindedir (Sarıkaya, 2015: s. 4). Bu bakımdan iki ülke birbiri için stratejik önem arz etmekte fakat tarihsel olarak ilişkilerin genel olarak sorunlu olduğu görülmektedir.

1945'te SSCB'nin Türkiye'den talepleri ve 1951 Kore Savaşı, komünizm tehdidine karşı Türkiye'yi aşırı hassas bir hale getirmiştir. Bu yüzden Suriye'nin SSCB tarafından silahlandırılması Türkiye'nin Suriye'yi kendine karşı bir tehdit olarak algılamasına ve Suriye Buhranı'na¹² (Suriye Krizine) neden olmuştur. İlerleyen süreçte de iki ülkenin farklı bloklarda yer alması ilişkilerin temel parametresi olmuştur. Dönemin Başbakanı Adnan Menderes, Suriye'nin "silah deposu" haline gelmesinin endişe verici olduğunu belirtmiştir (Gürses, 2015).

Türkiye – Suriye ilişkileri, Hatay meselesi, Bağdat Paktı ve Suriye'nin SSCB'ye Türkiye'nin ise Batı'ya yaklaşması nedenlerinden dolayı zaman ilerledikçe daha da bozulmuştur. 1957 yılında SSCB ile Suriye arasında yapılan anlaşma neticesinde Türkiye tedirgin olmuş ve Suriye sınırına askeri birliklerini sevk etmiştir. Bunun üzerine SSCB'nin Türkiye'ye yönelik tehditkâr açıklamaları Suriye üzerinden bir krizinin patlak vermesine neden olmuştur. Türkiye İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra

¹² Türkiye açısından algısal güvenlik krizi olarak nitelendiren Suriye krizi, o dönem için "tarihsel korku" olan Sovyet çevrelemesinin yarattığı bir algının sonucu olarak gerçekleşmiştir (Gürses, 2015)

SSCB yayılcılığına karşı bir seçenek değil zorunlu olarak Batı kanadına yaklaşmak zorunda kalmıştır. Suriye’de 1954’ten itibaren sol partilerin yükselişi Baas hareketinin etkili olamaya başlaması Suriye’yi doğal olarak ABD karşıtı ve SSCB dostu konumuna getirmiştir. Bu durum ister istemez Suriye ile Türkiye arasında bir ideolojik zıtlık ortaya çıkarmıştır (Korkmaz, 2016). Özellikle 1957 yılında Suriye Buhranı diye adlandırılan Suriye – Moskova anlaşmasında Lazkiye limanı konusu ve Suriye’nin silahlandırılması, Suriye’nin komşuları da dâhil Türkiye açısından Suriye’yi bir “Moskova Uydusu” olarak görmeye itmiştir. Bu durum, zaten komünizme karşı aşırı hassas konumda olan Türkiye’nin Suriye ile ilişkilerini gelecek adıma zor duruma sokmuştur (Sarıkaya, 2015: s. 4).

Suriye - Türkiye ilişkileri geçmişten gelen bazı nedenlerden dolayı kötü yönde seyretmiştir. Fakat iki ülke ilişkilerini doğrudan etkileyen; su sorunu ve Hatay meselesi, devamında Hafız Esad döneminde Beka Vadisi’nde Partîya Karkerên Kurdistanê – Kürdistan İşçi Partisi (PKK)’ne sağlanan lojistik destek, tansiyonun artmasına sebep olan meseleler olmuştur (Sandıklı ve Semin, 2019: s. 232). Türkiye-Suriye ilişkilerinde en önemli kırılma noktalarından biri ise Adana Mutabakatı olmuştur. 1979 yılında Abdullah Öcalan’ın Suriye’ye gitmesi ve faaliyetlerini orda yürütmesi, Suriye’nin PKK’ya kendi topraklarında verdiği destek, iki ülkeyi neredeyse savaşın eşiğine getirmiştir. Türkiye’de siyasiler Suriye’nin PKK’nın faaliyetlerine izin vermesi durumunda meşru müdafaa hakkını kullanacaklarını açıklamıştır. Gerilimin zirveye ulaştığı ve savaş söylemlerinin arttığı bu dönemde diplomatik müzakereler neticesinde 9 Ekim 1998 tarihinde Abdullah Öcalan, Suriye’den sınır dışı edilmiş ve ardından Adana Mutabakatı imzalanarak ilişkiler yumuşamıştır. Ayrıca Suriye rejiminin PKK dışında Türk diplomatlara ve başka diğer hedeflere yönelik saldırılarda bulunan The Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia (ASALA) örgütüne desteği de ilişkilerdeki gerilimin bir diğer nedeni olmuştur. Suriye yönetimi, kendi topraklarında bulunan Kürtlere kimlik dahi vermemiş fakat PKK’yı ve Irak’taki Kürt hareketlerini desteklemiştir. Suriye yönetimi, topraklarında bulunan Kürtlere karşı baskı ve ötekileştirme politikaları izlerken Kürtlerin 1980 ve 1990’larda Suriye rejimine karşı ciddi bir tehdit olmaması, Öcalan’ın Suriye’de Kürtleri kendilerine karşı örgütlemeyeceğini düşünmesi ve Suriye’nin PKK’yı bir koz olarak kullanması yukardaki çelişkinin cevapları olmuştur (Gökcan, 2018: s. 171-175).

2000 yılından itibaren ise gerek Suriye’de yaşanan değişim gerekse Türkiye’de yaşanan değişimler neticesinde Türkiye’nin Suriye ile olan ilişkileri 80 ve 90’lı yılların aksine Arap Baharı’na kadar olumlu yönde seyretmiştir. Adana Mutabakatı ile ilişkilerde yaşanan yumuşama, dönemin Türkiye Cumhurbaşkanı Ahmet Nejdet Sezer’in Hafız Esad’ın cenazesine katılması, Beşar Esad’ın iktidara gelmesi ve Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)’nin Ahmet Davutoğlu’nun Stratejik Derinlik kitabını dış politikada merkeze koyması, ilişkilerin olumlu yönde seyretmesi açısından dönüm noktaları olmuştur (Sınır, 2019: s. 23-24; T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2000).

Davutoğlu’nun 2001 yılında çıkan Stratejik Derinlik kitabında dış politikaya dair iki temel paradigma bulunmaktadır; bunlardan ilki “stratejik derinlik” kavramını oluşturan coğrafya ve tarihi unsurlar, ikincisi ise Arap Baharı sürecine kadar uygulanması için yoğun çaba sarf edilen “komşularla sıfır sorun” politikasıdır. “Sıfır sorun” politikası Suriye’de dâhil olmak üzere Türkiye’nin komşularıyla ilişkilerinde o dönem için ciddi anlamda olumlu bir havanın esmesine neden olmuştur (Tarcan vd, 2018; D’Alema, 2017).

2003 yılında ABD’nin Irak işgali ve devamında Irak’ın kuzeyinde Kürt yönetimi altında bir devletin ortaya çıkma ihtimali, doğu bölgesinde Kürt meselesi olan Türkiye’yi ve Kuzey’inde yoğun Kürt nüfusu olan Suriye’yi güvenlik endişeleri noktasında ortak payda da yakınlaştırmıştır. 2004 yılında Türkiye – Suriye ilişkileri için belki de en önemli olumlu adımlar, Beşar Esad’ın Ankara ziyaretleri olmuştur. Bu ziyaretle ve Türkiye’nin zaten yukarıda bahsedilen dış politika hedefleriyle harmanlanınca ileriye yönelik Serbest Ticaret Anlaşması imzalanmış ve anlaşma 2007 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşmayla hem karşılıklı bağımlılık güvence altına alınmış hem de 2004 yılında iki ülke arasındaki yaklaşık 750 milyon dolar olan ticaret hacmi, 2008 yılına gelindiğinde 1,8 milyar dolara çıkmıştır (Sınır, 2019: s. 23-24).

2005 yılında, 2000 yılından itibaren Türkiye-Suriye hattında yaşanan gelişmeleri sınavan “Hariri Suikastı” yaşanmış ve Lübnan eski Başbakanı Refik Hariri, Beyrut’ta düzenlenen bombalı saldırı sonucu yaşamını yitirmiştir. Suikastı Suriye’nin yaptığından şüphelenen ve Lübnan’dan işgalci konumdaki Suriye’yi çıkarmaya çalışan ABD, İsrail ve Fransa ile birlikte Lübnan’daki Suriye’nin askeri varlığının sona ermesi gerektiği yönünde açıklamalarda bulunmuştur. Ardından ABD, çeşitli yollarla Suriye-İran merkezli krizde Türkiye’yi yanına çekmeye çalışmış fakat Türkiye,

ABD'nin bu düşüncesine karşı koymuş ve Suriye yönetiminin bir nevi yanında yer almıştır (Atlıoğlu, 2005). Hariri suikastında Türkiye'nin sergilediği tavır, ilişkilerin uzun vadeli gelişeceğinin göstergesi olarak yorumlanmıştır. Ardından 1 Ocak 2007 yürürlüğe girme tarihi olan ve 2004 yılında imzalanan Serbest Ticareti Tesis Eden Ortaklık Anlaşması ile iki ülke arasında ithalat ve ihracat kolaylaştırılmıştır (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2018).

Bölgesinde istikrar ve barış isteyen Türkiye, 2008 yılında İsrail ve Suriye arasında 1967'de İsrail'in işgaliyle devam eden Golan Tepeleri meselesinde arabulucu olmuştur. Bu arabuluculukta dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, iki tarafa da mesajlar iletmiştir. Netice olarak dönemin Suriye Dışişleri Bakanı Velid Muallim, İsrail'in 1967 öncesi sınırlara dönerek Golan Tepelerinden tamamen çekilme noktasında istekli olduğu yönünde açıklamada bulunmuştur (CNN Türk, 2008).

16 Eylül 2009 tarihinde Türkiye ile Suriye arasında Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma 90 günle sınırlı olmak üzere iki ülke vatandaşlarına vize muafiyeti getirmiştir. Bu vize muafiyeti, hem bölge açısından hem de Orta Doğu'nun geneli açısından önemli ve tarihi bir olay olmuştur. Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi'nin 1. Bakanlar Kurulu Toplantısı, 13 Ekim 2009'da Halep ve Gaziantep'te gerçekleştirilmiştir. Yapılan bu işbirliği anlaşmasıyla ekonomi, sağlık, eğitim, kültür ve hatta ortak askeri tatbikat konusunda anlaşma ile güvenlik alanlarında karşılıklı bağımlılığın artırılması ve işbirliğinin geliştirilmesi noktalarına varmıştır (Ayhan, 2009). 2000 ile 2010 arası yaklaşık on yıl her alanda iki ülke arasında yakın bir ilişki kurulmuştur. Bunda elbette komşularla sıfır sorun politikasının dinamikleri etkili olmuştur. Bugün gelinen noktada Suriye-Türkiye ilişkileri her ne kadar kötü de olsa ortak kimlik, kültür ve tarih temelli politikaların bir dönem başarılı olduğu ve Suriye'nin kuruluşundan bu yana kötü olan ilişkileri tam tersine çevirmeyi başardığı tecrübe edilmiştir (D'Alema, 2017).

2.2.4. Suudi Arabistan

Arap Baharı öncesi Suudi Arabistan'ın bölge politikaları incelendiğinde çeşitli dönüm noktaları göze çarpmaktadır. Özellikle 1979 İran İslam Devrimi'ne kadar bugünün aksine Suudi Arabistan ve İran'ın önce İngilizler ile daha sonra ise

Amerikalılar ile birlikte ortak hareket ettiği görülmektedir (Oktav, 2019: s. 2). 1979 İslam Devrimi'nden sonra ise İran rejim ideolojisinin Şii'lik üzerinden yürütülmesi, Suudi Arabistan ile İran'ın önceki işbirliğinin yerini tam tersine çevirerek rekabetçi hatta düşmanca bir hale bürümüştür (Cingöz, 2019: s. 5). 1980 yılında patlak veren İran-Irak savaşı ve 1982 yılında kurulan Körfez İşbirliği Konseyi¹³ (KİK), bölgede giderek güvenlik endişesinin yükselmesine ve İran ile Suudi Arabistan'ı farklı pozisyonlara itmeye neden olmuştur. Bu da beraberinde ABD ile işbirliği ya da ABD karşıtlığı tercihlerini beraberinde getirmiştir. Bunlar, ileride yaşanacak Suriye İç Savaşı'nda da açıkça görülmüş ve ortaya çıkmıştır (Oktav, 2019: s. 2).

2005 yılında Lübnan eski başbakanı Refik Hariri'nin suikast sonucu öldürülmesinden sonra Velid Canbulat¹⁴, Suriye ile müttefikliğini bırakıp 14 Mart İttifakını oluşturmuştur. Suudi Arabistan'ın da desteklediği ve içerisinde ABD yanlısı siyasetçileri ve Hristiyan liderlerini barındıran bu ittifak, halk gösterileri yaparak Sedir Devrimi¹⁵ ile Suriye'yi Lübnan topraklarından çıkarmayı başarmıştır. Bu olay Suudi Arabistan'ın, İran etkisindeki Suriye politikasının dolaylı yoldan bir göstergesi olmuştur (Sever, 2011: s. 10-11; Arat, 2009). 2010 yılında Arap Baharı'nın başlamasından sonra Suudi Arabistan'ın güvenlik algısı da artmıştır. Çünkü devlet dışı aktörlerin etkin olmaya başlaması ve domino etkisinin Suudi Arabistan'ı da etkilemesi korkusu yaşanmıştır. Olayların devamında Türkiye ve İran'ın askeri güçlerini kullanması, Hizbullah'ın yükselmesi ve ABD'nin Mübarek rejiminin devrilmesine kayıtsız kalması, Suudi Arabistan'da da aynı şeylerin yaşanma tedirginliğini ortaya çıkarmıştır (Oktav, 2019, s. 3). 2011 yılında Suriye'de olaylar başladığında Suudi Arabistan, Esad rejimine karşı muhalifleri bir araya getirmiş ve ÖSO'yu ciddi anlamda desteklemiştir. Fakat ilerleyen süreçte değişen dengeler ve Suudi Arabistan'ın tehdit algısının farklı yönde seyretmesi, ABD güdümlü farklı stratejiler izlemesine neden olmuştur (Rakıboğlu, 2019).

¹³ Basra Körfezine kıyısı bulunan ve ortak tarihi, coğrafi, kültürel, dini ve sosyal özelliklere sahip olan ülkeleri bir araya getiren bölgesel bir örgüttür. Suudi Arabistan, Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Umman, Kuveyt ve Katar'ın katılımıyla 25 Mayıs 1981 tarihinde Abu Dhabi'de hayata geçirilmiştir. KİK fikrinin 1981 yılında ortaya çıkmasının ana sebepleri, İran Devrimi ve İran-Irak Savaşı'nın bölgede uyandırdığı huzursuzluklar olmuştur (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020).

¹⁴ Lübnanlı Dürzi lider ve Lübnan İlerici Sosyalist Partisi lideri (Bulut, 2009).

¹⁵ Lübnan'da Hariri suikastından sonra baskı oluşturarak Suriye yanlısı hükümeti istifaya zorlayan halk hareketine verilen isimdir (Hürriyet, 2005).

Şii ayaklanmalarını İran'ın Suudi Arabistan'a karşı dolaylı yoldan savaşı olarak gören Suudi yönetimi, ABD'nin 5. Filosu'nun merkez üssünün de bulunduğu Bahreyn'deki Şii ayaklanmasının bastırılması için asker göndermiş ve müdahale etmiştir. Ancak burada Suudi yönetiminin ABD ile işbirliği yapmadığını belirtmekte fayda bulunmaktadır. Çünkü daha önce Mısır'da Mübarek'in devrilmesine kayıtsız kalınması ve Bahreyn'de göstericilere hoşgörülü yaklaşılması minvalindeki açıklamalar, o dönem Obama yönetimine karşı Suudi yönetiminin güvenini sarsmıştır (Oktav, 2019, s. 3). Suriye'de olaylar başladıktan sonra Suudi Arabistan, İran etkisi altındaki Esad rejimini düşürmeyi hedeflemiştir. Bu doğrultuda Obama'nın isteksiz olması ve İran'ın etkisinin giderek artması Suudi Arabistan'ın kendisiyle aynı hedefi güden Sünni ülkelerle işbirliği yapmasına neden olmuştur (Ünal, 2015; Orhan, 2015).

2013 yılında Suudi Arabistan istihbarat başkanı, Suriye özelinde Moskova'da Rusya devlet başkanı Putin ile görüşmüştür. Daha sonra Suudi Arabistan yaptığı açıklamada, Rusya'nın Esad rejimine verdiği desteği sınırlandırması ve BM Güvenlik Konseyi'nin Esad'a karşı harekete geçilmesinin engellememesi halinde, 15 milyar dolara kadar Rusya'dan silah satın alabileceklerini ve Körfez gazının Rusya'nın Avrupa'nın ana gaz tedarikçisi konumunu tehdit etmesinin önüne geçileceği vaatlerinde bulduklarını söylemiştir. Fakat Suudi Arabistan'ın bu hamlesinin, Suriye meselesinde Rusya'nın tavrını değiştirmemiştir (Oweis ve Bakr, 2013).

Mısır'da Muhammed Mursi, 2013 yılında iktidardan düşürülene kadar Türkiye, Katar ve Suudi Arabistan, Esad rejimine karşı ortak hareket etmiş fakat Mursi'nin devrilmesine destek veren Suudi Arabistan'ı Türkiye sert bir şekilde eleştirince iki ülke arasındaki işbirliği sona ermiştir. Çünkü Suudi Arabistan'ın dış politikada iki önemli önceliği olmuştur; birincisi İran'ın Şii yayılmacılığını engellemek, ikincisi de Müslüman Kardeşlerin yükselişine mani olmak. Suriye'de de Müslüman Kardeşlerin iktidara gelmesini istememekle kalmamış hatta terörist grup olarak ilan etmiştir. Fakat ABD ile ilişkilerinden dolayı 2014 sonrası Obama yönetimiyle daha uyumlu bir Suriye politikası izlemeye çalışmıştır (Oktav, 2019: s. 3-4). Öte yandan İran'ın Suriye'de Hizbullah ve askeri varlığını arttırması, Suudi Arabistan'ın rejim karşıtlığını arttırarak İsrail ile işbirliğini derinleştirmiştir. Silahlı grupların sınırları aşan etkileri, bölge ülkeleriyle beraber Suudi Arabistan'ın da daha agresif bir politika izlemesine neden olmuştur. Bölgede değişen dengeler, Riyad yönetimi tarafından olumsuz algılandıkça

eski statükonun korunmasına yönelik politik eğilim de artmıştır (Rakipoğlu ve Kurt, 2019: s. 111-119).

2015 yılında iktidarı ele geçiren Kral Selman ile Suudi Arabistan'ın Suriye politikasında değişiklikler yaşanmış ve önceki politikaların tersi yürütülmeye başlanmıştır. Müslüman Kardeşleri artık terörist olarak nitelendirmeyen Kral Selman ile Türkiye ve diğer ülkeler arasında ilişkiler bir kere daha kısa dönemli de olsa canlanmıştır. Bölgede artan Sünni-Şii gerginliği ve Müslüman Kardeşleri Suudi Arabistan'ın yeniden bir dengeleyici aktör olarak görmesi, değişen politikanın temel sebebidir. İlerleyen süreçte Suudi Arabistan'ın Suriye politikası, Türkiye ile yeniden farklılaşmıştır. Çünkü Suudi Arabistan'ın ABD ve İsrail ile üst düzey ilişkilerine karşın Türkiye, Suriye politikasında ABD ile ters düşmüş ve beraberinde çözümü Rusya ve İran ile 2016 Astana sürecinde aramıştır. Suriye'de yaşanan olaylarda Suudi Arabistan'ın belirgin üç politikası göze çarpmaktadır; birincisi, Suriye ve Mısır'da yaşanacak bir parçalanmanın Körfez'de domino etkisi yapacak olmasının engellenmesi, ikincisi, İran'ın Şii ideolojisi ve Şii Hilaline karşı tam teyakuzda olunması ve üçüncüsü belki de en çarpıcı olanı, Suriye'de Müslüman Kardeşler'in başa gelmesi durumunda ılımlı İslam'ın yükselip Vahabiliğin sonunu getireceği düşüncesiyle buna engel olunmaya çalışılmasıdır. Suudi Arabistan, Suriye politikasında hem Sünni-Şii çatışmalarının hem de Sünni-Sünni çatışmalarının ortasında yer alarak sabit ve net bir politika ortaya koyamamıştır (Oktav, 2019: s. 4-5).

Suudi Arabistan Dışişleri Bakanı Adil el Cubeyr, Süddeutsche Zeitung gazetesi ile yaptığı mülakatta Suriye'de aşırı dinci terörist gruplarla mücadeleye özel eğitilmiş askerlerle, hatta muharip birliklerle katılma ihtimalinden bahsetmiştir. Suudi Arabistan yukarıda bahsedilen dengeleri gözetirken "DEAŞ'dan alınan yerlerin Suriye rejiminin eline geçmesinin engellenmesi" temel hedefinden bahsetmiştir. Suudi Arabistan'ın ABD ile eş güdümlü bir şekilde PYD'ye yardımda bulunması, ileride DEAŞ'dan alınan yerlerin PYD/YPG kontrolüne bırakılacağına işareti olmuştur (Hein, 2017; Rakiboğlu, 2019). Oysa DEAŞ'ın düşünce kökeninin Selefilik olduğu ve yukarıdaki dengeler göz önüne alındığında Suudi Arabistan'ın Suriye'de destekleyebileceği en yakın yapının DEAŞ olduğu yorumu yapılabilir. Suudi Arabistan'ın PYD desteği, bir uluslararası baskı sonucu ve ABD ile ortak politika

yürütme çabasından kaynaklandığı soru işaretidir. Suudi Arabistan için Suriye İç Savaşı ve bölgedeki olaylar, dış politikasını “tehdit” algısı üzerinden şekillendirmiştir. Çünkü İran’ın Lübnan’da Hizbullah ile kurduğu müttefiklik ilişkisi ve Suriye’de oluşacak Şii ağırlıklı bir rejim, Suudi Arabistan’ın en son isteyeceği durumlardır. Bu yüzden Suudi Arabistan’ın Suriye politikasının birinci önceliği Suriye’de Esad rejimi ve İran destekli bir yönetime engel olmaktır (Oktav, 2019, s. 8).

2018 yılında ABD başkanı Trump’ın Suriye’den çekileceğini açıklaması ve Türkiye, İran ve Rusya arasındaki görüşmelerle Suriye’de çatışmaların azalması, Suudi Arabistan’ın Suriye politikasının farklı bir stratejiyle yürütülme zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. ABD’nin daha önceki gelişmelerden bu yana zaman zaman belirsizleşen tutumları, Suudi Arabistan’ın bölgede daha bağımsız bir politik yol izlemesine zemin hazırlamıştır. Suudi Arabistan bu ekseninde yeni adımlar atmaya başlamış, bu yeni adımlardan biri de Suriye’nin istekli olduğu Arap Birliğine geri dönme gibi söylemleriyle Esad rejimiyle diyalog yolunun açılması olmuştur. 2019 yılında diğer Arap ülkeleriyle Suriye rejiminin ilişkiler kurması ve Suudi Arabistan’ın arka bahçesi olarak nitelendirilen Bahreyn’in Suriye’de büyükelçilik açması, Suudi Arabistan’ın da bu doğrultuda bir politika izlemesini gündeme getirmiştir (Rakiboğlu, 2019).

2019 yılında değişen koşullar, rejimin iç savaşta giderek güçlenmesi ve ABD’nin çekilme açıklamaları, Suriye ile yeniden diyalog yolunu göstermiş ve Suudi Arabistan’ın da içinde olduğu Arap ülkeleri, Suriye rejimi ile ilişkileri yeniden başlatmak için çeşitli bahaneler aramıştır. Suudi Arabistan direk adım atmaya da yeniden imar çerçevesinde dolaylı olarak iyi ilişkilerinin olduğu Mısır ve Körfez ülkelerinin attıkları adımlardan önceden haberdar olduğu bilindiği için dolayısıyla Suriye ile artık diyalog yolunun desteklendiği bir politikaya geçildiği çıkarımı yapılmıştır (El-Fakih, 2019).

2.2.5. Suriye Milli Ordusu (SMO) – Özgür Suriye Ordusu (ÖSO)

Suriye’de olaylar başladığında Suriye Ordusu’nun göstericilere karşı sert müdahalesi ve silah kullanması, orduda bulunan pek çok asker ve rütbeliyi rahatsız etmiştir. Bunun neticesinde ordudan ayrılan asker ve rütbeliler sivil silahlı direnişe

katılarak 2011 yılının Ağustos ayında Özgür Suriye Ordusu (ÖSO)'nu kurmuştur (Tatar ve Altuner, 2016: s. 187). Suriye Hava Kuvvetleri komutanı Albay Riyad el-Esad da istifa edenler arasındaydı ve tüm silahlı milisleri tek çatı altında birleştirerek Özgür Suriye Ordusu'nun kurulmasına öncülük etmiştir (BBC News Türkçe, 2018). Komuta kademesi Türkiye'de olan grubun amacı merkezi bir isyan liderliği oluşturmaktı ve bu konuda çeşitli adımlar atmışlardır. Kuzeyde Halep- İdlib, doğuda Rakka-Deir El Zour-Hassaka, batıda Hama-Lazkiye-Tartus, merkezde Humus-Rastan ve güneyde Şam-Deraa olmak üzere ÖSO, başlangıçta beş isyan cephesinden oluşmuştur (Tatar ve Altuner, 2016: s. 187).

2011'den beri Esad rejimine karşı savaştan muhalif gruplardan oluşan ÖSO, bünyesinde birçok silahlı grubu barındırsa da BM raporuna göre, Suriye'de mücadele eden muhalif grupların kontrolünü tam olarak sağlayamamıştır (Tatar ve Altuner, 2016: s. 187; Euronews, 2020). Türkiye, Barış Pınarı Harekâtı başlamadan önce toplantı yaparak ÖSO'nun ismini Suriye Milli Ordusu (SMO) olarak değiştirmiş ve yeni bir yapılanmaya gidilmiştir. Bu yeni isim sürprizle karşılanmış ve merak uyandırmıştır (Göksedef, 2019).

Suriye Geçici Hükümeti Başbakanı Abdurrahman Mustafa, İdlib'teki, Fırat Kalkanı Harekâtı ve Zeytin Dalı Harekâtı bölgelerindeki unsurların birleşerek tek bir düzenli ordu şeklinde Milli Ordu'yu oluşturduklarını ve geçici hükümete bağlı Savunma Bakanlığı'na bağlandığını duyurmuştur. Büyük ölçüde Türkiye'den para ve silah yarımı yapılan ÖSO/SMO'ya ayrıca Türkiye tarafından eğitim verilmiştir (BBC News Türkçe, 2018). Öte yandan Geçici Hükümetin Savunma Bakanı ve Genel Kurmay Başkanı Selim İdris, Şanlıurfa'da yapılan toplantısından sonra yaptığı açıklamada ordularının ana hedefinin PYD/PKK terör örgütüyle mücadele olduğunu belirtmiştir (Euronews, 2020).

Uluslararası alanda ve Türkiye iç siyasetinde PYD/YPG için yaşanan tartışmalara benzer bir tartışma ÖSO/SMO için de yaşanmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi milletvekili Öztürk Yılmaz ÖSO için terörist derken Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan "ÖSO ülkesinde Kuvayı Milliye gibidir" yanıtını vermiştir. ÖSO/SMO ayrıca Türkiye'nin dışında ABD, Batılı ülkeler, İsrail ve Arap ülkelerinden de askeri ve finansal destek almıştır. Başlangıçta askeri koordinasyon merkezinin

Hatay olduğunu açıklasalar da ÖSO/SMO gelen tepkiler üzerine koordinasyon merkezlerini Şam bölgesine taşıdıklarını açıklamıştır (Akşam, 2018).

2.3. DİĞERLERİ

2.3.1. Suriye Demokratik Güçleri (SDG) - Partiya Yekîtiya Demokrat – Demokratik Birlik Partisi (PYD) - Yekîneyên Parastina Gel- Halk Koruma Birlikleri (YPG)

Partiya Yekîtiya Demokrat (PYD) yani Demokratik Birlik Partisi Suriye'nin kuzeyinde 2003 yılında PKK'nın çatı yapılanması olan Koma Civakên Kurdistan (KCK) yani Kürdistan Topluluklar Birliği tarafından kurulmuştur (Özcan, 2020: s. 71). 2003 yılında ABD'nin Irak işgalinden sonra Irak'ın kuzeyinde yaşanan siyasi değişimler kuzey Suriye'de Kürtlerin yaşadığı yerlerde de hissedilmeye başlamıştır. Suriye sınırları içerisindeki Kamışlı kasabasında bir futbol maçı sonrasında Arap ve Kürt taraftarlar arasında şiddet olayları yaşanmış ve diğer yerlere sıçramıştır. Suriye Güvenlik Güçleri, slogan atan Kürtler üzerine ateş açmış ve çatışmalar yaşanmıştır. Böylece Irak'ın kuzeyinde başlayan siyasi hareketler Suriye'nin kuzeyinde de siyasi bir hareketlilik getirmiştir (Ertuğrul, 2014: s. 65). Bu hareketlenmeyle beraber KCK yönetici kadrosu tarafından 2004 yılında PYD aktifleştirilmiştir (Özcan, 2020: s. 72).

PYD'nin silahlı kanadı olan YPG, Halk Koruma Birlikleri anlamına gelmektedir. ABD Özel Kuvvetler Komutanı Orgeneral Raymond Thomas, Türkiye'nin YPG'yi PKK ile bir gördüğü için isimlerini değiştirme tavsiyesinde bulunduğunu Aspen Enstitüsü'nün toplantısında dile getirmiştir. Bunun üzerine YPG'nin ismini Syrian Demokratik Forces (SDG) yani Suriye Demokratik Güçleri olarak değiştirdiğini, bunun akıllıca olduğunu söylemiştir (Youtube, 2018). Çalışmanın üçüncü bölümünde de ele alınacağı üzere PYD/YPG/SDG bir terör örgütü mü ya da terör örgütü değil mi tartışmaları zaman zaman çok sert bir biçimde yapılmıştır. Türkiye iç siyasetinde de zaman zaman tartışmalara neden olan bu durum, Türkiye-ABD ilişkilerinin Suriye İç Savaşı'ndaki en önemli meselesi olmuştur (Erol ve Çelik: 2018, s. 15; Ulusal Kanal, 2019). 2017 yılında Türkiye Cumhuriyeti İç İşleri Bakanlığı'nın PKK/KCK ile PYD/YPG arasındaki bağlantıyı göstermek için çıkardığı

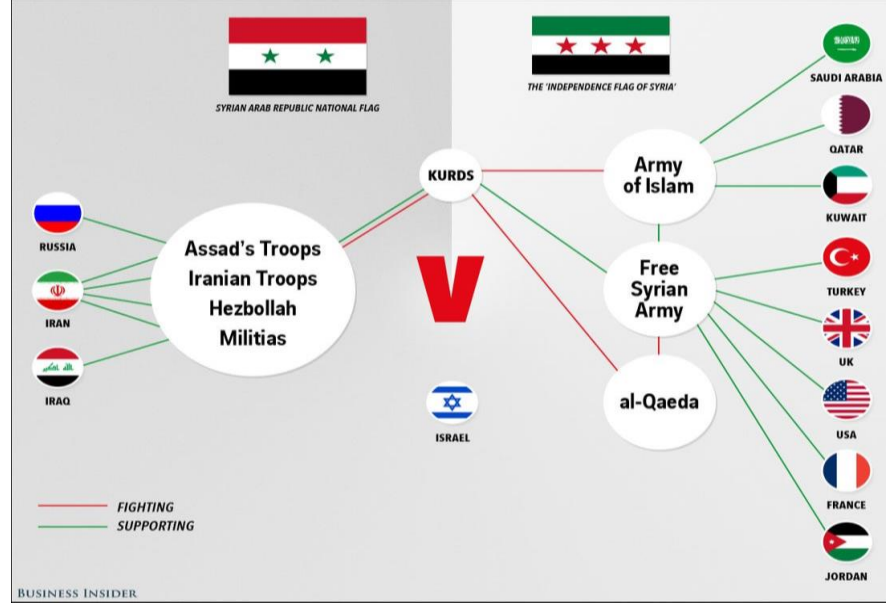
Türkçe – Arapça kitapçığında PKK/KCK terör örgütü elebaşı Abdullah Öcalan'ın 2003 yılında talimatıyla PYD'nin Suriye'de kurulduğu ve bu yüzden PKK'nın Suriye kolu olduğu belirtilmiştir (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2017: s. 10-11). Öte yandan Türkiye, Suriye'de savaşın başladığı ilk yıllarda Suriyeli Kürtlerin rejim karşıtlarıyla aynı tarafta yer almasını istediği için PYD ile çeşitli temaslarda da bulunmuştur. O dönem Türkiye, PYD'nin ÖSO'ya katılmasını ve Esad'a karşı savaşmasını açık bir şekilde istemiştir. Bu amaç için dönemin PYD sözcülüğünü yapan Salih Müslim, Ankara'nın izin ve davetiyle birden fazla kere Türkiye'ye gelmiş ve MİT Müsteşarı Hakan Fidan, Bakanlık Müsteşar Yardımcısı Ömer Önhon ve çeşitli resmi yetkililerle görüşmeler yapmıştır. Fakat ilerleyen süreçte Türkiye'nin bu isteği, PYD'nin Suriye İç Savaşında daha tarafsız davranmaya karar vermesiyle bir sonuca ulaşamamıştır. Bu görüşmelerden sonra 2014 yılında başbakanlık görevine gelen Ahmet Davutoğlu tarafından Türkiye'nin bu hamlesi, hata olarak nitelendirilmiştir. Türkiye'nin aksine ABD yönetimi ve Batılı ülkeler, PYD ile temaslarını sürdürmüş ve birçok ülke resmi olarak PYD temsilcileriyle görüşmeye devam etmiştir (Euronews, 2020; Cumhuriyet, 2018).

Savaşın ilk yıllarında PYD, ABD'nin resmi kaynaklarında PKK'nın Suriye kolu olarak yer alırken, ilerleyen süreçte PKK ile bağlantısı resmi belgelerden çıkarılmış ve artık bağımsız bir Suriye Kürtleri oluşumu olarak nitelendirilmiştir. Bunda elbette ABD'nin PYD ile Suriye'de üst düzey ilişkilerinin etkisi olmuştur. 2013 yılında Ulusal Terörle Mücadele Merkezi (NCTC) internet sitesinde yayınlanan belgede PYD, Kongra-Gel (KGK) “terör grupları” başlığı altında yer almış ve PYD'de “KGK'nın Suriye kolu” olarak tanımlanmıştır. Fakat 2014 ile 2015 yıllarına ait belgelerde bu ifadeler yer almamış ve çıkarıldığı görülmüştür. Yine 2015 yılının Terörle Mücadele Yıllığı'nda da PYD ismi yer alırken daha sonra bunun çıkarıldığı görülmüştür. ABD Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Mark Toner de PKK'yı yabancı bir terör örgütü olarak gördüklerini, PYD'yi ise farklı yani üstü kapalı bir şekilde terör örgütü olarak görmediklerini ifade etmiştir (Hürriyet, 2016).

PYD, bugün Orta Doğu ve Suriye'de sıkça dile getirilen “Vekalet Savaşı” kavramının en önemli temsilcilerinden biridir. Vekalet Savaşı kavramı bir devletin mevcut bir savaş içerinden doğrudan yer almayıp bir aktörü vekili görüp ona destek vererek onun üzerinden yürütülen savaşa verilen isimdir. Nitekim Arap Baharı

sürecinde bölgede Vekalet savaşları artmış, PYD de ABD'nin Suriye'deki vekili olarak görülmektedir (Kurt, 2019; Iqbal, 2015)

Şekil 11: Genel hatlarıyla Suriye'de taraflar.

(Nudelman, 2013)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SURİYE İÇ SAVAŞI'NIN TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ

3.1. ABD'NİN SURİYE İÇ SAVAŞI'NDAKİ POLİTİKALARI

Arap Baharı sürecinde yaşanan ayaklanmalarda gerek ABD gerekse Batı, olaylarda aktif rol oynayacakları beklentilerinin aksine çekimser kalarak sadece diplomatik söylemlerde bulunmuştur. Bunun altında yatan sebepler, ABD ve Batı'nın Orta Doğu'da patlak veren bu halk hareketlerini beklememeleri ve anlamaya çalışmalarıdır. ABD, olaylarda ani karar vermek yerine küresel güç olmanın verdiği yaklaşım ile olayları anlama, analiz etme ve olayların seyrine göre çıkarlarına en uygun yaklaşımı belirlemeye çalışmıştır. ABD, olayların kendisi için ne ifade ettiğini analiz ettikten sonra müdahale etmesi beklenen durumlarda da doğrudan kendisi yapmak yerine NATO'yu aktif kullanma yolunu seçmiştir. Tıpkı Libya krizinde olduğu gibi (Joyner, 2013). Bunun altında 11 Eylül sonrası ABD'nin Orta Doğu politikalarının ve 2003 yılında ABD'nin Irak'ta uzun süre asker bulundurması eleştirileri yatmaktadır. Bu eleştiriler, başta "ABD'nin Irak'ta ne işi var?" gibi sorulardan oluşmuştur (Episkopos, 2020).

Esad rejiminin göstericilere karşı silah kullanması ABD'nin olaylara kayıtsız kalmasının önüne geçen etkenlerden biri olmuş ve sonrasında daha net bir tutum sergilemeye başlamıştır. Öte yandan Esad'a müdahale noktasında bazı eleştiriler gelse de Libya'da ABD öncülüğünde yapılan müdahalede edinilen kötü sonuçlar ABD'nin Suriye'de daha temkinli bir politika izlemesine neden olmuştur (Heydemann, 2016; Wilson ve Warrick, 2010). BM'de Suriye yönetiminin insanlığa karşı suç işlediği noktasında meselenin gündeme gelmesi de ABD açısından Esad'a karşı söylem üretilmesi noktasında ekstra itici bir unsur olmuştur (Myers, 2011). 18 Ağustos 2011 tarihinde ABD yönetimi olarak Başkan Obama, ilk kez Esad'ı istifaya çağırarak ve Suriye'nin tüm mal varlığını dondurarak, ülkeye ihracat ve yatırım yapılmasını yasaklayan yaptırımları Esad rejimine uygulamaya koymuştur (Wilson ve Warrick, 2010).

Dönemin ABD Dışışleri Bakanı Hillary Clinton, New York'ta gerçekleştirilen "Suriye Halkının Dostları" grubunun toplantısından önce 67'nci BM Genel Kurulu'nda 18 aydır Esad rejimi ile mücadelede bulunan muhaliflere 45 milyon dolar daha yardımda bulunacaklarını duyurmuştur. Bu yardımın 30 milyon dolarının zarar görenler için insani yardım, 15 milyon dolarının ise silah barındırmayan donanım ve ağırlıklı olarak iletişim cihazları olacağını açıklamıştır. Böylece ABD yönetiminin Suriye'ye yardımı toplamda 130 milyon dolara ulaşmıştır (Allam, 2012).

7 Mayıs 2013 tarihinde dönemin ABD Dışışleri Bakanı John Kerry, Suriye meselesi için iki günlük resmi ziyaret için Moskova'ya gitmiştir. Ziyaretin sonunda bazı açıklamalarda bulunan Kerry, çözüm planının bir kâğıt parçası değil barışa giden yol olması gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca Beşar Esad rejimi ile muhalefeti, geçici bir hükümet oluşturulması için bir araya getirmeye çalıştıklarını da söylemiştir. Muhaliflere silah yardımı noktasında zaten çekimser olduğu bilinen ABD yönetiminin açıklamalarından biri de Rusya ile anlaşmaları doğrultusunda muhaliflere silah desteğinden vazgeçebileceklerini söylemesidir. Bunların yanında Kerry, Haziran ayında imzalanan Cenevre sözleşmesini esas alarak mevkidaşı Lavrov ile Suriye'de siyasi geçiş süreci noktasında mutabakata vardıklarını belirtmiştir. Kerry'nin bu açıklamalarından ABD'nin savaştan çok siyasi çözüm istediği ve diplomasinin ön plana alındığı anlaşılmıştır (BBC News Türkçe, 2013).

ABD Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Martin Dempsey, 19 Temmuz 2013 tarihinde ABD'li iki senatörün sorularını mektupla yanıtlayarak Amerikan ordusunun toplamda beş seçenek için hazır olduğunu ifade etmiştir. Suriye'de muhalefeti korumaya yönelik oluşturulacak uçuşa yasak bölgenin maliyetinin ayda 1 milyar doları bulmasının yanında iç savaşta ivmeyi değiştirme garantisinin de olmadığını söylemiştir. Dempsey'in Suriye'de bahsettiği seçenekler aşağıdaki gibidir;

"1) Muhalefete eğitim, danışmanlık ve yardım: Bu seçenek, şiddet içermeyen gücü kapsamaktadır. Bu seçenek ile eğitim, istihbarat ve lojistik sunulabilir. Tercihe göre birkaç yüz ile birkaç bin arasında personel gerekmektedir. Maliyet bu sayı durumuna göre değişecektir. Fakat başlangıç itibari ile yılda 500 milyon dolarlık bir maliyet öngörülmektedir.

2) *Uzaktan sınırlı vurucu operasyonlar: Rejimin hava savunması gibi askeri tesislerine havadan ve füze sistemleriyle hava dışından ABD'nin kendi belirlediği aralıklarla saldırılar düzenlenebilir. Bunun için yüzlerce uçak, gemi ve denizaltı gerekmektedir. Maliyet milyarlarca dolara ulaşabilir. Zamanla rejimin yetenekleri azalacaktır fakat hasarın sınırlı olması, misillemeye maruz kalma ve sivil kayıplar gibi riskler barındırmaktadır.*

3) *Uçuşa yasak bölge: Rejimin uçaklarının da imha edilmesini içeren bu seçenek için de yüzlerce uçak ve gemiye ihtiyaç duyulmaktadır. Maliyeti bir yıl boyunca her ay ortalama 1 milyar doları bulabilir. ABD uçaklarının düşürülme ihtimalinden dolayı Suriye'ye kurtarma için kara birliklerini de gönderme riskini barındırmaktadır. Üstelik bu da ülkede şiddeti azaltmaya, dengeyi muhalefet lehine çevirmek için yetmeyebilir. Zira rejim, büyük oranda havan, top ve füze gibi yer/kara kaynaklı ateş gücüne dayanmaktadır.*

4) *Tampon bölge: Belirli sınır bölgelerini kapsamakta, muhtemelen Türkiye ile Ürdün sınırlarını korumak için uçuşa yasak bölge de gerekli olacaktır. Buna ek olarak binlerce Amerikan askerinin karada kullanılması gerekebilir. Maliyet ayda bir milyar doların üstüne çıkacaktır. Zamanla muhalefetin yetenekleri gelişip insanların acısı azalabilir, Türkiye ve Ürdün'ün üstündeki baskı bir nebze azalabilir. Fakat uçuşa yasak bölgenin risklerinin yanı sıra bu bölge yoğunlaştırılmış bir yerleşim olacağından rejimin ateş açması göçmen kaybı sayısı artacaktır. Bu bölgeler aşırılık yanlılarının operasyon üsleri haline de dönüşebilir.*

5) *Kimyasal silahların kontrolü: Asgari düzeyde bile uygulansa bu seçenek için uçuşa yasak bölgenin yanı sıra, yüzlerce uçak ve gemiyle saldırılar gerekecektir. Binlerce özel kuvvetler mensubu ve diğer kara güçlerinin kritik tesislere saldırıp kontrol altına alması gerekebilir. Maliyetler ayda bir milyar doları aşabilir. Bunlara rağmen tüm kimyasal silahlar kontrol altına alınamaz. Fırsattan yararlanan aşırılık yanlıları bunların bir kısmını ele geçirebilir.” (Dempsey, 2013).*

2014 yılında DEAŞ'ın yükselişe geçmesiyle ABD hükümeti, Uluslararası Koalisyon ile yakın bir şekilde çalışarak DEAŞ'ı kalıcı bir yenilgiye uğratmak amacıyla hava saldırısı başlatmıştır. Bu saldırı ABD'nin Suriye İç Savaşı'ndaki ilk askeri müdahalesi olmuştur (U.S. Department Of State, 2020). Bu tarihe kadar ABD

yönetimi özellikle savaşa doğrudan katılma konusunda oldukça çekimser davranmıştır. İlerleyen süreçte ABD'nin Suriye'deki öncelikli politikası, DEAŞ ile mücadele olmuştur. 2015 yılında ise YPG, ABD'nin 4 ay süren yoğun hava desteğiyle Kobani'yi (Ayn-el Arab'ı) DEAŞ'dan almış ve bu destekle beraber ABD-YPG ittifakı da başlamıştır. Bu tarihten sonra ABD, DEAŞ ile mücadelede sürekli olarak YPG'yi kullanmış ve sistematik olarak YPG'ye silah yardımıyla bulunmuştur (Kerr, 2015; Wimmen, 2017).

“Obama Doktrini”nin yumuşak güç ve diplomasiye vurgusu, ayrıca küresel askeri güç ayak izini hafifletme arzusu, özellikle Obama döneminde ABD'nin Suriye'de Esad'ın devrilmesine yönelik daha mesafeli bir duruş sergilemesine neden olmuştur. Obama döneminde Suriye'de bir dış müdahale ile yapılacak rejim değişikliğinde ortaya çıkacak bir belirsizlik ve ABD'nin Irak ve Afganistan işgalinde karşılaştığı “işgalci ülke” suçlamaları, ABD'nin Suriye'de Esad'ın devrilmesine yönelik daha mesafeli bir duruş sergilemesine neden olmuştur. Bu durum hem Türkiye gibi müttefik ülkelerin hem de ABD iç siyasetinde özellikle Cumhuriyetçi kanadın rahatsız olmasına neden olmuştur (Patman, 2015). Hatta öyle ki Obama döneminde ABD Savunma Bakanlığı Müsteşar Yardımcılığı yapan Andrew Exum, Temsilciler Meclisi toplantısında Obama Yönetimi'nin Beşar Esad rejiminin düşürülmesi sonrası ortaya çıkacak belirsizlikten endişe duyduğundan dolayı bu politikasından vazgeçtiği ve Rusya ile konu hakkında temasa geçtiklerini açıklamıştır. Rejimin kurtarılması için 2015'te Rusya'nın doğrudan müdahalesine ABD, ne doğrudan ne de uluslararası olarak herhangi bir karşı çıkışta bulunmamış ve Rusya'nın Suriye'ye doğrudan müdahalesi adeta teşvik edilmiştir. Exum, 2015 yılından sonra ABD'nin Suriye politikasında çıkarlarının yeniden tanımlandığını ve önceliğin “İsrail'in güvenliği ve DEAŞ'ın yenilmesi” olarak belirlediğini söylemiştir (Exum, 2019).

2016 yılında seçilip 2017 yılında göreve başlayan ABD Başkanı Donald Trump ile ABD'nin Ortadoğu politikası için yeni proaktif hedefler belirlenmiştir. 2017 yılında yayımlanan “Ulusal Güvenlik Stratejisi” belgesinin Orta Doğu başlığında cihatçı teröristler için güvenli bir sığınak veya üreme alanı olmayan, ABD'ye düşman herhangi bir gücün hâkim olmadığı, istikrarlı ve küresel enerji pazarına katkıda bulunan bir Orta Doğu istendiği ifadeleri yer almıştır. Ayrıca yıllardır devam eden İran yayılcılığına bağlı sorunlar, devlet yapısının çöküşü, cihatçı ideoloji, sosyo-

ekonomik durgunluk ve bölgesel rekabetin, Orta Doğu'yu sarstığı sonucu çıkarılmıştır. ABD'nin modern Orta Doğu'daki menfaatlerinin ve vizyonunun muallakta kalmasına müsaade etmeden, ABD'nin bölge için beklentileri konusunda gerçekçi bir şekilde hareket etmesi de yer almıştır. İran'ı hedef tahtasına oturtan belge, bölgedeki terörizme çok güçlü bir şekilde vurgu yapmıştır. Belgede Suriye'de çözüm arayacaklarını belirten ABD, genel olarak bakıldığında ise artık daha aktif bir Orta Doğu ve Suriye politikası stratejisi belirlediği görülmüştür. Elbette bu Obama döneminde olmayan daha müdahaleci ve agresif yeni bir dış politikayı işaret etmiştir (The White House, 2017: s. 48-49).

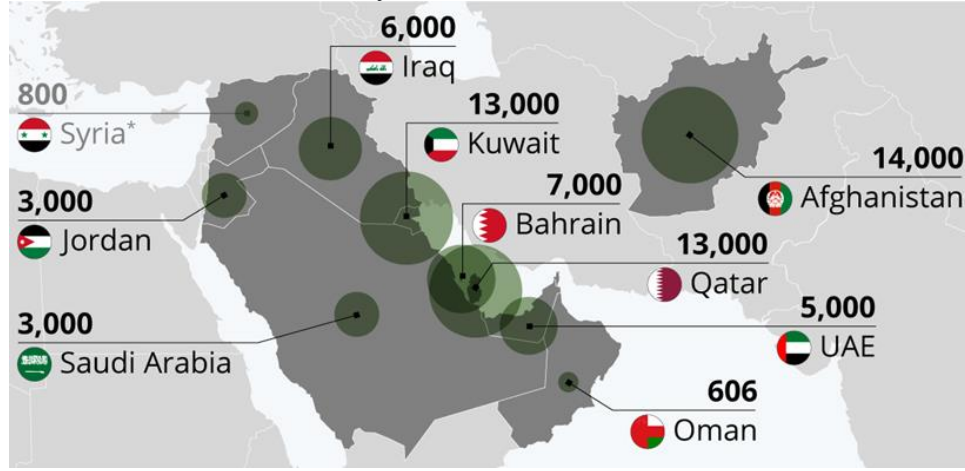
Trump döneminde belirlenen Suriye politikası uygulamaya koyulurken yine Esad rejiminin devrilmesinden ziyade Esad'lı bir çözüme de sıcak bakan bir politika izlenmiş ve öncelik Obama dönemindeki gibi DEAŞ ile mücadele olmuştur. Trump döneminde PYD/YPG'ye silah yardımları hız kesmeden devam etmiş ve ABD yönetimi PYG'yi adeta “vekil aktör” gören bir politika izlemiştir. 2018 yılına gelindiğinde Trump, Suriye stratejisinde büyük bir değişikliğe giderek bölgede mevcut olan 2 bine yakın Amerikan askerlerini çekme kararı almıştır. Bu çekilme kararı özellikle Türkiye'yi yatıştırma politikası olarak alınmıştır. Bu açıklamayla beraber ABD'nin Suriye politikası yeni bir boyut kazanmıştır (Alterman ve Todman, 2018). Bu gelişmenin üzerine güvenli bölge ve ABD'nin YPG'ye sağladığı silahların geri alınması konuları gündeme gelmiştir (Ali vd, 2018).

ABD, BMGK'nın 2254 sayılı Suriye'de öngördüğü acil bir ateşkesin sağlanması ve siyasi çözüm kararını desteklemektedir. Ayrıca Suriye'de askeri bir çözümün mümkün olmadığı, Suriye rejimi, Rusya ve İran'ın askeri eylemlerinin ülkeye çözüm değil yalnızca daha fazla yıkım ve ölüm getirdiğini düşünmektedir. Suriye'de iç savaş başladığından beri ABD, Suriye'deki savunmasız insanlara ve bölgede yerinden edilmiş kişilere 12,2 milyar doların üzerinde insani yardımda bulunmuştur (U.S. Departman Of State, 2020).

2020 yılında ABD başkanlık seçimlerini kazanan Joe Biden'ın dış politika vizyonu, ABD'nin güçlü bir küresel lider ve proaktif bir süper güç olarak geri dönmesi olarak tanımlanmaktadır. Ancak ABD'deki iç ortam, özellikle korona virüs salgını ve ekonomik dağınkılığın neden olduğu zorluklarla dolu olduğu için, dış politika taahhütlerini bu sefer cesurca yapmaya elverişli değildir. Fakat yine de şartlar elverdiği

ölçüde özellikle Trump'ın Suriye'den çekilme kararının askıya alınacağı ve Biden yönetiminin Suriye'de daha müdahaleci ve proaktif bir politika izleyebileceği öngörülmektedir. Fakat ABD, Suriye'den çekilip çok az asker bulundursa da ABD'nin Suriye'deki askeri varlığı, Orta Doğu'daki askeri varlığıyla değerlendirilmesi ve ölçülmesi daha doğru olacaktır (El-Masri, 2020).

Şekil 12: ABD'nin Orta Doğu ülkelerinde bulunan asker gücü. Türkiye'de de 2 bin 500 sayıda askeri bulunmaktadır.

(McCarthy, 2020)

3.2. TÜRKİYE'NİN SURİYE İÇ SAVAŞI'NDAKİ POLİTİKALARI

ABD, oligarşik, totaliter ve baskıcı bir yönetim yapısı olan Suriye'yi Küba ve Libya ile beraber şer üçgeni içine dâhil ettiğinde Suriye, bölgede yalnızca Türkiye, İran ve Rusya'dan destek görmüştür. Bu iyiden iyide dış politikada çok yönlü bir politika yürütmeye çalışan Türkiye ile ABD arasında Suriye konusunda 2000'li yıllardaki ilk fikir ayrılığı olarak ortaya çıkmıştır (BBC News, 2002; Ertekin, 2012: s. 146). Olaylar başladıktan sonra Esad rejimi bir dizi reform gerçekleştirmiş fakat bu muhalefet için yeterli olmamış ve gösteriler devam etmiştir. İlerleyen süreçte rejim, silahlı askeri müdahalede bulunmuş, Türkiye ise muhaliflerin taleplerinin karşılanmasını isteyerek Beşar Esad'a bir süre destek vermiştir. Fakat rejim tarafında herhangi bir değişiklik göremeyince Ağustos'ta bu desteği kesmiştir (Sinkaya, 2011: s. 39; Peerzada, 2015)

Suriye'de yaşanan kriz hiç kuşkusuz Türkiye'nin güvenliği açısından çok büyük tehdit oluşturmuştur. Rejim, genelde Türkiye topraklarına yaptığı saldırılara kaza süsü

vermiş ve ülkenin kuzeyinde Türkiye’de ayrılıkçı faaliyetlerde bulunan PKK/KCK terör örgütüne kasıtlı olarak faaliyet alanı açmıştır. Türkiye ise Suriye’nin kuzeyinde olası bir Kürt devletinin Türkiye’ye sonuçlarını hesaba katarak Suriye’nin toprak bütünlüğünü her defasında vurgulamaktadır (Republic Of Turkey Ministry of Foreign Affairs, 2020). Suriye İç Savaşı’nın Türkiye’yi etkilediği bir diğer konu ise İran’ın PKK/KCK terör örgütünü tekrar desteklemesi ve üst düzey yöneticiler aracılığıyla bunu bir tehdit aracı olarak kullanmasıdır. İran’ın bu politikası ve diğer ülkelerdeki Şii’leri ayaklandırmaya yönelik açıklamaları, İran’ın Suriye’yi Orta Doğu politikasının merkezi konumuna yerleştirdiğinin açık göstergesidir. İran’ın bu politikası, Türkiye – ABD ilişkilerinde işbirliğine yönlendiren etkenlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’nin Suriye İç Savaşı’ndaki bir diğer politikası da Suudi Arabistan ve Katar gibi Körfez ülkeleri ve Arap ülkelerinin çoğunun savunduğu, Esad rejiminin son bulması isteğidir. Körfez İşbirliği Teşkilatı (KİK) ile Arap ülkeleri Suriye’deki olaylara daha hızlı tavır alıp muhalefeti silahlandırma yoluna giderken Türkiye başlangıçta Esad ile görüşmeler yaparak reform yapması yönünde tavsiyelerde bulunmuştur. Arap ülkelerinin Suriye’deki bu hızlı girişimlerinin altında hiç kuşkusuz İran’ın izlediği yayılcı Şii politikası yatmaktadır (Sandıklı ve Semin, 2019: s. 215-219). Suriye’de olaylar başladıktan sonra Esad rejiminin sert müdahalesi ve operasyonlarından sonra Türkiye, ülkedeki durumun bu şekilde devam etmesinden dolayı çözüm için inancını ve çabasını yitirmiştir. (Dam, 2017). Türkiye’nin savaşın ilk yıllarında Suriye politikasındaki en açık istekleri, kuşkusuz ABD’ye de sunduğu uçuşa yasak bölge ilanı, siviller için güvenli bölge oluşturulması ve koalisyon güçleriyle ortak kara operasyonu planları olmuştur (Weitz, 2014).

2014 yılında Kobani’deki (Ayn-el Arab) PYD-DEAŞ çatışmaları, Türkiye’ye yeni bir göç dalgasını gündeme getirmiştir. Uluslararası Koalisyon, Türkiye’den ayrı bir politika ile DEAŞ’a Irak ve Suriye’de müdahaleye başlaması, Türkiye açısından 2014 yılı için Suriye politikasının temel parametrelerini ortaya koymasına neden olmuştur. 2014 yılında Türkiye, Esad rejiminin uluslararası meşruiyet zemini kazanmasını önlemeye yönelik siyasi adımlar atmış ve DEAŞ’ın yarattığı yeni tehditleri engellemek istemiştir. Ayrıca Suriye’de çatışmalarla ortaya çıkan yeni göç dalgasına çözüm üretmeye ve PYD/PKK bağlamında hem güvenlik hem de iç siyasetteki etkilerini yönetmeye yönelik politikalar yürütmeye çalışmıştır. 2014 yılı sonuna gelindiğinde “açık kapı politikası” yürüten Türkiye, yaklaşık 2 milyon Suriyeli

sığınmacıyı topraklarına alırken ekonomik ve siyasi açıdan çok büyük bir maliyetin altına girmiştir. Yine 2014 yılında Uluslararası Koalisyon'un Esad rejimini devirme amacı yerine önceliğini DEAŞ'a vermesi, Türkiye'nin alternatif politikalar üretmesine ve tampon-güvenli bölge önerisini gündeme tekrar taşınmasına neden olmuştur (Acun, 2015: s. 91-96).

6 Ocak 2015'te DEAŞ, Türkiye'de ilk bombalı terör eylemini gerçekleştirmiş ve devamında Türkiye tarihinde yapılmış olan en büyük bombalı terör saldırısı Ankara Gar İstasyonu saldırısı da dahil birçok bombalı terör saldırısı düzenlemiştir. Bu yüzden Türkiye'nin 2015 yılında Suriye politikasının temel maddelerinden biri DEAŞ ile mücadele olmuştur (Costea, 2018: s. 48). Bu kapsamda Türkiye, ABD ile birlikte Suriyeli ılımlı muhaliflere yönelik eğit-donat programı anlaşmasını imzalamıştır (Butler, 2015). Artan DEAŞ tehdidi ve Süleyman Şah Türbesi'ne yönelik provakatif eylem ihtimali nedeniyle 2015 yılının en çarpıcı olaylarından biri, Süleyman Şah Saygı Karakolu'nun sınıra çok yakın bir konum olan Eşme köyüne askeri bir operasyonla taşınması olmuştur (Sabah, 2015). DEAŞ'ın artan tehdidine yönelik Türkiye, sınır hattında çeşitli önlemler almış ve örgüt mensuplarını yönelik tutuklamalar gerçekleştirerek bu konuda sıkı bir politika izlemiştir. Türkiye'nin yürüttüğü bu politikalar örgütün Türkçe yayın kaynağı Konstantiniyye Dergisinde Türkiye'yi sert bir şekilde hedef almasına neden olmuştur (Korkmaz S. C., 2016). Tarihler 20 Temmuz 2015 gününü gösterdiğinde DEAŞ, Şanlıurfa'nın Suruç ilçesinde Türkiye topraklarındaki ilk saldırısını gerçekleştirmiştir (BBC News Türkçe, 2015). Türkiye "önleyici müdahale doktrini" çerçevesinde bir politika yürüterek tehdit oluşturduğunu düşündüğü DEAŞ'e ait çeşitli hedefleri yok etmiştir (Sözcü, 2015; Dönmez, 2017). DEAŞ'ın Türkiye topraklarındaki saldırıları arttıkça ve mülteci krizinin Avrupa sınırlarına dayanması ile Türkiye'nin "güvenli bölge" talebi de daha somut bir hal almış ve gündemde daha çok tartışılmaya başlamıştır (Kasapoğlu, 2015).

2015 yılında PYD/YPG, hava desteği ile DEAŞ'dan Tel Abyad'dı alıp Fırat Nehri'ne kadar bölgesini uzatmıştır (Aljazeera, 2015). PYD/YPG'yi Suriye'nin PKK kolu olarak gören Türkiye ise Batı'nın PYD'ye desteğine ve en önemlisi de Fırat'ın batısına geçmesine karşı çıkan bir politika izlemiş ve "kırmızı çizgi" ilan etmiştir (Orhan, 2016). Aynı yıl yaşanan ve savaşın seyrini değiştiren en büyük olay ise kuşkusuz Rusya'nın DEAŞ ile mücadeleyi öne sürerek Suriye'deki savaşa hava

kuvvetleriyle dâhil olması olmuştur. Rusya, Türkiye'nin de desteklediği Suriye muhalefetini vurmaya başlamış ve Türkiye sınırına yoğun bir göç dalgası başlamıştır. Türkiye ise bu aşamada AFAD, Kızılay, Sağlık Bakanlığı ve STK'lar aracılığıyla sivillere insani yardımda bulunmuş ve atılması gereken tüm adımları atmıştır. Ayrıca uluslararası diplomasi yollarını kullanıp BM ve NATO nezdinde girişimlerde bulunmuş ve Rusya Büyükelçisini çağırarak Bayırbucak bölgesinde yaşanan bombalamalar hakkında uyarılarda bulunmuştur (Acun, 2016: s. 184-190). 24 Kasım'da Türkmen Dağı'na hava saldırıları düzenleyen ve tüm uyarılara rağmen Türkiye'nin hava sahasını iki kez ihlal eden Rusya'ya ait bir SU-24 uçağı Türkiye'ye ait F-16'lar tarafından düşürülmüştür (Ergan, 2015). Yaşanan krizle birlikte Türkiye NATO'dan aldığı destekle sınır hattına askeri güvenlik önlemlerini arttırmıştır. Fakat Türkiye, Rusya ile gerilimi azaltmak ve 2015 yılı boyunca Suriye muhalefetinin temsil sorununa çözüm bulabilmek için çeşitli adımlar atmıştır. Ev sahipliği yaptığı G20 toplantısında, Paris ve Viyana toplantılarında bu konuyu uluslararası kamuoyunun gündemine taşımaya yönelik politikalar yürütmüştür. Türkiye neredeyse tüm platformlarda bu çabasını sürdürmüştür (Acun, 2016: s. 191).

2016 yılında SDG/YPG, koalisyon güçlerinin hava desteği ile 2014 yılından beri DEAŞ'ın kontrolünde olan Menbiç'i ele geçirmiş ve böylece kantonları birleştirerek Akdeniz'e incek bir koridora ulaşma hedefine biraz daha yaklaşmıştır (CNN Türk, 2016). Suriye İç Savaşı bu şekilde yeni bir boyut kazanırken Türkiye, "terör koridoru" olarak gördüğü bu tehdidi, 24 Ağustos 2016 tarihinde başlattığı "Fırat Kalkanı Harekâtı" ile karşılık vermiştir. Türkiye'nin Suriye politikasındaki ilk doğrudan askeri harekâtı ve müdahalesi bu olmuş ve Türkiye böylece sahadaki önemli aktörlerden birine dönüşmüştür. Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) ve bazı muhalif gruplar harekâta yer almıştır. Fakat Türkiye harekâtın PYD'ye yönelik olduğuna dair bir açıklamada bulunmamış, son dönemde artan DEAŞ tehdidinde karşı sınırlarındaki terör örgütlerin temizlenmesi olarak harekâtın amacını tanımlamıştır (Costea, 2018: s. 50).

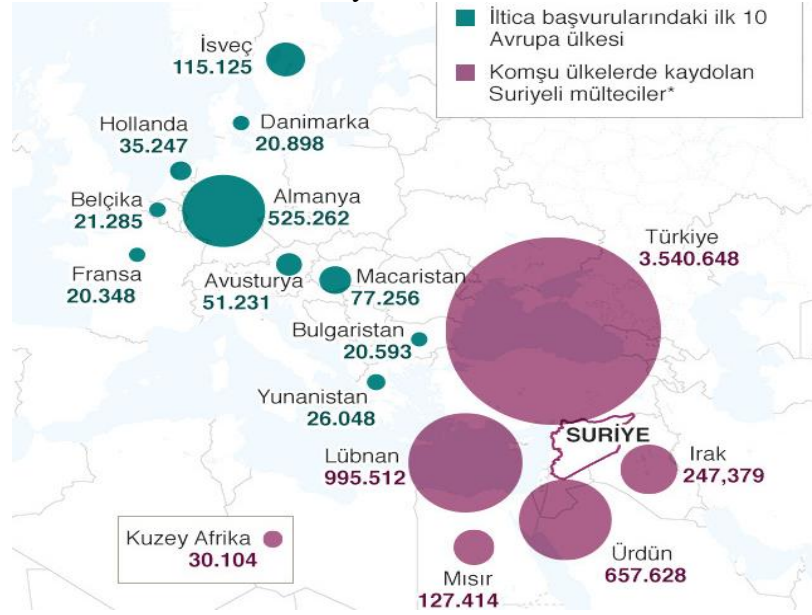
Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Kazakistan'ın Astana kentinde yapılması planlanan Suriye barış müzakerelerinde ABD'yi memnuniyetle karşılayacaklarını, fakat Kürt YPG milislerinin yer almaması gerektiğini belirtmiş ve Türkiye'nin Suriye politikasındaki "kırmızı çizgisini" ortaya koymuştur. Bunu, başından beri Rusya'ya belirttiklerini de ayrıca vurgulamıştır. Eğer PYD/YPG

silahlarını bir kenara koyar ve Suriye toprak bütünlüğünü desteklemeye başlarsa işte o zaman kapsamlı bir çözüm çerçevesinde görüşmelere dâhil edilebileceğini söylemiştir (Voice of America, 2016). 2016 yılında Temmuz ayında rejim tarafından Halep'teki muhaliflere yönelik çok ağır bir kuşatma yapılmış ve Türkiye bu kuşatmayla yaşanan insani krize tepki göstermiştir (BBC News Türkçe, 2016). Uçak krizinden ve içerde yaşanan 15 Temmuz Darbe Girişimi'nin ardından çeşitli adımlarla Rusya ile ilişkiler normalleşmiş, Halep Kuşatması olarak nitelendirilen insanlık krizinde de Türkiye, Rusya ile anlaşarak Halep'teki sivillerin tahliyesi konusunda anlaşmaya varmıştır (Küntay, 2016). Bu anlaşma Türkiye'nin Suriye politikasında ilerleyen süreçte Rusya ve İran ile yapacağı anlaşmalarında ilk önemli adımı olmuştur (Sputnik, 2016). Öte yandan Türkiye, sınırında terörist unsurları bertaraf etmeye çalışırken ve ateşkes için yeni adımlar atarken diğer yandan da muhaliflerin askeri açıdan alan hâkimiyetlerini kaybetmesini istememiştir. Türkiye 2016 yılında Suriye politikasında hızla mevcut denklemin dışına çıkmış ve ÖSO ile askeri ağırlığını koyarak muhaliflerin uluslararası arenadaki hamisi rolünü üstlenmiştir (Costea, 2018: s. 50-53).

2017 yılında Türkiye, Rusya ve İran ile birlikte Astana Zirvesi'ni yapmış ve Suriye'den kendisine yönelen tehditleri en aza indirmek için çeşitli girişimlerde bulunmuştur (Parker, 2019). Suriye özelinde Rusya ile daha fazla yakınlaşan Türkiye için dış politikada bir paradigma değişimi yaşanmıştır. Bu değişim, Türkiye'nin Suriye'de daha esnek ve belirli konular üzerinde kısa dönemli ittifaklar oluşturma politikası şeklinde yürütülmüştür. Özellikle Fırat Kalkanı Harekâtı ile sahada elde edilen kazanımlar Türkiye için masada da daha güçlü bir temsil sağlama arayışı hedefine dönüşmüştür. 2017 yılında Suriye'de yaşanan en dikkat çekici gelişme Halep'in Şii misiller tarafından kuşatılması ve muhaliflerin elinden alması olmuştur. Türkiye, Halep'te yaşanan insanlık krizinde sivillerin tahliyesi için önce Rusya daha sonra ise İran ile irtibata geçerek muhtemel bir göç dalgasının da önüne geçmeye yönelik bir strateji izlemiştir. Aslında Halep başta olmak üzere başka bölgelerde de rejim yanlıları ve muhalifler arasında yaşanan çatışmalarda Türkiye yaşanan insanlık krizi ve muhtemel göç dalgasına karşı Rusya ve İran ile oluşturduğu diyalog neticesinde Astana süreci başlamıştır. Cenevre sürecine sadece sivil muhalefetin katılması ve zor konular üzerinde uzlaşmaya gidilmeye çalışılması, Astana sürecini daha etkin ve Türkiye, Rusya, İran, rejim ve muhaliflerin katılımıyla daha çoğulcu

kılmıştır. Astana görüşmeleri ile İdlib’te bir çatışmasızlık bölgesi ve Türkiye’nin gözlem noktalarının kurulması öngörülmüştür. Gerek Astana görüşmelerinde gerekse Rusya’nın Soçi’de planladığı Suriye Hakları Kongresi toplantısında Türkiye, PYD’nin sürece dâhil edilmesine karşı çıkmıştır (Şensoy ve Duman, 2018: s. 185-197).

Şekil 13: 2018 yılında Suriyeli sığınmacıların Türkiye ve farklı ülkelerdeki sayıları.

(BBC News Türkçe, 2018)

2018 yılında Türkiye kendisine karşı tehdit olarak gördüğü unsurlara karşı askeri harekât yolunu seçerken diğer yandan Rusya ve İran ile diplomatik çözüm aramaya devam etmiştir (Abhyankar, 2020). Ayrıca Rusya, Almanya ve Fransa liderleri ile İstanbul’da dörtlü zirve düzenleyerek Astana, Cenevre ve Soçi süreçlerindeki gibi diplomatik kanalları etkin ve çözüm odaklı bir anlayışla sürdürme politikası izlemiştir (Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs, 2020; Azizi, 2018). 2018 yılında Afrin’e yönelik düzenlediği Zeytin Dalı Harekâtı ile Türkiye sahada yeni bir başarı elde etmiş ve hem askeri hem de siyasi konumunu iyiden iyiye güçlendirmiştir. Türkiye İdlib’de herhangi bir ateşkesi bozacak sürecin yaşanmaması için askeri ve diplomatik yolları etkin bir biçimde kullanmaya gayret etmiştir. Çünkü İdlib’de ateşkesin bozulması ve bölgenin rejimin eline geçmesi, hem muhaliflerin topraksız kalmasına hem de zaten topraklarında 3,5 milyon Suriyeli bulduran Türkiye’ye yeni bir göç dalgasına neden olacaktır (Lindgaard ve Pieper, 2020).

2019 yılında Türkiye'nin geçen yıllara göre Suriye politikasındaki tehdit algısı devam etmiş ve sık sık dile getirdiği Fırat'ın doğusuna Barış Pınarı Harekâtı'nı düzenlemiştir. Türkiye bu bölgede ABD ve Rusya ile ayrı ayrı mutabakat imzalamış ve PYD/YPG'nin olası bir siyasi meşruiyet kazanmasının önüne geçmeye çalışan politikalar izlemiştir. 2019 yılında yine Astana ve Soçi süreçlerini devam ettirmiş ve Suriye Anayasa Komisyonu'nun kurularak çalışmalarına başlamasını sağlamıştır (Deşilmek ve Duman, 2020: s. 111-112).

Nihai olarak Türkiye, Suriye'nin geleceğine dair çoğulcu, toprak bütünlüğü korunan ve egemen Suriye anlayışıyla Suriye politikasını yürütmüş, seküler ve mezhepçi temellere dayanmayan Suriye'yi daima vurgulamıştır (Acun, 2017). Bu minvalde Türkiye'nin Suriye İç Savaşı'nda dört ana stratejisi ortaya çıkmıştır. Bunlar; Suriye'nin toprak bütünlüğü, güvenlik tehditleri ortadan kaldırmak (DEAŞ ve PYD/YPG gibi ayrılıkçı hareketlerin varlığını sonlandırmak), mülteci krizini çözmek ve muhaliflere destek sağlamak şeklindedir (Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs, 2020).

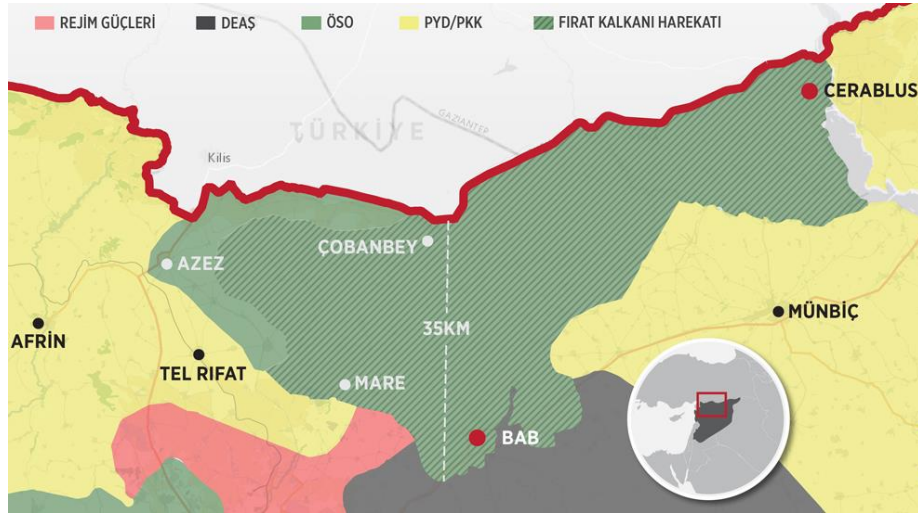
3.2.1. Türkiye'nin DEAŞ ve PYD/YPG'ye Karşı Suriye'de Düzenlediği Askeri Harekâtlar

3.2.1.1. Fırat Kalkanı Harekâtı

24 Ağustos 2016 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri ve ÖSO, DEAŞ'a karşı Fırat Kalkanı Harekâtı'nı başlatmış ve hemen hemen 7 ay süren operasyon neticesinde Suriye'nin kuzeyinde 2 bin kilometrekarelik bir alan, DEAŞ'dan temizlenmiştir (Azimov, 2021: s. 45-46). Öncelikle Cerablus, Çobanbey ve Azez hattını teröristlerden temizleyen Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) ve ÖSO, daha sonra güneye doğru hareket ederek DEAŞ terör örgütü için çok önemli olan Dabık kasabasını ele geçirmiştir. Bundan bir sonraki hedef ise el-Bab olmuş ve 30 Mart 2017'de tamamen temizlenmiştir. El-Bab'ın ele geçirilmesi ile DEAŞ, Türkiye sınırının 40 kilometre uzağında kalmış ve PYD'nin birleştirmeye çalıştığı koridora karşı tampon bölge oluşturulmuştur. 216 gün süren operasyon sonucunda 40 kilometre derinlikte ve 90 kilometre uzunlukta bir güvenli bölge ortaya çıkmıştır. DEAŞ'ın Rakka'dan sonra en

büyük ikinci şehri olan el-Bab, operasyonun en zorlu safhası olmuştur. Üç aydan fazla bir süre çatışmalar devam etmiş ve sonunda TSK ve ÖSO güçleri operasyonu başarıyla tamamlamıştır. Böylece PYD'nin Kobani ve Afrin kantonlarını birleştirme planı büyük darbe almış ve Türkiye'nin güney sınırında adlandırdığı "terör koridoru" nun oluşması engellenmiştir (Şensoy ve Duman, 2018: s. 187-188).

Şekil 14: Cerablus ve El Bab'a düzenlenen Fırat Kalkanı Harekâtı'nın operasyon alanı.

(Anadolu Ajansı, 2017)

3.2.1.2. Zeytin Dalı Harekâtı

Türkiye'nin ulusal güvenliği açısından Afrin'in PYD/YPG'nin kontrolünde olması, bir tehdit olarak görülmüştür. Bu yüzden Türkiye Fırat Kalkanı Harekâtı'nın ardından PYD/YPG'yi Suriye'nin tamamında etkisizleştirmek amacıyla ÖSO ile birlikte 20 Ocak 2018 tarihinde Afrin'e Zeytin Dalı Harekâtı'nı başlatmıştır. Türkiye, Birleşmiş Milletler Şartı'nın 51. Maddesi uyarınca amacının terörizmle mücadele etmek ve sınır güvenliğini sağlamak olduğunu beyan etmiştir (Human Right Council, 2018, s. 3).

Türkiye, terörle mücadele kapsamında bu harekât için çeşitli nedenler ortaya koymuştur. Bunlar;

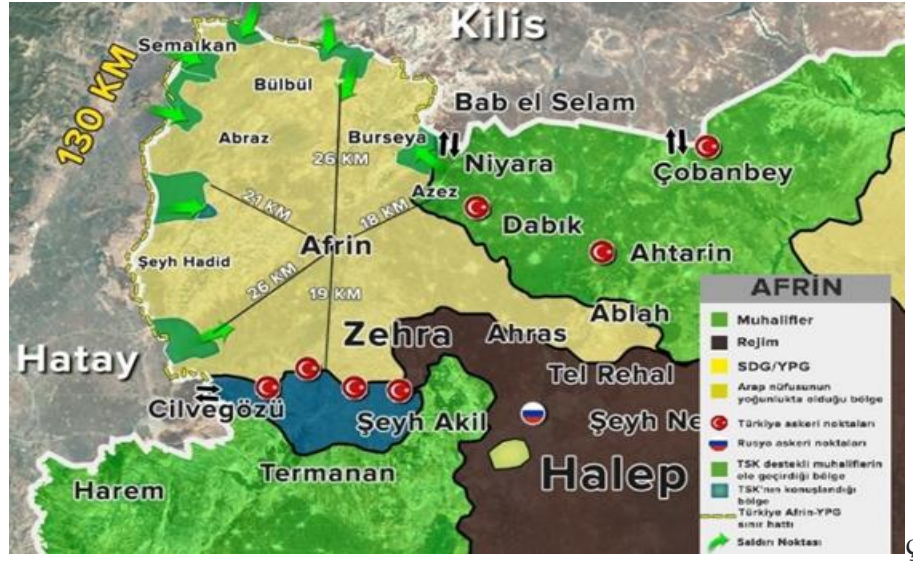
- YPG/PKK'nın Afrin'i Türkiye'ye yapılan saldırılarda üs olarak kullanması
- Örgütün bölgeyi hem ideolojik hem de silahlı eğitim için kullanması

-Afrin-Amanos bağlantısının sağlanması

-Örgütün Akdeniz bölgesi ve ötesinde yaptığı saldırılar açısından büyük bir öneme sahip olması (Yeşiltaş, 2018).

20 Ocak'ta başlayan Zeytin Dalı Harekâtı, 18 Mart'ta Afrin kent merkezinin ele geçirilmesiyle tamamlanmış ve pek çok stratejik nokta TSK ve ÖSO tarafından kontrol altına alınmıştır. Harekât kapsamında pek çok YPG militanın etkisiz hale getirilmiştir (Gall ve Barnard, 2018).

Şekil 15: Afrin'e düzenlenen Zeytin Dalı Harekâtı'nın operasyon alanı.

(TRT Haber, 2018)

3.2.1.3. Barış Pınarı Harekâtı

9 Ekim 2019 tarihinde Cumhurbaşkanı Erdoğan, Twitter hesabından Suriye'nin kuzeyine TSK'nın SMO ile birlikte DEAŞ ve PKK/YPG'ye karşı Barış Pınarı Harekâtı'nı başlattığını duyurmuştur. Harekâtın 2. gününde Tel Abyad ve Rasulayn'a girilmiş, 4. günü ise TSK'nın desteği ile SMO askerleri güneye inerek stratejik öneme sahip M4 karayoluna ulaşmıştır. 17 Ekim tarihinde Cumhurbaşkanı Erdoğan ve ABD Başkan yardımcısı Mike Pence, yaptıkları görüşme sonucunda YPG'nin güvenli bölgeye çekilmesi amacıyla harekâta 120 saat ara verilmiştir. 22 Ekim'de tarihinde ise Soçi'de Türkiye-Rusya zirvesinde Rusya askeri polisinin ve Suriye sınır muhafızlarının harekât alanı dışında kalan YPG unsurlarını Türkiye sınırından 30 km

uzağa çıkarılmasına ve yine aynı harekât alanının doğu ve batısındaki 10 km bölgede Türkiye ve Rusya'nın ortak devriyeye başlamasına karar verilmiştir (Abdel ve Mohsen, 2020).

Şekil 16: Fırat'ın doğusuna düzenlenen Barış Pınarı Harekâtı alanı.

(KRT TV, 2019)

3.3.2014 SONRASI SURIYE İÇ SAVAŞI'NIN TÜRKİYE - ABD İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ

2011 yılında Suriye'de iç savaş başladığında Türkiye ve ABD, Esad'ın devrilmesi, Suriye'de yeni bir hükümet kurulması ve muhaliflere bu kapsamda destek verilmesi gibi konularda fikir birliğinde bulunmuştur. Fakat başlangıçta Türkiye – ABD ilişkilerine işbirliği yönünden etki eden iç savaş, süreç ilerledikçe iki ülke ilişkilerinde bozucu etkide bulunmuş ve önemli bir geçmişi olan Türkiye – ABD ilişkilerini tarihte hiç olmadığı kadar olumsuz etkilemiştir. İki ülke ilişkilerindeki ilk fikir ayrılığı Esad'ın devrilmesi meselesinde yaşanmıştır. 2014 yılında Esad'ın muhaliflere karşı kimyasal silah kullanması ve Türkiye'nin ABD'den beklediği tepkiyi görememesi, iki ülke ilişkilerindeki ilk hayal kırıklığı ve ilk yol ayrımı niteliğinde olmuştur (Zanotti, 2014). Zaman ilerledikçe Suriye İç Savaşı, ilişkilerde kendini daha fazla hissettirmiş ve belli konularda iki ülkenin politikalarında stratejik ayrılıklara neden olmuştur. Suriye İç Savaşı, Türkiye – ABD ilişkilerinde 2014'ten sonra bariz

derecede belirleyici bir role sahip olurken, bunların yanında iç savaşla alakalı olmayan ama ikili ilişkilerde Suriye İç Savaşı'nın etkisini çarpan etkisiyle arttıran çeşitli olaylarda da yaşanmıştır. Çalışmanın bu kısmında öncelikle Türkiye – ABD ilişkilerinin kısa tarihi ele alındıktan sonra Suriye İç Savaşı'nın Türkiye – ABD ilişkilerindeki etkisini arttıran meseleler ve en son da doğrudan ikili ilişkileri etkileyen konular alt başlıklar halinde ele alınmıştır (Hale, 2019).

3.3.1. Türkiye - ABD İlişkilerinin Kısa Tarihi

1930'ların ortalarından itibaren, SSCB'nin Kars ve Ardahan üzerindeki iddiaları ve Boğazlara yönelik politikaları, sonunda 1946'da Boğazlar Krizine yol açarak Türkiye'nin Sovyetler Birliği'ne tepkisine ve yardım için yönünü ABD'ye çevirmesine yol açmıştır. Daha sonra ABD Başkanı Harry Truman, ABD'nin boğazların kontrolünün SSCB'nin eline geçmesine izin veremeyeceklerini, çünkü boğazların SSCB'nin kontrolüne girmesi durumunda Karadeniz ile Akdeniz arasında büyük bir stratejik avantaj elde edileceğini ve muhtemelen Türkiye'nin komünistlerin eline geçmesine yol açılacağı sonucuna varmıştır. Bu gelişmelerin devamında ABD, Türkiye'ye askeri destek vermiş ve Truman Doktrini çerçevesinde güçlenen güvenlik ilişkileri ile Türkiye 1952 yılında NATO'ya üye olmuştur. ABD, Türkiye'yi Sovyet yayılmacılığına ve Doğu Akdeniz ile Orta Doğu'ya nüfuz etmesinde kritik bir işbirlikçi olarak görmüştür (Binnendijk, 2020: s. 108)

Türkiye ve ABD, değişen öncelikleri olsa da geçmişten günümüze gelişen uzun bir işbirliği geçmişine sahip olmuştur. 1980'lerin sonunda Türkiye'deki ABD askeri varlığı 15.000 personele yaklaşmış ve Türkiye - ABD ilişkileri Soğuk Savaş'ta NATO'nun güney kanadı için son derece önemli ve stratejik öneme sahip olmuştur (Flanagan ve Wilson, 2020: s. 199). Soğuk Savaş boyunca Türkiye ile ABD arasında net bir şekilde görülen stratejik ilişki bağı, istisnalar dışında istikrarlı bir biçimde gelişme göstermiştir. Türkiye, ABD için Batı'yı komünist yayılmadan koruyan bir çevreleme stratejisinin kilit oyuncusu olurken ABD'de Türkiye için kendisini menfaatleri doğrultusunda koruyan bir müttefik olmuştur. Fakat Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle, bu çerçevenin temel mantığı ortadan kalkmış ve Türkiye – ABD ilişkileri de yeni bir boyut kazanmıştır. ABD ve Avrupalı ülkeler, Türkiye'yi müttefik olarak

görmeye devam etmiş ancak ittifakın varoluş nedeni belirsizleşmiştir (Flanagan ve Brannen, 2008: s. 2-3).

Türkiye'nin etnik ve dini yapısına rağmen, ABD ile çıkarları büyük ölçüde birbirine yakın ve ikili ilişkiler ağırlıklı olarak güvenlik odaklı olmuştur. İşte bu açıdan daima artan güvensizlik seviyesi Türkiye'nin güvenlik endişelerini daima körüklemiş ve ikili ilişkilerin ana odağını oluşturmuştur (Ifantis, 2013: s. 31). Yarım asırdan fazla bir süredir, Türkiye ile iyi ilişkiler geliştirmek ABD'nin Orta Doğu'daki çıkarlarını ilerletmenin merkezinde yer almış bu ekseninde ABD için Türkiye, Irak'ı istikrara kavuşturmak ve Irak'tan çıkmak için her türlü stratejisinde etkili olmuştur. Fakat iki ülke ilişkileri büyük ölçüde Irak savaşı ve sonrasında yaşananlar yüzünden gerilmiş ve gerilemiştir. İki ülke ilişkileri artık daha az netlikte ve tehdit algılamaları ile bölgesel çıkarları daha az yakın olmuştur. ABD'nin El Kaide ve ilgili terörist gruplara odaklanması, Türkiye'nin PKK konusunda duyduğu endişe ile uyuşmamıştır (Flanagan ve Brannen, 2008: s. 1). Yine de Türkiye ile ABD'nin Soğuk Savaş boyunca kurduğu ilişki, Türkiye'nin NATO üyesi olması ve ABD'nin Orta Doğu politikaları için Türkiye'nin önemi, iki ülke ilişkilerini Irak Savaşı ve sonrası döneme kadar çok güçlü bir şekilde taşımıştır. Fakat Irak Savaşı ile başlayan ve Suriye İç Savaşı ile devam eden süreç, ABD-Türkiye ilişkileri üzerinde beklenmeyen bir derecede baskı yaratmıştır (Zanotti, 2012).

3.3.2. Türkiye – ABD İlişkilerinde Suriye İç Savaşı'nın Etkisini Arttıran Gelişmeler

Suriye İç Savaşı'ndan bağımsız olarak Türkiye – ABD ilişkilerinde 2014 sonrası çok önemli gelişmeler ve kırılma noktaları yaşanmış ve bu gelişmeler Suriye İç Savaşı'nın iki ülke ilişkilerine etkisini dolaylı olarak arttırmıştır. Ayrıca yaşanan bu gelişmeler iç savaşın iki ülke ilişkilerinde perçinleyici etkisi olmuştur. Özellikle 2014 sonrası yaşanan 2016 yılındaki 15 Temmuz Darbe Girişimi ile iki ülke ilişkilerinde hat safhaya çıkan gerginlik, Suriye özelinde yaşanan ağır anlaşmazlığı daha da körükleyerek ikili ilişkileri adeta meydan okuma noktasına getirmiştir (Werz ve Hoffman, 2016).

2017 yılının sonlarına doğru yaşanan S-400 sorunu, Suriye özelinde Türkiye-ABD ilişkilerini dolaylı olarak etkileyen bir diğer gelişme olmuştur. Türkiye'nin ABD ile yaşadığı sorun ve Türkiye'nin yanı başında Suriye'de yaşanan iç savaş, Türkiye'nin güvenlik tehdidi algısının yükselmesine ve güvenliği için hava ve füze savunma sistemi alma girişimlerinin artmasına sebep olmuştur. Bu konuda ABD'den bir türlü olumlu sonuç alamayan Türkiye, sonunda Rusya yapımı S-400 hava ve füze savunma sistemini temin etmeye karar vermiş ve bu karar Suriye İç Savaşı'nın Türkiye-ABD ilişkilerine de olumsuz olarak yansımıştır. Çünkü karşılıklı güven bunalımı Suriye'de yaşanan anlaşmazlıkların uzlaşma zeminini zayıflatmıştır. ABD'li yetkililerden Türkiye'nin bu girişimine tepkiler gecikmese de Türkiye, Suriye'de yaşanan güven bunalımından dolayı bu konuda kararlılığından taviz vermemiştir (Danforth, 2019).

2019 yılında ABD'nin Temsilciler Meclisinden geçen sözde Ermeni Soykırımı tasarısı ve yine Türkiye'nin NATO'nun F-35 savaş uçağı programından çıkarılması, Suriye İç Savaşı'nın iki ülke ilişkilerinde yarattığı gerginliğin dolaylı yoldan etkileri olduğu gibi iki ülkenin Suriye'de yürütülen politikalarından taviz verilmemelerinin de sebepleri olmuştur (Gambino, 2019; Roberts, 2019).

ABD'nin Türkiye'ye yönelik yürüttüğü çeşitli hukuk davaları Suriye İç Savaşı'nın iki ülke ilişkilerindeki olumsuz etkilerini körüklemiştir (Dalay, 2021; Hsu, 2018). Türkiye'nin Suriye'nin çözümüne yönelik Rusya ve İran ile yürüttü ASTANA süreci de iki ülke ilişkilerinde Suriye İç Savaş'ının etkisini arttırmış ve ikili ilişkileri güvensizleştiren gelişmeler olmuştur (Parker, 2019).

Son olarak ABD'nin Orta Doğu'da İsrail'in güvenliğine yönelik politikaları, Suriye İç Savaş'ında yürüttüğü politikalarına ve ilişkilerine de yansımış bu da iki ülkenin iç savaşta önceliklerini farklılaştırarak Türkiye - ABD ilişkilerinin dolaylı yoldan etkilemesinin bir diğer nedeni olmuştur (Rabinovich, 2012).

3.3.3. Suriye İç Savaşı'nda Türkiye-ABD İlişkilerini Doğrudan Etkileyen Meseleler

3.3.3.1. Esad Rejimi Meselesi

Suriye'de olaylar patlak verdiğinde başlangıçta hem ABD hem de Türkiye bu durumu Tunus, Mısır ve Libya'daki devrimin bir devamı olarak okumuştur. Olaylar ise zamanla bir iç çatışmadan hızla uluslararası bir krize dönüşmüştür. Bu kriz, İran ile Körfez'deki Arap ülkeleri arasındaki bölgesel rekabeti, Rusya'nın Orta Doğu'da nüfuz arayışı ve İsrail'in güvenlik kaygıları gibi diğer bölgesel sorunları daha da körüklemiştir (Aliriza ve Aras, 2012: s. 9-27). Türkiye ile ABD başlangıçta Esad'ı devirme yolunu seçse de ortaya çıkan yeni dengeler bu ortak düşüncenin değişmesine neden olmuştur (Ifantis, 2013: s. 16). İki ülke Esad'ın gitmesi konusunda hem fikir olsa da 2014 yılında savaşın şiddetlenmesiyle beraber Türkiye'nin ABD'den Esad rejimine karşı daha sert tedbirler alınması taleplerine karşın ABD yönetiminin diplomatik bir çözüme inanması ve sadece kimyasal silah meselesini "kırmızı çizgi" ilan etmesi, ABD ile Türkiye'nin derin fikir ayrılığını ortaya çıkarmıştır. Suriye İç Savaşı'nı 'uzak tehdit' olarak gören ABD, Suriye'nin komşusu olan Türkiye'nin yaşadığı güvenlik risklerini duyarlı bir şekilde karşılayamamıştır. Üstüne ABD yönetiminden çeşitli kişilerin medya kuruluşlarına yansıyan Türkiye'ye karşı eleştirel açıklamaları, Türkiye-ABD ilişkilerinin gerilmesine neden olmuştur. Özellikle Kobani (Ayn el-Arab) krizinde iki ülkenin politika farklılığı, en önemli kriz noktalarından birini açığa çıkarmıştır. DEAŞ'ın yükselmesi ile bu konuya yoğunlaşan uluslararası koalisyonun Esad rejimi konusunda herhangi bir strateji üretmemesi, Türkiye-ABD ilişkilerinin sadece durumsal değil aynı zamanda stratejik anlamda da uyumsuzluğa doğru seyretmesine yol açmıştır (Ahmad, 2015: s. 16). Fakat 2014 yılında iki ülke arasında Suriye İç Savaşı'nda politika farklılığı yaşanırken diğer yandan üst düzey görüşme trafiği de yoğun olarak devam etmiştir.

ABD'nin kırmızı çizgi ilan ettiği Esad rejiminin kimyasal silah kullanmasına yönelik sessiz kalması ve sergilenen tavır, Türkiye için son derece yetersiz bulunmuş ve hayal kırıklığına neden olmuştur (Blake ve Mahmud, 2013: s. 246). Dönemin ABD Başkanı Barack Obama'nın yaptığı açıklamada ABD'nin Suriye'de sadece kimyasal silah kullanma kapasitesinin hedef alınacağı yönündeki açıklaması ve rejimin

devrilmesine yönelik herhangi bir şey söylememesi, Türkiye-ABD ilişkilerinde Suriye'nin geleceği konusunda stratejik fikir ayrılığını ortaya sermiştir. Türkiye'nin ABD ve NATO'dan rejime karşı beklediği müdahalenin gelmemesi ve Esad rejimini devirmek için Türkiye'ye yardım etme konusundaki yetersizlik, Türkiye'nin tepkisine neden olmuştur. Bunun nedeni elbette ABD yönetiminin kendi çıkarları ile rejimin devrilmesi arasında yeterli bağlantıyı kuramamasıdır ve dolayısıyla ABD'nin askeri müdahalede bulunma arzusu da olmamıştır (Ifantis, 2013: s. 27). Türkiye, ABD'nin kırmızı çizgi ilan ettiği bir konuda böyle yetersiz kalmasını, sonuca varmayacak gayri ciddi bir politika olarak görmüştür. Bu durum Türkiye için ABD'nin Suriye politikasının, düşünülenin aksine bir stratejik farklılık olduğunu hızlı bir şekilde anlamasına neden olmuştur. Öte yandan ABD'nin Afganistan ve Irak tecrübelerinden dolayı rejim değişikliğine temkinli yaklaşması ve Esad Rejimi yerine güçlü bir alternatifin olmaması, ABD çıkarları açısından rejimin devamı daha uygun görülmüştür (The White House, 2013). Suriye'de ortaya çıkan yeni dengelerle DEAŞ ile savaşmak ve Irak'ı istikrara kavuşturmak ABD için öncelik ifade etmiştir. ABD yine de Irak ve Suriye ile sınırı olan tek NATO müttefiki Türkiye olduğu için, onun yokluğunun veya isteksizliğinin Suriye ile ilgili her türlü stratejiyi karmaşık hale getireceğini hesaba katmıştır. Dolayısıyla hem ABD hem de Türkiye birbirlerine ne kadar ihtiyaç duyduklarını düşünmek zorunda kalmıştır (Cagaptay, 2015).

3.3.3.2. Güvenli Bölge Meselesi

Bütün diğer iç savaşlarda olduğu gibi Suriye İç Savaşı'nda da büyük bir insanlık krizi yaşanmış, yaklaşık 500.000 insan ölmüş, 12 milyondan fazla insan yerinden edilmiş ve 6 milyondan fazla insan mülteci olarak başka ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır. Suriye'de olaylar başlayıp çatışmalar şiddetlendikten sonra çatışmalardan ve ölümden kaçan milyonlarca Suriyeli, çözümü daha güvenli gördükleri komşu ülkelere sığınmakta bulmuştur. Çoğunlukla Ürdün, Lübnan ve Türkiye'ye sığınan Suriyeli sivillerin sayısı giderek artmış ve Türkiye en fazla Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapan ülke olmuştur (Rabinovich ve Valensi, 2021). 2018 yılına gelindiğinde Türkiye'deki Suriyeli mülteci sayısı 3.5 milyonu geçerek Türkiye, toplamda dünyada en fazla mülteciyi topraklarında barındıran ülke olmuştur. Sayıları 3,5 milyonu geçen mültecilerle beraber ortaya çıkan sosyo-ekonomik sorunlar

Türkiye’yi gün geçtikçe daha fazla zorlamıştır. Bunun yanında İdlib gibi muhaliflerin yoğun olduğu bölgelere Esad Rejimi ve Rusya’nın saldırılarıyla Türkiye, topraklarına akın edecek yeni mülteci krizleriyle karşı karşıya kalmıştır. Bu yüzden Türkiye, mülteci sorununun ve insanlık krizinin çözümünü Suriye’nin kuzeyinde oluşturulacak bir güvenli bölgede bulmuştur. Öte yandan Türkiye, kendi sınırlarının yanında oluşturulacak güvenli bölgeyi sadece insani krizin yönetimi için değil aynı zamanda terör koridoru olarak nitelendirdiği PYD/YPG oluşumunun önüne engel olacak politik bir hamle için gerek duymuştur. Öyle ki DEAŞ, Türkiye sınırlarına dayandığında Türkiye, güvenli bölgeyi başlangıçta DEAŞ tehdidini sınırlarından uzak tutmak için de istemiştir (Tsourapas, 2019).

Suriye İç Savaşı’nın en başından beri Türkiye güvenli bölgeyi istemiş ve Türkiye – ABD arasında sürekli olarak müzakere edilen konulardan biri bu güvenli bölge konusu olmuştur. Türkiye ilk başlarda bu güvenli bölgeyi Esad rejiminin kitlesel katliamlarından kaçmak isteyen siviller ve topraklarına mülteci akınını önlemek için istemiştir. Fakat 2013 yılından itibaren ise Suriye denklemine PYD/YPG ve DEAŞ’ın dahil olmasıyla Türkiye güvenli bölgeyi kendi sınır güvenliği için de istemeye başlamıştır (Kurt, 2019). 2015 yılında özellikle Türkiye’nin Suriye’nin kuzeyinde önceden beri istediği güvenli bölge konusu yoğun bir biçimde yeniden gündeme gelmiş fakat ABD Dışişleri Bakanlığı sözcüsü John Kirby yaptığı açıklamada bu konuda ABD yönetiminin karar almadığını söylemiştir. Bu açıklama ve devamında ABD yönetiminden yine gelen bu konudaki açıklamalar güvenli bölge konusunda iki ülkenin konuya yaklaşımını ortaya koymuştur (Kirby, 2015).

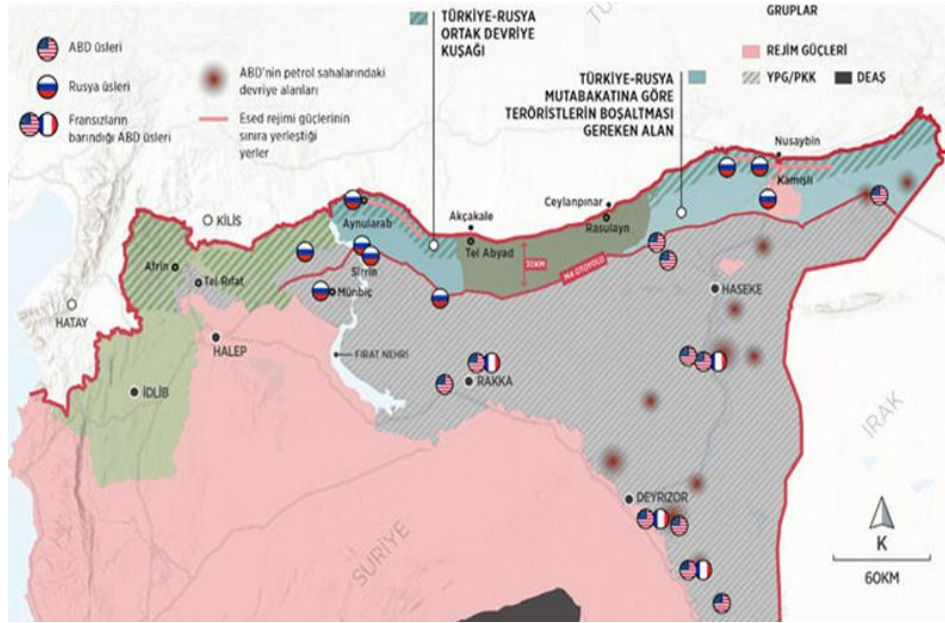
2016 yılından itibaren Türkiye, Suriye’nin kuzeyinde düzenlediği askeri harekâtlarla istediği güvenli bölgeyi kurmak için fiili adımlar atmış ve bu konuda ciddiyetini göstermiştir. Giderek Türkiye bu konuda daha güçlü bir pozisyon elde etmiştir. Nihayetinde 2019 yılının Ocak ayında Beyaz Saray yaptığı yazılı açıklamada Trump ile Erdoğan’ın Suriye’nin kuzeydoğusunda iki ülkenin de güvenlik endişelerini giderecek çözümlerin aranması hususunda anlaştığını bildirilmiştir. Bu anlaşma, ikili ilişkilerde olumlu bir gelişme olmuştur (Cohen, 2019) Erdoğan, 2 bin ABD askerinin Suriye'den geri çekilmesi kararının ardından Suriye'de 32 km'lik bir “güvenlik bölgesi” kurmayı Başkan Trump ile konuştuklarını açıklamıştır. Ayrıca Erdoğan, Türkiye'nin birkaç ay içerisinde Suriye’de Türkiye sınırı boyunca bir “güvenli bölge” kurulmasını

beklediğini ve müttefikler lojistik destek sağlamazsa Türkiye'nin tek başına bu bölgeyi oluşturacağını söylemiştir (Aljazeera, 2019). 2019 Ocak ayında Erdoğan – Trump görüşmesinde başlayan “güvenli bölge” meselesi bir türlü netlik kazanmamış ve konu olabildiğince uzamıştır. Ağustos ayına gelindiğinde Cumhurbaşkanı Erdoğan bir açılış töreninde "*Sadece bu kadar uzun süre sabırlı olabiliriz*" diyerek Türkiye'nin sabrının tükendiğini ve Fırat'ın doğusuna gireceklerini belirtmiştir (DeYoung vd, 2019).

Türkiye, 9 Ekim 2019 tarihinde nihayet arzu ettiği güvenli bölge için Barış Pınarı Harekati'na başlamış ve Fırat Nehri'nin doğusunda Türkiye sınırlarında 120 km uzunluğunda 30-40 km derinlikte güvenli bölge için bölgeyi ABD destekli PYD/YPG'den temizlemeye koyulmuştur. ABD Savunma Bakanı Mark Esper yaptığı basın açıklamasında Türkiye'nin kuzey Suriye'deki operasyonun kabul edilemez olduğunu ve Türkiye'nin tek taraflı böyle bir saldırısının ABD askeri güçlerine yönelik bir tehdit olduğunu söylemiştir. Ayrıca bu askeri harekâtın ve saldırının DEAŞ'ı yenme misyonunu baltaladığı gibi birçok DEAŞ'lı tutuklunun serbest kalmasına da neden olduğunu belirtmiştir (Esper, 2019). Karşılıklı restleşmelerden sonra nihayet ABD ve Türkiye, Suriye'nin kuzeydoğusunda "güvenli bölgenin kurulmasını koordine etmek ve yönetmek" için ortak bir operasyon merkezi kurma konusunda anlaşmaya vardıklarını duyurmuştur. Anlaşmaya göre Türkiye ve ABD, ilk aşamada sınırda ortak devriye yapmayı planlamıştır (Jachec-Neale, 2019).

ABD'nin kuzeydoğu Suriye'den asker çekme kararının ardından ve ABD-Rusya ile yapılan ayrı anlaşmalar üzerine Türkiye, Tel Abyad ile Rasulayn arasında güvenli bölge dediği bölgeyi kurmuştur. Öngörülenden daha küçük bir bölgeyi kapsasa da Türkiye, güvenli bölgesi ile bir yandan Kuzey Suriye'deki PYD/YPG özerkliğini engellemeyi diğer yandan Türkiye için bir iç politika sorunu haline gelen mültecileri geri göndermeyi hedeflemiştir (Adar, 2020).

Şekil 17: Güvenli Bölge ve kuzey Suriye’de oluşan son durum.

(Milliyet, 2019)

3.3.3.3. DEAŞ Meselesi

Suriye İç Savaşı'nın Türkiye-ABD ilişkilerine etki eden bir diğer konusu da “yabancı savaşçı” meselesi ve DEAŞ olmuştur. DEAŞ'ın dünyanın her yerinden gelen yabancı savaşçı sorununda Türkiye'nin sınırlarını daha iyi kontrol etmesi gerektiği eleştirileri, Türkiye tarafından suçlama olarak kabul edilmiştir. Türkiye ise bu insanların geçerli seyahat belgeleriyle sıradan turist olarak seyahat ettiklerini ve ABD ile Batılı ülkelerden bu konuda istihbarat desteği ve bilgi alamadığını söylemiştir. ABD ve Batılı ülkeler ise Türkiye'yi sınır ötesindeki hareketlere göz yummakla suçlamış ve Türkiye'den DEAŞ'a katılımlara dikkat çekmiştir (International Crisis Group, 2020: s. 2).

DEAŞ ile bağlantılı 2014 yılında Türkiye-ABD ilişkilerini etkileyen en önemli olay kuşkusuz Kobani (Ayn el-Arab) meselesi olmuştur. PYD ve DEAŞ arasında bölgede yaşanan savaş büyük bir insanlık krizine doğru ilerlemeye başlamış ve bu noktada ABD tarafında Türkiye'den bu krize müdahalede bulunması beklentisi oluşmuştur. Türkiye bu beklentiyi karşılıksız bırakınca ABD medyasında PKK sorunundan dolayı DEAŞ'ın ilerlemesine Türkiye'nin izin verdiği yönünde suçlamalar gelmiştir (Tattersall ve Bucak, 2014). Tüm bunların yanında dönemin ABD Başkan

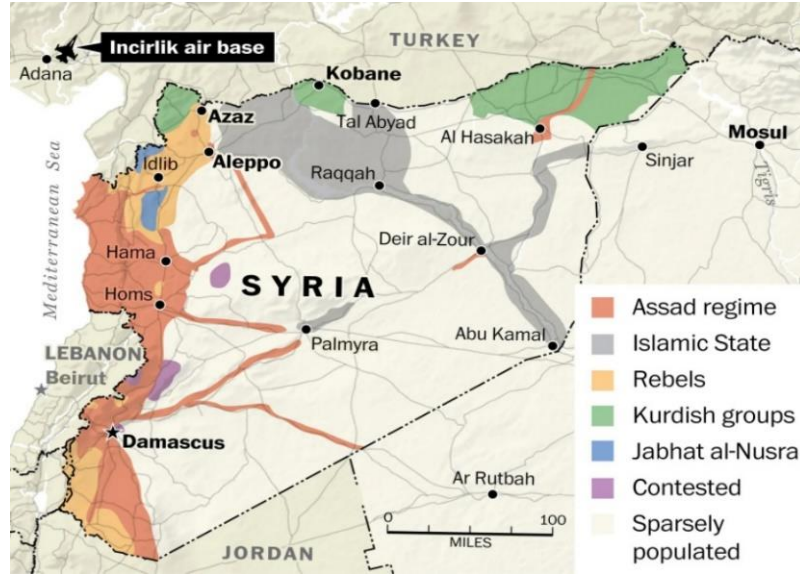
Yardımcısı Joe Biden, Harvard'da yaptığı bir konuşmada Başbakan Erdoğan'ın yabancı savaşçıların geçişi konusunda Türkiye'nin hata yaptığını kabul ettiğini söylediğini iddia etmiştir. Devamında her ne kadar Joe Biden özür dilese de bu açıklaması, Türkiye-ABD ilişkilerinin bir anda gerilmesine neden olmuştur (Ratnam, 2014).

Türkiye'nin DEAŞ'a karşı mücadelede askeri üslerinin kullanılmasına izin vermemesi de Türkiye'nin DEAŞ ile mücadele konusunda isteksiz olduğu ve bu mücadelede yeterli desteği vermediği eleştirilerine yol açmıştır. Bu eleştiriler Türkiye'nin imajını zedelediği ve hatta NATO üyeliğinin sorgulanmasına neden olduğu yorumlarını beraberinde getirmiştir. Türkiye'nin DEAŞ ile doğrudan mücadele etmemesinin DEAŞ tarafından gelecek misillemelerden çekindiği için olduğu tahminleri yürütülmüştür. Bu eleştirilerin ardından Türkiye, DEAŞ ile mücadelede işbirliğini hızlandırmış ve ABD ile müttefiklerinin üslerini kullanmalarına kesin olarak izin vermese de yeşil ışık yakmıştır. Böylece DEAŞ konusunda Türkiye-ABD ilişkilerinde işbirliğinin önü açılmıştır (Collinsworth, 2014).

2015 yılı, Suriye İç Savaşı'nda bir önceki yıl yaşanan krizlerin Türkiye-ABD ilişkilerine yaptığı kötü etkinin düzeltilmesine yönelik atılan adımlara sahne olmuştur. Bu doğrultuda DEAŞ ile mücadele kapsamında öncelikle Eğitim-Donat Projesi'nin anlaşması imzalanmıştır. Terörle mücadele konusu ve Rusya ile yaşanan uçak krizinde Türkiye-ABD ilişkilerinde karşılıklı işbirliği ve destek zemini bulunmuştur. ABD tarafında bir önceki yıl yaşanan Kobani krizinde DEAŞ ile mücadelede Türkiye'nin katkılarının gündeme gelmesi de ilişkiler açısından olumlu sayılmıştır (Werz ve Hoffman, 2015). Ayrıca yine DEAŞ özelinde Şubat ayında iki ülke DEAŞ'ın finansal kaynaklarıyla mücadele konusunda anlaşmaya varmıştır (Hurriyet Daily News, 2015). Fakat 2015 yılının Nisan ayında iki ülke ilişkilerindeki ana gündem maddelerinden biri yeniden DEAŞ ile mücadele ve bu kapsamda İncirlik Hava Üssü'nün kullanılması meselesi olmuştur. Bu gündem ilişkilerde olumsuz bir hava estirmiş hatta Türkiye'nin NATO üyeliğinden dolayı İncirlik Üssü meselesi, tartışmalara neden olmuştur. Türkiye, üssün DEAŞ ile mücadelede daha geniş çaplı uluslararası koalisyon tarafından kullanılmasını istemiş, ABD ise üssün kullanılmasını kendisi lehine hızlı bir biçimde sonuçlanmasını istemiştir (Kanat, 2016: s. 273; Matissek ve Jayamaha, 2019).

İki ülke ilişkilerini Suriye İç Savaşı'nda etkileyen ve ABD'li gözlemcilerin ikili ilişkilerdeki uzun zamandır en önemli sorun olarak gördüğü İncirlik Üssü'nün ABD tarafından DEAŞ'a karşı kullanılması olumlu sonuçlanmış ve ABD üssü planlandığı gibi DEAŞ'a karşı kullanmıştır. Türkiye tarafı, DAEŞ sorununun Esad sorunuyla birlikte ele alınması gerektiğini ve Esad'ın devrilmesine, en az DAEŞ ile mücadeleye odaklanıldığı kadar odaklanılması gerektiğini vurgulamıştır (Sly ve DeYoung, 2015).

Şekil 18: İncirlik Hava Üssü ve 2015 yılında Suriye'de genel durum.

(The Washington Post, 2015)

2016 yılında Türkiye, Fırat Kalkanı Harekâtı'nı başlatmış, YPG'nin ve DEAŞ'ın bölgedeki varlığına güçlü bir darbe indirmiştir. ABD-Türkiye ilişkileri ise bu harekâta uluslararası koalisyonun vereceği hava desteği ile olumlu yönde seyredeceği düşünülürken yeterli desteğin gelmemesi ilişkilerdeki aşağı yönlü ivmeyi değiştirmemiştir (Kanat K. B., 2017: s. 330). ABD, CIA aracılığı ile ÖSO'ya finansman ve silah desteği sağlamışsa da DEAŞ'a karşı mücadelede ÖSO'yu sayıca yetersiz görmesi, ÖSO'nun önceliğinin Esad Rejimi olması ve PYD/YPG ile rekabet halinde olması, ÖSO'ya verilmeyen desteğin gerekçeleri olmuştur (Barfi, 2015).

2017 yılına gelindiğinde geçen süreç içerisinde DEAŞ gücünü kaybedip zayıfladığı için Türkiye, ABD'nin DEAŞ ile mücadele politikasındaki önceliğinin değişmesi beklentisine girmiş fakat bu konuda ABD'nin eylemsizliği devam etmiştir. Çünkü Türkiye, DEAŞ ile mücadelenin YPG ile ABD işbirliğinde bir paravan

olduğunu düşünmüştür (Beyoghlow, 2020: s. 63-64). Ancak sonunda ABD bazı açıklamalarla Türkiye ile ilişkilerin gerilimini azaltılmaya çalışmıştır (BBC News Türkçe, 2017). Örneğin ABD Savunma Bakanı James Mattis, dönemin Türkiye Milli Savunma Bakanı Fikri Işık'a gönderdiği mektupta YPG'nin silah listesinin paylaşılacağını ve DEAŞ ile mücadelenin sonra bu silahların YPG'den geri toplanacağını belirtmiştir (Reuters, 2017).

2016 yılından 2020 yılına kadar Türkiye'nin Suriye'de hem sınır güvenliği hem de güvenli bölge amacı ile yaptığı askeri harekâtlara ABD'nin karşı çıkmasının gerekçelerinden biri DEAŞ ile mücadelenin sekteye uğratılması ve tutuklu olan binlerce DEAŞ militanının serbest kalma tehlikesi iddiaları olmuştur. Bu bakımdan Türkiye-ABD ilişkilerini Suriye İç Savaş'ında etkileyen en önemli konu başlıklardan biri, Suriye'de tüm aktörlerce müdahalelerine gerekçe olarak gösterilen DEAŞ ile mücadele konusu olmuştur. Türkiye ve ABD, DEAŞ'ın yok olması konusunda hem fikir olsa da zaman zaman bu konuda varılan anlaşmalara rağmen iki ülke, Suriye'deki denklemin karmaşıklığından dolayı DEAŞ ile mücadelede kullanılacak yöntem bakımından büyük bir anlaşmazlığa düşmüştür. Böylelikle iki ülke ilişkilerini Suriye İç Savaşı'nın olumsuz etkilediği bir diğer meselesi ortaya çıkmıştır (Rabinovich ve Valensi, 2021).

3.3.3.4. PYD/YPG Meselesi

Suriye İç Savaş'ında Türkiye – ABD ilişkilerine en çok etki eden ve iki ülke ilişkilerinde krize yol açan meselesi, hiç kuşkusuz PYD/YPG konusunda iki ülkenin yaşadığı anlaşmazlık olmuştur. Türkiye, Suriye'deki etkinliğini muhalif taraf olan ÖSO/SMO ile yürütürken, ABD'nin Suriye'de daha etkin olarak gördüğü PYD/PYG'yi desteklemesi, iki ülke ilişkilerindeki içinden en çıkılmaz sorunu beraberinde getirmiştir (Barkey, 2016). Kobani Krizi'nde ABD'nin Türkiye'nin tüm itirazlarına rağmen PYD/PYG'ye hava yoluyla mühimmat yardımında bulunması, Türkiye-ABD ilişkilerinin Suriye İç Savaş'ındaki ilk büyük PYD/YPG krizini ortaya çıkarmıştır. Çünkü Türkiye'ye göre PYD/YPG, PKK'nın Suriye uzantısı ve bu iki örgüt arasında hiçbir fark bulunmamaktadır (Letsch, 2014).

Silah yardımı krizinin ardından Eğit-Donat Projesin’de iki ülke anlaşmazlık yaşamış ve başlangıçta işbirliğine giden süreç, iki ülke ilişkilerine olumsuz yansımıştır. ABD, eğitilen muhaliflerin sadece DEAŞ’a karşı savaşıacak seküler muhaliflerin olmasını isterken Türkiye, eğitilecek muhaliflerin Suriye’nin genel sosyolojik yapısına daha uygun olması gerektiğini savunmuştur. Bu farklı düşünceler ve projenin uygulanmasındaki çeşitli aksaklıklar, projeyi başarısızlığa uğratarken medyadan da ağır eleştiriler almıştır (Shear vd, 2015; Kar, 2015).

2015 yılının ortalarında Kobani kriziyle iki ülke arasında ortaya çıkan gerginlik, YPG’nin batıya doğru ilerlemesiyle ilişkilerdeki “bozucu” etkisini devam ettirmiştir. ABD ise YPG’nin DEAŞ ile mücadeledeki rolünü dile getirerek politikasında herhangi bir değişiklik yapmamış ve YPG’ye askeri yardımlarını sürdürmüştür (Cagaptay ve Tabler, 2015).

2016 yılının Mart ayında gerçekleşen Nükleer Zirve esnasında Erdoğan, bütün üst düzey görüşmelerde PYD/YPG konusundaki kaygılarını belirtmiş ve ABD’nin YPG’ye silah yardımlarını durdurması yönünde isteklerini dile getirmiştir (Kanat, 2017: s. 319-322). Fakat ABD’nin DEAŞ karşıtı koalisyon temsilcisi Brett McGurk, 1 Şubat 2016 tarihinde Suriye’nin kuzeyinde yerel lider ile görüşmek üzere Suriye’ye gitmiş, DEAŞ ile savaşıp ölen YPG militanlarına twitter hesabından saygılarını sunmuştur. Bu paylaşımlar ve YPG sözcüsü ve sözde generalinin elinden McGurk’ın plaket alması, zaten gergin olan ilişkileri daha germiştir (Kajjo, 2016; Tisdall, 2016). Erdoğan ise terör örgütü ve NATO müttefiki arasında tercih yapması konusunda ABD’ye açık bir biçimde çağrılarını yinelemiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2016). ABD yönetimi ise sürekli olarak YPG’nin Türkiye’ye saldırısının olmadığını ve DEAŞ’a karşı mücadelede iyi bir partner olduğunu vurgulamıştır (Beyoghlou, 2020; Hamann, 2016). Türkiye, PYD’nin Suriye’deki kantonları birleştirme hedeflerinin nedenini ABD tarafından yapılan yardımlar olarak okumuş ve güneyinde otonom bir Kürt koridorunu ileride de kavramsallaştıracağı üzere “Beka Meselesi” olarak nitelendirmiştir. Çünkü Türkiye yardımların aynı zamanda PKK’ya gittiğini her defasında vurgulamaya devam etmiştir (Hacısalıhoğlu, 2018; Wimmen, 2017). Bu yüzden Türkiye’nin algısında ABD’nin PKK’ya destek verdiği kanısı oluşmuştur. Türkiye’nin PKK’nın Suriye kolu olarak gördüğü YPG’nin armasının, DEAŞ’ın Rakka saldırısındaki operasyonlarda ABD’li askerler tarafından takılması,

Türkiye'nin bu kanısını güçlendirmiştir (Aljazeera, 2016(a)). YPG'nin Kobani'yi ele geçirdikten sonra Türkiye'nin "kırmızı çizgi" ilan ettiği Fırat'ın batısına doğru genişleme politikası, Türkiye-ABD ilişkilerini ABD'nin PYD/YPG'ye karşı verdiği destekten dolayı olumsuz etkileyen bir diğer meselesi olmuştur (Martens, 2018). Türkiye'nin PYD/YPG unsurlarını terörist olarak nitelendirmesinden dolayı ABD, 2015 yılında SDG'yi kurmuş ve Türkiye'nin kaygılarını azaltmaya çalışmıştır. Fakat SDG'de içerisinde baskın Kürt militanları barındırdığı için 2016 yılında Menbiç bölgesinde düzenlenen operasyonlarda Cumhurbaşkanı Erdoğan, ABD'den operasyonlarda Arap gruplara da yer verilmesi halinde operasyonlara destek verileceğini belirtmiş ve ABD ile anlaşmaya varılmıştır (Said, 2016). Menbiç, ele geçirildikten sonra YPG'nin Fırat'ın doğusuna geri çekilmemesi, Türkiye-ABD ilişkilerinde yeni bir krize neden olmuştur. Joe Biden'ın Ağustos ayında Türkiye ziyaretinde PYD'ye yönelik "PYD Fırat'ın batısına geçerse ABD desteklemez" sözleri Türkiye tarafından olumlu fakat şüpheyle karşılanmıştır (Fraser ve Karam, 2016). Türkiye, PYD'nin Fırat'ın batısında ve Cerablus'a yönelme gayelerini hesaba katarak Fırat Kalkanı Harekâtı'nı başlatmış ve hem YPG'nin bu düşüncesine hem de DEAŞ'ın bölgedeki varlığına güçlü bir darbe indirmiştir (Kanat, 2017: s. 330-331).

2017 yılında ABD, DEAŞ'ın Kobani kuşatmasında PYD/YPG'ye başlangıçta hava yolu ile yaptığı silah yardımı, zamanla sistemli bir yardımına dönüşmüştür (Stewart, 2017). 2017 yılında göreve başlayan Başkan Donald Trump ile Türkiye-ABD ilişkilerinde iyimser bir hava oluşmuş fakat 2017 yılının Mayıs ayında Rakka operasyonu öncesinde ABD'nin SDG/YPG'ye yaptığı 190 TIR'lık ağır silah ve zırhlı araç yardımları, iyimser havanın tam tersi yöne dönmesine neden olmuştur. Türkiye ise bitmesini sürekli dile getirdiği bu yardımlara çok sert bir tepki göstermiştir (Seibert, 2019). Bu tepki, sadece söylemsek olarak kalmamış, daha ABD silah yardımı kararı aldığı Türkiye, Nisan ayında Irak ve Suriye'ye hava harekâtı düzenleyip tespit ettiği terör hedeflerini vurmuştur. ABD yönetimi, Türkiye'nin DEAŞ'a karşı yoğun bir operasyon hazırlığında olan ve çoğunluğunu Kürt milislerin oluşturduğu YPG'yi vurduğundan dolayı bu operasyonlara tepki göstermiştir. ABD, YPG milislerinin Türkiye için tehdit olmadığını vurgularken Türkiye ise YPG'nin PKK'dan farksız olduğunu her defasında söyleyerek iki ülkenin bu konuda derin bir fikir ayrılığı yaşadığı tekrarlanmıştır (Gordon, 2017). Öte yandan ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı

Jonathan Cohen, YPG ile ilişkilerini “geçici, işlemsel ve taktiksel” olarak nitelendirmiş ve YPG’ye ABD’nin hiçbir söz vermediğini söyleyerek Türkiye’nin kaygılarını azaltmaya çalışmıştır (Wahab ve Doering, 2017). Türkiye’nin Suriye’de ABD’nin izlediği DEAŞ’dan alınan yerlere SDG/YPG’nin yerleştirilmesi politikasını yapısal olarak kabul etmemiştir. Çünkü Türkiye DEAŞ’dan alınan yerlerin Suriye’nin demografik yapısına uygun olmayan SDG/YPG gibi sosyalist bir yapı yerine, bu bölgelerin demografik yapısına uygun, çoğulcu yapıda insanların yerleştirilmesini ve çoğulcu bir şekilde yönetmesini istemiştir (International Crisis Group, 2017).

Başkan Trump, Cumhurbaşkanı Erdoğan ile yaptığı telefon görüşmesinde “YPG’ye artık silah verilmeyecek” diyerek bu konuda kesin bir ifade kullanmıştır. Fakat gerek ABD Savunma Bakanlığı Pentagon’dan gerekse Beyaz Saray’dan gelen açıklamalar, Trump’ın dediğinin aksi yönünde olmuştur. Pentagon, ABD destekli SDG/YPG ile işbirliğinin devam edeceği ve sadece yardımların gözden geçirileceği açıklaması gelmiştir. Beyaz Saray sözcüsü Sarah Sanders da ABD’nin “belli gruplara askeri teçhizat sağlamaya son verme durumunda olduğunu ancak bunun bazı münferit gruplara verilen tüm desteğin kesileceği anlamına gelmediğini” söylemiştir (Deutsche Welle, 2017). Elbette ABD’de tarafından yapılan bu farklı açıklamalar, zaten hassas olan ilişkilerde Türkiye’nin ABD’nin Suriye politikasına olan güvenirliliğini zedelemiştir.

2018 yılında başında Ocak ayında ABD liderliğindeki koalisyonun 30000 kişilik yeni bir “sınır gücü” kurmak için Suriyeli milis müttelikleriyle birlikte çalıştığını açıklamıştır. Türkiye’den gelen tepkiler üzerine ABD Dışişleri Bakanı Rex Tillerson, böyle bir gücü finanse etmek için 2019 bütçe talebinde 250 milyon dolarlık bir kalem söz konusu olmasına rağmen böyle bir gücün kurulmayacağını açıklamıştır (Lindenstrauss ve Shavit, 2018). Bahsi geçen “Sınır Güvenliği Gücü”, SDG’nin kontrol ettiği bölgelerdeki sınırlarda konuşlanması düşünülmüştür. Elbette bu sınır Suriye’nin kuzeyinde Türkiye sınırı da olmak üzere Irak sınırı ve İran-Rusya destekli rejim güçlerini SDG ile ayıran Fırat Nehri boyunca konuşlanması düşünülmüştür. Türkiye YPG’yi PKK’nın Suriye kolu olarak gördüğü için YPG’nin öncülük ettiği SDG’nin Türkiye’nin güney sınırlarına konuşlandırılması, kabul edilemez görülmüş ve ABD’nin YPG ile ilgili planları Türkiye-ABD ilişkilerinde bir kere daha bozucu etki yaratmıştır (Beyoglow, 2020: s. 16-17). Türkiye, koalisyonun bu açıklaması

üzerine ABD maslahatgüzarını Dışişleri Bakanlığı'na çağırması ve duyduğu rahatsızlığı dile getirilmiştir.

Daha sonra ABD'li yetkililer her ne kadar "sınır güvenlik gücü" ya da "sınır koruma gücü" olarak açıklanan proje hakkında yalanlama yolunu seçse de ABD Savunma Bakanlığı Başmüfettişliği raporunda SDG'nin Suriye'de "sınır güvenliği gücü" ve "iç güvenlik gücü" olarak planlandığı ortaya çıkmıştır (Humud vd, 2018: s. 15). Bu durum Türkiye için zaten karşılıklı güven noktasında ilişkilerinde sorun yaşadığı ABD'nin "PKK'ya ordu mu kuruyor?" şeklinde kaygılarına ve tepkisine neden olmuştur. ABD'nin birbirini tutmayan açıklamalarından sonra SDG/PYD/YPG konusunda iyice tehdit algısı yükselen Türkiye, Suriye'de ikinci bir operasyon hazırlığına koyulmuştur. Cumhurbaşkanı Erdoğan, Erzurum'da yaptığı konuşmada Türkiye'nin Afrin meselesini büyük ölçüde çözdüğünü söylemiş ve ABD'ye Münbiç'i boşaltmaları çağrısında bulunarak operasyon konusunda kararlılıklarını belli etmiştir (NTV, 2018). Cumhurbaşkanı Erdoğan ortalama bir ay önce yaptığı grup toplantısında ise eski Başkan Obama'nın doğruları söylemediğini ve Trump'ın da aynı yolda ilerlediğini söyleyerek Münbiç'i "asıl sahiplerine" teslim edeceklerini belirtmiştir (Sabah, 2018). Türkiye, ABD'nin DEAŞ'ı bitirmeye yönelik "sınır koruma gücü"nde sadece Kürt milislerin değil aynı zamanda belirlenen sınırlardaki demografik yapıya uygun (örneğin güney sınırı ve Fırat Nehri boyunca daha çok Arap) birliklerin yer alacağı hususundaki açıklamalarından tatmin olmamış ve YPG koridoruna izin vermemek için Afrin'e yönelik Zeytin Dalı Harekâtı'nı uygulamaya koymuştur (Voice of America, 2018; Firik, 2018).

ABD'li yetkililer Türkiye'nin Afrin'e düzenlediği harekâtı eleştirmiş ve sürekli olarak endişe duyduklarını dile getirmiştir. Özellikle ABD tarafından yapılan çeşitli açıklamalarda Türkiye'nin on binlerce Kürdü yerinden ettiği ve yüzlerce sivilin de öldürüldüğü yönünde iddialar ortaya atılmıştır. Türkiye ise bu sivil katliamın ve sivillerin yerinden edilme meselesinin PYD/YPG tarafından yapıldığını söylemiştir. ABD tarafından, DEAŞ'a karşı savaşan Kürt milislerin bu mücadelesinin Türkiye'nin operasyonları ile sekteye uğratıldığı iddia edilmiştir (McIntyre, 2018). Türkiye'nin Afrin'e düzenlediği operasyonu, Rusya ile anlaşarak yapması ABD tarafında son derece rahatsızlık yaratmıştır. Çünkü NATO üyesi Türkiye'nin Rusya ile böylesine stratejik bir meselede işbirliği kurması ABD'nin Suriye politikası açısından vahim

kabul edilmiştir. ABD Dışişleri Bakanı Rex Tillerson ile Ulusal Güvenlik Danışmanı H.R. McMaster, Şubat ayında Türkiye'ye ziyarette bulunarak Suriye İç Savaşı hakkında ve Afrin'de devam eden harekât hakkında görüşmelerde bulunmuştur (Hacaloğlu, 2018). Tillerson "YPG'ye hiç ağır silah vermedik" demiş ve Türkiye'nin verilen silahların geri alınması noktasındaki kaygılarını dindirmeye çalışmıştır (BBC News Türkçe, 2018). İki ülkenin yetkilileri görüşmelerden sonra ilerlenebilecek bir nokta olarak belirledikleri "ortak çalışma grubu" konusunda anlaşmıştır (Sputnik, 2018).

Menbiç konusu da uzun zamandır iki ülke ilişkilerinin gündemini meşgul etmiş ve Türkiye buradan YPG'nin Fırat'ın doğusuna doğru bu bölgeden çekilmesini, aksi halde Türkiye'nin başka alanlarda olduğu gibi burada da tek başına inisiyatif almakta tereddüt etmeyeceğini Milli Güvenlik Kurulu sonrası deklere etmiştir. Suriye'deki 2000 ABD askerinin önemli bir kısmının Menbiç civarında konuşlandığı düşünüldüğünde bu Türkiye ile ABD'nin doğrudan karşı karşıya gelmesi anlamına gelmiştir. İki ülke arasında aylarca süren anlaşmazlığın ardından sonunda iki NATO üyesi müttefik, bölgede güvenliğin sağlanmasına yönelik yol haritasına ilişkin fikir birliğine varmıştır. Özellikle Afrin'de beklenilenin aksine Türkiye'nin başarı elde etmesi, ABD'nin Menbiç konusunda diplomasi kanallarını devreye sokmasına yol açmıştır. Böylece iki ülke arasında diyalog trafiği artmıştır (Shoaib, 2019: s. 13). Türkiye tarafından Suriye'de yaptıkları son derece rahatsız edici bulunan Tillerson ve McMaster'ın görevlerinden alınması, o dönem için iki ülke ilişkilerine olumlu yansıyan bir diğer gelişme olmuştur (Johnson ve Nussbaum, 2018). Türkiye'nin ısrarla Suriye'nin kuzeyine askeri harekât düzenleme tehditlerinin ardından Trump'ın 2000 ABD askerini DEAŞ'ın yenilgiye uğratılması gerekçesiyle Suriye'den çekeceğini açıklaması, iki ülke arasında yeni bir durum ortaya çıkarmıştır. Daha sonra Pentagon, ABD Kongresi ve Avrupalı müttefiklerin baskısı altında Trump, bu kararından geri dönse de Türkiye için bu karar farklı anlamlar barındırmıştır (Shoaib, 2019: s. 13). Öncelikle YPG konusunda yaşadığı sıkıntılardan dolayı bu çekilme olumlu gibi görünse de Rusya ve İran'ın sahada olduğu bir Suriye İç Savaşı'nda rejim karşıtı olarak Türkiye'nin yalnız kalma ihtimali iki ülke ilişkilerinde yeni bir konunun tartışılmasına neden olmuştur (Kanat, 2019: s.189).

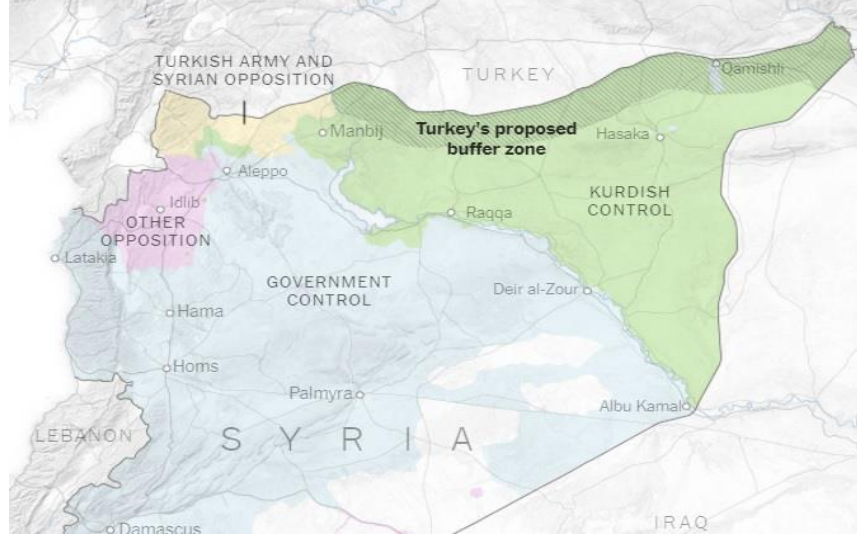
Türkiye'nin YPG'nin Fırat'ın doğusuna çekilmesi ısrarı ve daha önce yaptığı ilk iki harekâtındaki başarısı, Menbiç konusunda ABD'nin anlaşmaya varmasında etkili olmuş ve ABD, YPG'nin doğuya çekilmesini kabul ederek Türkiye ve ABD'ye ait güçlerin burada ortak devriye görevi yürütmesi konusunda anlaşmaya varılmıştır (Michael, 2018). Menbiç konusunda varılan mutabakat, iki ülke ilişkilerinde Suriye İç Savaşı'nda son yıllarda anlaşmanın sağlandığı nadir konulardan biri olmuştur.

Kasım ayına gelindiğinde ise ABD Savunma Şefi James Mattis yaptığı açıklamada, ABD'nin Suriye'nin kuzeyinde Türkiye sınırı boyunca gözlem noktaları yerleştirmeyi planladıklarını söylemiştir (McLaughlin, 2018). Türkiye Savunma Bakanı Hulusi Akar'dan ise Türkiye sınırı boyunca bazı noktalarda kurulması planlanan bu gözlem noktalarından rahatsız olduklarını ve bu planın uygulanmaması yönünde açıklama gelmiştir. Akar, bu tarz her türlü plana karşı olduklarını ve Türkiye'nin sınırlarının ötesinden gelecek her türlü risk ve tehdide karşı gerekli adımları atacağını belirtmiştir (Reuters, 2018). Türkiye, ABD'nin açıkladığı bu gözlem noktalarını YPG'yi korumaya yönelik bir adım olarak okuduğu ve de ABD'nin PYD/YPG ilişkisini kurumsallaştıracağını düşündüğü için bu plana karşı çıkmıştır (Kanat, 2019: s. 199-200).

2019 yılının başında Türkiye-ABD ilişkilerinde öne çıkan konu, ABD'nin Suriye'den çekilirken YPG'ye verdiği silahların akıbetinin ne olacağı ve ABD'nin boşaltacağı alanlara YPG'nin yerleşmesi endişesi olmuştur. ABD tarafında ise bu çekilme kararının sorumlusu Türkiye olarak görülmüş ve Türkiye'nin Menbiç'e operasyon düzenleme konusunda kararlı olmasının ABD'nin Suriye'de "partnerleriyle" işbirliğini zora sokan bir durum olarak ifade edilmiştir. Öte yandan ABD Ulusal Güvenlik Danışmanı John Bolton "*ABD askerleri, Suriye'nin kuzeyindeki Kürtleri korumaya yönelik bir anlaşma olmadan çekilmeyecek*" diyerek ABD'nin çekilmesini şarta bağlamıştır. Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü İbrahim Kalın ise "*Türkiye'nin Kürtleri hedef aldığı iddiası akıl dışıdır*" yanıtını vermiş ve Ankara, ABD'nin açıklamasına çok sert tepki göstermiştir (BBC News Türkçe, 2019). Öte yandan ABD'de çeşitli uzmanlar tarafından Türkiye'nin kuzey Suriye'ye girmesine izin vermek Orta Doğu'da ABD'nin yapabileceği en istikrarsızlaştırıcı hareketlerden biri olduğu ve Kürtlerin bir daha Amerika'ya asla güvenmeyeceği, kendilerini korumak

için yeni ittifaklar veya bağımsızlık arayacakları eleştirileri yapılmıştır (Schmitt vd, 2019).

Şekil 19: Kuzey Suriye’de Türkiye’nin hedeflediği güvenli bölge alanı.

(The New York Times, 2019)

ABD kaynaklarından sürekli olarak Türkiye’ye yönelik eleştirel ve uyarı açıklamaları, ayrıca ABD’nin YPG’yi PKK ile değil de Kürtlerle özdeşleştirilmesi ve Türkiye’yi yaptığı harekâtlarla Kürtleri öldürmek ve katletmek istediği yönünde suçlamaları, Türkiye’deki yetkili kişiler tarafından çok sert bir şekilde reddedilmiştir (Totten, 2015; Abadi, 2019). YPG’nin planlanan bölgeden güneye çekilmesi için ABD tarafından zaman istenmesi, Münbiç anlaşmasındaki benzer bir oyalamanın Türkiye tarafında düşünülmesine yol açmış ve Çavuşoğlu’nun “*Başından beri söylediğimiz şey, ABD’nin bir oyalama taktiğinin işe yaramayacağıdır. Ne yazık ki, Münbiç’te böyle bir oyalama yaptılar, sözlerini tutmadılar.*” açıklamasına neden olmuştur (Güler S., 2019).

Ekim ayında Trump, sürpriz bir şekilde ABD’nin Türkiye-Suriye sınırından kesinlikle çekileceğini ve Türkiye’nin SDG’ye karşı operasyon gerçekleştirmesine izin vereceğini duyurmuştur. Akabinde Pentagon, Dışişleri Bakanlığı ve pek çok Kongre üyesi Trump’ın bu kararına karşı çıkmıştır. Bu karşı çıkışın birinci sebebi Türkiye’nin Suriye’de Kürtlere karşı soykırım yapacağı iddiaları olmuştur. Fakat tüm bu muhalefete rağmen Trump Türkiye’nin Barış Pınarı Harekâtı’na yeşil ışık yakmıştır (Shoab, 2019: s. 14). Zaman ilerledikçe Trump üzerindeki baskı artmış ve Türkiye’ye yaptırımlar gündeme gelmiştir. Yaptırımlar özellikle üç nedenden dolayı gündeme

gelmiştir; birincisi, ABD'nin bölgeden çekilmesiyle Türkiye'nin kuzey Suriye'de Kürtlere zarar verebileceği iddiası, ikincisi, bu hamlenin DEAŞ'ın tamamen ortadan kalkmasına engel olacağı tezi ve üçüncüsü, bölgenin İran ve Rusya'ya bırakılması ihtimallerinin ortaya çıkmasıdır (Rappeport ve Crowley, 2019). Türkiye'nin sözünü ettiği Barış Pınarı Harekâtı'ndan iki gün önce Trump, twitter hesabından yaptığı açıklamada "*Çizilen çerçeveyi aştığımı düşünürsem, Türkiye'nin ekonomisini yerle bir ederim. Daha önce bunu yaptım!*" açıklamasında bulunmuş ve Beyaz Saray'da Türkiye'ye çeşitli yaptırımlar için düğmeye basmıştır (Trump, 2019; BBC News Türkçe, 2019). 9 Ekim günü Türkiye, Fırat'ın doğusuna Barış Pınarı Harekâtı'nı başlatmış, Cumhurbaşkanı Erdoğan, "*TSK, Suriye'nin kuzeyinde PKK/YPG ve DEAŞ terör örgütlerine karşı Barış Pınarı Harekâtı'nı başlatmıştır.*" ve "*Amacımız güney sınırımızda oluşturulmaya çalışılan terör koridorunu yok etmek ve bölgeye barış ve huzuru getirmektir.*" açıklamasında bulunmuştur (Erdoğan, 2019).

Barış Pınarı Harekâtı sonrası gerilen ilişkiler sonunda ABD Başkan yardımcısı Mike Pence'nin başkanlığındaki heyetin Ankara'da yaptıkları görüşmeler neticesinde varılan anlaşma ile kısmen de olsa yumuşamıştır. Anlaşmaya göre Türkiye operasyona 120 saatlik bir ara verecek ve bu zaman diliminde YPG, güvenli bölgenin gerisine, 32 km güneye çekilecek ve böylece Türkiye operasyonu tamamen durduracak. Ayrıca Trump'ın imzasıyla yürürlüğe giren yaptırımlar da ABD tarafından geri çekilecektir (BBC News Türkçe, 2019). Fakat bu seferde ABD yetkililerin, geri çekilme sırasında Suriye petrol sahalarını güvenli hale getirmek için YPG'ye tank ve birlik göndermeyi planladıkları açıklaması ile Fırat'ın doğusunda varılan anlaşmayla girilen uzlaşma havası, yerini iki ülke ilişkilerinde yeni bir tartışma konusuna bırakmıştır (Laporta & O'Connor, 2019). Türkiye'ye göre böylesine kritik bir kaynak (petrol), terör örgütü olarak gördüğü PYD/YPG'ye bırakılmamalı ve Suriye'nin yeniden imarı için tüm Suriye halkı için kullanılmalıydı (Karagül, 2019). İki ülke hükümetleri arasında yapılan anlaşmalarla ilişkilerde kısmen bir rahatlama olsa da ABD'nin istememesine rağmen Türkiye'nin operasyon yapması, ABD Kongresi'nin Türkiye karşıtlığını devam ettirmiş, hatta Erdoğan'ın planlanan ABD'ye gezi ve ziyaretlerinin iptal edilmesi girişimlerine neden olmuştur (O'Brien, 2019). Bu girişimlerden biri, 2019 yılında Suriye özelinde Türkiye tarafından terörist kabul edilen ve "kırmızı bülten" ile aranan SDG komutanı Mazlum Kobani'ye ABD'de çeşitli çevreler tarafından vize verilmesinin gündeme getirilmesi olmuştur. Ayrıca Trump'ın twitter üzerinden aynı

kişiyi teşekkür etmesi, Türkiye tarafından çok sert karşılanmış ve iki ülke ilişkilerinde gerginliğe neden olan bir diğer mesele olmuştur. Cumhurbaşkanı Erdoğan ise “*Amerika bu adamı bize teslim etmeli*” şeklinde açıklamada bulunmuştur (BBC News Türkçe, 2019) İlerleyen süreçte ise Mazlum Kobani, benzeri görülmemiş bir şekilde Türkiye'ye barış teklifinde bulunmuştur. PYD/YPG ile Türkiye arasında bir barış anlaşması Suriye’de ABD için her zaman ideal senaryo olarak görülmüştür. Çünkü ABD, böyle bir senaryoda bataklık olarak gördüğü Suriye’den güçlerini çekecek fırsatı daha kolay bulabileceğini düşünmüştür. Türkiye, PYD/YPG’yi PKK’dan farksız gördüğü için bu teklife elbette olumlu bir yanıt vermemiştir (Michnik ve Plakoudas, 2020: s. 37-38).

Suriye’de yaşanan fikir ayrılıklarından dolayı Türkiye’ye yönelik yıl içerisinde konuşulan yaptırımların ABD’nin Temsilciler Meclisi’nden geçmesi, iki ülke ilişkilerini 2019 yılında olumsuz etkileyen bir diğer konu başlığı olmuştur. Türkiye’nin yaptığı Barış Pınarı Harekâtı sonrası gündeme getirilen Türkiye’ye yönelik yaptırımlar, Türkiye’nin üst düzey hükümet görevlilerine yaptırım tasarısı ve sözde Ermeni Soykırımı tasarısı, büyük bir çoğunlukla Temsilciler Meclisi’nden geçmiş ve Türkiye tarafından çok sert bir biçimde karşılanmıştır (Gambino, 2019; Roberts, 2019).

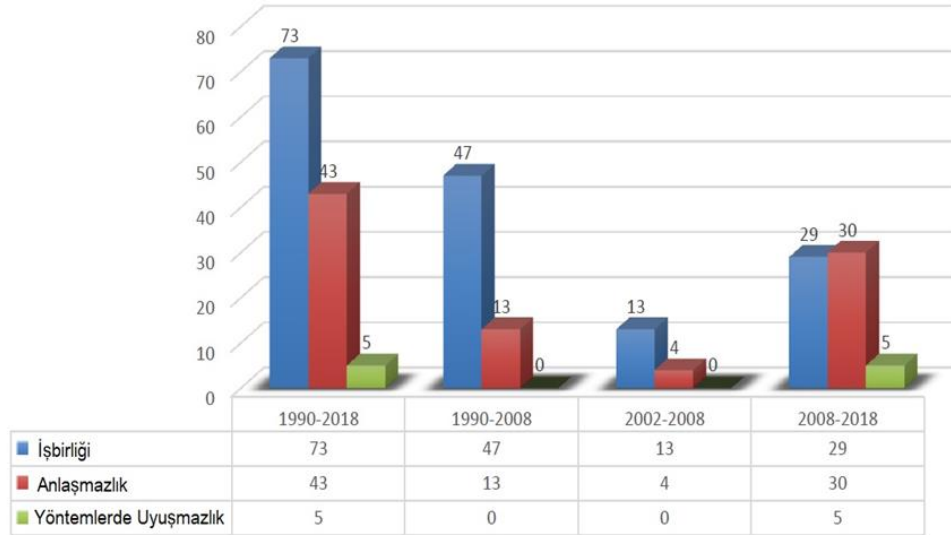
2019 yılında ABD, Suriye’den çekilmeyi hedeflese de PYD/YPG’ye finansal açıdan destek vermeyi sürdüreceğini söylemesi Türkiye-ABD ilişkilerinin başta PYD/YPG kaynaklı olmak üzere ve yaptırımlardan dolayı 2018 yılına göre daha da kötü etkilenmiştir.

2020 yılında da PYD/YPG Türkiye-ABD ilişkilerinde sorun olmaya devam etmiştir. Suriye’de faaliyet göstermek için ABD Hazine Bakanlığı’ndan lisans alan bir ABD petrol şirketi olan Delta Crescent Energy LLC ile PYD/YPG arasında yapılan petrol anlaşması, Türkiye-ABD ilişkilerinde gerginliğe neden olmuştur (Ghantous, 2020). Fakat 2020 yılında dünya genelinde ortaya çıkan Covid-19 virüsü ve beraberinde yaşanan pandemi süreci, Suriye özelinde Türkiye-ABD ilişkilerinin kısmen de olsa mevcut sorunlarının donmasına neden olmuş fakat çözüme kavuşturmamıştır (Bloem ve Salemi, 2020). Yine de 2020 yılında ABD’de yaşanan başkanlık seçimlerinin iki ülke ilişkilerine Suriye özelinde yeni bir soluk getireceği tahmin edilmiştir. Bu tahminlerin bir kısmı olumsuz yönde olurken bir kısmı da olumlu

yönde olmuştur. Trump'ın Suriye'den çekilme konusunda kararlı olduğu düşünüldüğünde Joe Biden'ın bu çekilme planını rafa kaldıracığı ve Fırat'ın doğusunda PYD/YPG'ye siyasi bir statü kazandırılması için daha kararlı bir duruş sergileyeceği tahmin edilenler arasındadır (Grigoriadis & Aras, 2020). Ayrıca Biden ve ekibinin Türkiye karşıtlığı, Suriye özelinde iki ülke ilişkilerine negatif yönde etki edeceği bir diğer tahmin edilen olumsuz görüştür. Fakat ABD'de yeni yönetimle beraber iki ülke ilişkilerinde Suriye meselesinde kitlenen bazı konulara yeni fırsatlar getireceği de iyimser tahminlerden biri olmuştur (Sudagezer ve Salcı, 2020; Jasim, 2021).

Genel olarak Türkiye-ABD ilişkileri ele alındığında geçen 10 yıllık süreç içerisinde iki ülke ilişkilerinin tarihte hiç olmadığı kadar çok sayıda anlaşmazlık yaşadığı, bunun da birincil nedeninin Suriye İç Savaşı'nın iki ülke ilişkilerine son 10 yılda yaptığı etkiden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Aşağıdaki grafikte Türkiye – ABD ilişkileri Suriye İç Savaşı'nın olduğu dönem aralığı baz alındığında bariz derece işbirliği oranının düştüğü ve yaşanan anlaşmazlık oranının yükseldiği görülmektedir.

Şekil 20: Tek Kutuplu Sistem yapısı boyunca Türkiye – ABD ilişkilerinin genel olarak işbirliği ve anlaşmazlık oranlarının grafiksel analizi.

(Senturk, 2019: s. 100)

SONUÇ

ABD Dışışleri Bakanı'nın Avrupa ve Avrasya İşlerinden Sorumlu eski Dışışleri Bakan Yardımcısı Victoria Nuland, 2013 yılında Washington düşünce kuruluşlarından Atlantik Konseyi'nde yaptığı bir konuşmada Türkiye-ABD ilişkilerine yönelik kullandığı kavramlar Suriye İç Savaşı'nın Türkiye-ABD ilişkilerine etkisinin daha iyi anlaşılması ve tanımlanması için önemli bir referans olmuştur. Nuland, yaptığı konuşmada "geniş çaplı stratejik konularda" Türkiye ile ABD'nin her zaman görüş birliği içinde olduğunu fakat 'taktiksel meselelerde' iki ülkenin farklı yaklaşımlarda bulunabildiğini ifade etmiştir (Amerika'nın Sesi, 2013). Suriye İç Savaşı'nın 'taktiksel' meselelerde mi yoksa 'stratejik' konularda mı iki ülke ilişkilerini etkilediği, Türkiye-ABD ilişkilerinin nasıl ve neden etkilendiği, bugünü ve geleceği açısından önemli ipuçları barındırmaktadır. Fakat iki ülke ilişkilerinde 2000 yılından itibaren bariz derecede ortaya çıkan sorunlar zaten ABD tarafından küçümsenen fakat Türkiye tarafından önemsenen bu taktiksel farklılıklardan kaynaklanmış ve stratejik boyuta ulaşmıştır. Nuland, 2013 yılında bu açıklamayı geçen yılları referans alıp yaptığında 2014 yılından sonra ilerleyen süreç ile bu taktiksel görüş ayrılıkları, geniş çaplı stratejik görüş ayrılıkları boyutuna erişmiştir. Öyle ki 2019 yılına gelindiğinde Türkiye'de yapılan bir anket çalışmasında ABD'yi en güvenilir müttefik görenlerin sayısı yüzde 2'yi geçmeyecek kadar ikili ilişkiler olumsuz etkilenmiştir.

Çalışmanın birinci varsayımı olarak Suriye İç Savaşı, Türkiye-ABD ilişkilerine yapıcı ve müttefiklik ilişkisini güçlendirici değil, bozucu bir etkide bulunmuştur. Türkiye ve ABD, Suriye İç Savaşı'nda aynı tarafta muhaliflerin yanında yer alsa da iki NATO üyesi ülkenin ilişkilerinin 'ortak düşman' kavramı çerçevesinde daha da güçlenmesi beklenirken tam tersine ilişkilerin olumsuz etkilendiği ve bozulduğu gözlemlenmiştir. İç savaş başladığından beri özellikle 2014 yılından itibaren ilişkiler her yıl bir önceki yıla göre karşılıklı sert açıklamalarla daha da gerildiği gibi sorunlar da giderek daha da derinleşmiştir. Bu aynı zamanda çalışmanın alt sorunsalı olan 'ilişkilerin hangi yönde' etkilendiğinin de cevabıdır.

Çalışmanın ikinci varsayımına göre Türkiye ve ABD, Suriye İç Savaşı'nda 'taktiksel' ayrılıklardan ziyade özellikle kuzey Suriye'de tam bir 'stratejik' ayrılık yaşamıştır. Çünkü Türkiye'nin PKK'nın uzantısı olarak gördüğü PYD/YPG ile

ABD'nin Kobani krizinden sonra aşamalı olarak kurumsallaşan ilişkisi ve PYD/YPG'nin ABD'nin 'vekil aktörü' olma meselesi, Türkiye ve ABD arasında tam bir stratejik farklılık, hatta rekabet ortamı yaratmıştır. Ayrıca Esad'ın gitmesi ile oluşacak belirsizlik konusunda ABD'nin İsrail'in güvenliği açısından Esad'ın gitmesine mesafeli yaklaşması, Türkiye ile ABD'nin yaşadığı bir diğer stratejik farklılıktır. Bu ayrıca çalışmanın sorunsallarından biri olan ilişkilerin 'stratejik' olarak etkilendiğinin cevabını vermektedir.

Çalışmanın üçüncü ve belki de önemli varsayımı olan, Suriye İç Savaşı'nın Türkiye'nin hem ABD ile ilişkilerinde hem de dış politikasında bir dönüşümün başlangıcı ihtimalini doğuracak potansiyeli barındırması konusu her ne kadar "geleceğin belirsizliği" içerisinde bir iddia olsa da içerisinde barındırdığı argümanlar ile bir dönüşüm yaşadığı gözlemlenmektedir. Suriye İç Savaşı ile birlikte Türkiye'nin yükselen "güvenlik tehdidi algısı" ve bunun bir "beka meselesi" olarak ortaya çıkması, ABD'ye olan güveni, Suriye İç Savaşı ile birlikte en minimum seviyeye çekmiştir. Bu yüzden Türkiye'nin kendi güvenliği için ABD'nin Soğuk Savaş'tan beri rakibi olan Rusya ile S-400 konusunda anlaşmaya varmasına neden olmuş, NATO üyesi Türkiye'nin bu hamlesi, bu hava savunma sisteminin F-34 uçak projesi ile olan koordinasyonu da dahil pek çok sorunu beraberinde getirmiştir. S-400 meselesi her ne kadar Suriye İç Savaşı'nın ilişkilere dolaylı bir etkisi olsa da bir ABD başkanı ilk defa Türkiye'yi birincil kişi olarak hedef alıp twitter üzerinden tehdit etmesi ve yaşanan süreç bu dönüşümün ipuçlarını vermektedir.

Türkiye artık daha bağımsız, Rusya ve İran ile daha işbirlikçi bir anlayışla bölgesel sorunları çözmeye çalışarak NATO üyesi kimliğini daha öteleyen, kendi çıkarlarını daha önceleyen ve rasyonel davranan bir aktör profili çizmektedir. Yine ABD'nin de Türkiye yerine Suriye'de PYD/YPG ile ilişkilerini önceleyen bir yaklaşımla hareket etmesi bu savı güçlendirmektedir. Bu bakımdan çalışmanın diğer sorunsalları olan; "İki ülke ilişkilerinin Suriye İç Savaşı'nda etkilenme düzeyi, tarihsel rölativizm içerisinde nasıl bir yere sahiptir?", "Suriye İç Savaşı, Türkiye-ABD ilişkilerinin geleceği açısından baskın bir role ve özelliğe sahip midir?" ve "Suriye İç Savaşı'nın Türkiye-ABD ilişkilerine etkisi "yönetimsel" mi yoksa "kurumsal" boyutta mıdır?" cevaplarını içerisinde barındırmaktadır. Öncelikle Suriye İç Savaşı'nın iki ülke ilişkilerine tarihsel rölativizm içerisinde etki derecesi olarak en üst düzeyde bir

konuma sahip olduğu yaşanan krizlerle anlaşılmaktadır. İki ÷lke ilişkilerinin orijini Suriye İç Savaşı olmuş, S-400 ve Fetullah G÷len’in iadesi meseleleri, Suriye kaynaklı “g÷venlik tehdidi algısını” arttıran etkenler olmuştur. Suriye İç Savaşı’nın bu meseleler ekseninde ilişkilerin geleceği açısından baskın bir role sahip olduğu iki ÷lkenin Suriye’deki akt÷rlerle kurdukları ilişkilerden anlaşılmaktadır. İlişkilerin y÷netimsel değil kurumsal ve kalıcı sorunlarla seyrettiğini, ABD’de yaşanan y÷netim değişikliğinin ikili ilişkilerdeki sorunları çözmediği hatta derinleştirdiğinden ve ABD’nin dış politika hedeflerinden anlaşılmaktadır. ABD dış politikasının b÷lgede iki önemli önceliği olan İnan’ın etki alanını sınırlandırma ve İsrail’in g÷venliğini sağlama hedefleri, T÷rkiye’nin Suriye İç Savaşı’nda İnan ve Rusya ile y÷r÷tt÷đü işbirlikleri ve Suriye’nin toprak b÷t÷nl÷đüne vurgu yaparken Esad’sız öz÷m istenci, y÷netimsel olmaktan ziyade kurumsal olduğunun bir diğer kanıtıdır.

Dış politika analizi olarak iki ÷lkenin Suriye İç Savaşı’ndaki politikaları ele alındığında Suriye’de yaşanan savaş ve beraberinde yarattığı anarşi ortamı, T÷rkiye topraklarına Suriye’den gelen saldırılar, m÷lteci krizi ve Suriye’de g÷çlenen ter÷r grupları, T÷rkiye-ABD ilişkilerinin daha çok ‘g÷venliki’ bir anlayışla y÷r÷mesine neden olmuştur. ABD’nin t÷m karşı çıkışlarına rağmen T÷rkiye’nin kuzey Suriye’de gerçekleştirdiği Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı harekâtları bu g÷venliki anlayışı gözler n÷ne sermektedir. Özellikle T÷rkiye’nin ‘ter÷r koridoru’ olarak nitelendirdiği kuzey Suriye’deki SDG/PYD/YPG yapılanmasını ABD’nin iyi bir partner ve vekil akt÷r olarak g÷rmesi, iç politikada PKK sorunu yaşayan T÷rkiye için ‘kırmızı çizgi’ ve ‘beka meselesi’ olmuş, Suriye politikasının ve stratejisinin ana belirleyicileri konumuna gelmiştir.

ABD, Suriye İç Savaşı’nda değişken ve net olmayan açıklamalarda bulunsa da T÷rkiye, ABD’den isteklerini ve Suriye’deki hamlelerini her defasında açık bir biçimde ortaya koymuştur. İki ÷lkenin bu uyumsuzluğu, ilişkilerdeki g÷veni sarsan ve olumsuz etkileyen bir diğer neden olmuştur. ABD ise Suriye İç Savaşı’nda T÷rkiye’den daha işbirlikçi ve ABD politikalarına daha uygun yaklaşım beklemiştir. Öyle ki ABD’nin önde gelen d÷şüne kuruluşlarının analizlerinde T÷rkiye’nin ABD’nin karşı çıkışlarına rağmen Suriye’deki hamleleri, İnan’ın etkisini arttıran ve İnan’ı şii hilali hayaline yaklaştıran, Rusya’nın ise Suriye’deki etkisini daha da arttıran

birer “hediye” olarak değerlendirilmiştir. Çünkü ABD’nin Suriye İç Savaşı’ndaki öncelikleri, İran’ın etkisinin azaltılması ve Suriye’de İsrail’in güvenliğini tehdit etmeyecek bir çözümün sağlanmasıdır. Bunlar, özellikle ABD’nin Esad rejimi devrildikten sonra ortaya çıkacak belirsizlikten tedirgin olarak Rusya ile kurduğu diyalogdan anlaşılmaktadır. Rusya’nın 2015 yılında Suriye’de fiilen başlattığı hava saldırısına ABD’nin ne tek başına ne de uluslararası düzeyde karşı çıkması bunun açık ispatıdır.

Türkiye ve ABD ilişkilerinin zaman zaman artan tansiyon ile meydan okumalara sahne olması, ilişkilere olumsuz etki etmekle kalmamış aynı zamanda müttefik olduğu düşünülen iki ülkeyi kuzey Suriye’de karşı karşıya da getirmiştir. 2011 yılında Suriye’de iç savaş patlak verdiğinde geçen her sene, bir öncekinden daha kötü bir biçimde iki ülke ilişkilerini sürüklemiştir. Suriye İç Savaşı derinleştikçe iki ülke ilişkilerinde gerilim tırmanmış ve buna paralel olarak Türkiye-ABD ilişkilerindeki sorunlar da derinleşmiştir. Suriye İç Savaşı sadece iki ülke ilişkilerine doğrudan değil, aynı zamanda dolaylı olarak da hayati öneme sahip bazı konularda çeşitli etkilerde bulunmuştur. Örneğin Türkiye’nin NATO üyesi ve F-35 programında olmasına rağmen Rusya ile anlaşmaya vardığı S-400 hava savunma sistemi, bu dolaylı etkilerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Hâlbuki Türkiye, Suriye kaynaklı tehditlere çare arayışları ABD tarafından karşılık bulmadığı için S-400’ü satın almak zorunda kalmıştır. 15 Temmuz darbe girişimi ve Fetullah Gülen’in iadesi meselesi iki ülke ilişkilerinde güven bunalımı yaratmış Suriye’deki meseleler üzerine gerginliği dolaylı olarak arttırmıştır. Türkiye’nin Suriye’nin çözümüne yönelik Rusya ve İran ile yürüttüğü ASTANA süreci, ABD’nin Türkiye açısından Suriye meselesinde çözüm için yetersiz bulunmasının kanıtıdır. ABD tarafından Türkiye’ye açılan hukuki davalar, iki ülke üzerinde Suriye’deki meseleler üzerinde baskı arttırıcı etki yaratmıştır. Son olarak ABD’nin Suriye’de İsrail’in güvenliğine de önem vermesi iki ülkenin Suriye İç Savaşı’nın iç aktörleriyle kurdukları ilişkilerin farklı seyretmesine neden olmuştur. Çünkü ABD, esasen İsrail’in güvenliği için Suriye’nin geleceğinde Müslüman Kardeşler gibi Sünni ve ideolojik olarak ABD karşıtı bir yapının bulunmasını istememiştir. Bunu Mısır’daki örnekten anlıyoruz. Bu yüzden de ÖSO/SMO gibi oluşumlar yerine kendi otonomisi için hareket eden PYD/YPG gibi seküler gruplara destek vermiştir. Ayrıca ABD’nin Türkiye’nin tüm karşı çıkışlarına

rağmen PYD/YPG ile kesintiye uğramadan devam eden ilişkisi, ABD'nin Türkiye'ye olan güven eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Aktör temelli bakıldığında Batı'nın ve ABD'nin Erdoğan'ın hamlelerini belirsiz ve güvensiz olarak nitelendirmesi, ABD'nin Suriye İç Savaşı'nda SMO/ÖSO yerine seküler yapıda olan PYD/YPG'ye destek vermesine ve işbirliğini sürdürmesinin nedenlerinden olmuştur. Ayrıca ABD'nin Suriye'de DEAŞ ile mücadelede Türkiye'yi isteksiz bulması ve eleştirmesi ABD'nin Suriye'de Türkiye'den daha bağımsız bir politika yürütmesine neden olmuştur. Suriye İç Savaşı'nın bölgesel ve küresel ölçekte etkisi ve hem Türkiye hem de ABD açısından stratejik öneme sahip olması, iki ülkenin Suriye'ye yönelik stratejilerini daha önemli hale getirmiş ve uygulanma aşamasında daha tavizsiz politika yürütmelerine neden olmuştur. Bu yüzden iki ülke daha çok kendi çıkarlarını ön planda tutan ve daha tavizsiz bir Suriye politikası yürütmüştür. Bu durum iki ülkenin işbirliği alanlarını azalttığı gibi karşı karşıya gelmesine neden olmuştur. Tüm bu sorunsallar içersin de Suriye İç Savaşı Türkiye-ABD ilişkilerinin sadece bugünü değil yarınını da olumsuz bir şekilde etkilemiştir.

Sonuç olarak, iç savaşların devletlerarasındaki ilişkilere etkisi ampirik çalışmalarda ispatlandığı üzere daha çok negatif yönlü olduğu bilinmektedir. Suriye İç Savaşı da bütün aktörler üzerinde olduğu gibi Türkiye-ABD ilişkilerinde negatif etkilerde bulunmuştur. Özellikle iç savaşın bugünkü şeklinin alındığı 2014'den yılından 2020 yılına kadar Suriye İç Savaşı'nda ikili ilişkiler, doğrudan olduğu gibi bu doğrudan etkilere çarpan etkisi yapan çeşitli dolaylı gelişmelere sahne olmuştur. İki ülke ilişkilerini Suriye İç Savaş'ında en çok etkileyen meseleler ise Esad Rejimi, Güvenli Bölge, DEAŞ ve PYD/YPG meseleleri olmuştur. Suriye İç Savaşı'nın Türkiye-ABD ilişkilerinde bu kadar çok konu başlığını ortaya çıkarmasının en büyük nedeni kuşkusuz şekil 1'de de bahsedildiği üzere Türkiye'nin iç savaşların etki derecesi olarak ikinci dalga boyunda yer alması, ABD'nin ise üçüncü dalga boyunda yer olmasıdır. Böylece iki ülkenin iç savaştan etkilenme dereceleri birbirinden ayrılmıştır. Bu yüzden iki ülkenin öncelikleri farklılaştığı gibi politikaları da birbirinden farklılaşmış hatta çatışmıştır.

Çalışmanın içerisinde yer alan çeşitli veriler ve analizler ışığında, Suriye İç Savaşı, 2014 yılından sonra Türkiye-ABD ilişkilerini tarihsel rölativizm içerisinde tarihte hiç olmadığı kadar şiddetli ve derinden etkilemiştir. Bu etkiler, sürece kısa

taktiksel meselelerden ziyade uzun dönemli stratejik meselelerdir. Suriye İç Savaşı'nın Türkiye-ABD ilişkilerine etkileri, sadece bugünün değil iki ülke ilişkilerinin geleceği açısından da önemli bir yere sahip olduğu öngörülmektedir. Bunun iki sebebi vardır; birincisi, Türkiye-ABD ilişkilerinin son on yılı incelendiğinde Suriye İç Savaşı'nın yaklaşık on yıldır iki ülke ilişkilerinde orijin olması, ikincisi ise Suriye İç Savaşı bugün son bulsa dahi hem bölgesini hem de uluslararası ortamı etkileyecek dinamikleri içerisinde barındırmaya devam edecek olmasıdır.

KAYNAKÇA

1. Kitaplar

Abhyankar, Rajendra M. (2020) Syria: The Tragedy Of A Pivotal State. Singapore: Palgrave Macmillan.

Acun, Can (2015). "Türkiye'nin Suriye Politikası 2014." Şu kitapta: Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Ali Balcı. Türk Dış Politikası Yıllığı 2014. Ankara: SETA, s. 189-206.

Acun, Can (2016). "Türkiye'nin Suriye Politikası 2015." Şu kitapta: Burhanettin Duran, Kemal İnat. Türk Dış Politikası Yıllığı 2015. İstanbul: SETA, s. 181-193.

Acun, Can (2017). "Türkiye'nin Suriye Politikası 2016." Şu kitapta: Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mustafa Caner. Türk Dış Politikası 2016. İstanbul: SETA, s. 207-222.

Beyoglow, Kamal A. (2020). Turkey And The United States On The Brink: Implications For Nato And The Us-Turkish Strategic And Military Partnership. Carlisle: Strategic Studies Institute and U.S. Army War College Press.

Bingöl, N. (2013). Suriye'nin Kimliksizleri Kürtler. İstanbul: Do Yayınları.

Binnendijk, A. (2020). "The Russian-Turkish Bilateral Relationship: Managing Differences in an." Şu kitapta: Stephen J. Flanagan vd. Turkey's Nationalist Course. California: RAND.

Clayton L. Thyne (2009) How International Relations Affect Civil Conflict: Cheap Signals, Costly Consequences. Lanham: Lexington Books.

Coogan, Tim P. (2002). The IRA. New York: Palgrave Macmillan Companies.

Costea, Catalin Alin (2018). "Euphrates Shield: An Analysis Of Turkey's Intervention In Syria" Şu kitapta: Mirela Atanasiu. International Scientific Conference Strategies XXI. The Complex and Dynamic Nature of the Security Environment - Volume 1. Bükreş: National Defence University Publishing House/"Caro I", s.47-58.

Çelikkol, Oğuz (2015). İçimizdeki Komşu Suriye. İstanbul: Bilgesam.

Dam, Nikolaos Van (2017). Destroying A Nation: The Civil War In Syria. London: I.B. Tauris

Deşilmek, Enes, Talha Duman, İsmail Talha (2020). "Türkiye'nin Suriye ve Lübnan Politikası 2019." Şu kitap: Burhanettin Duran, Kemal İnat, Mustafa Caner. Türk Dış Politikası Yıllığı 2019. İstanbul: SETA, s. 111-144.

Eikenberry, Karl, Stephen D. Krasner (2017) Civil Wars & Global Disorder: Threats & Opportunities. Cambridge: Daedalus.

Erim, Nihat (1953). Devletlerarası Hukuk ve Siyasi Tarih Metinleri (Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları) (Cilt 1). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Flanagan, Stephen J., Peter A. Wilson (2020). Implications for the U.S.-Turkish Partnership and the U.S. Army. Şu kitaptan: Stephen J. Flanagan vd. Turkey's Nationalist Course (179-209). California: RAND.

İslam Ansiklopedisi (2009). Suriye: Ortadoğu'da bir Akdeniz ülkesi. (Cilt 37). İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi.

Hetou, Ghaidaa (2019). The Syrian Conflict: The Role of Russia, Iran and the in a Global Crisis. New York: Routledge.

Hoeffler, Aanke (2012). "On the Causes of Civil War." Şu kitapta: Michelle R. Garfinkel ve Stergios Skaperdas, Oxford Handbook of the Economics of Peace and Conflict. Oxford: Oxford University Press.

Holland, Jack (2020). Sellig War and Peace: Syria and the Anglosphere. Cambiridge: Cambridge University Press.

Kanat, Kılıç Buğra (2016). "Türkiye'nin ABD Politikası." Şu kitapta: Burhanettin Duran, Kemal İnat. Türk Dış Politikası Yıllığı 2015. İstanbul: SETA, s. 269-284.

Kanat, Kılıç Buğra (2017). "Türkiye'nin ABD Politikası 2016." Şu kitapta: Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mustafa Caner. Türk Dış Politikası Yıllığı 2016. İstanbul: SETA, s. 319-340.

Kanat, Kılıç Buğra (2020). "Türkiye'nin ABD Politikası 2019." Şu kitapta: Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mustafa Caner. Türk Dış Politikası Yıllığı 2019. İstanbul: SETA, s. 209-236.

Kerr, Michael, Craig Larkin (2015). The Alawis of Syria: War, Faith and Politics in the Levant. New York: Oxford University Press

Lounsbery, Marie Olson, Frederic Pearson (2009). Civil War Internal Struggles, Global Consequences. Toronto: University of Toronto Press.

Morrison, Donald, Robert Mitchell, John Paden (1989). Black Africa: A Comparative Handbook. New York: Praeger House.

Özgöker, Uğur C., Serdar Yılmaz (2016). "Sykes-Picot Anlaşması'nın 100. yılında Suriye'yi Anlamak." Şu kitapta: Hasret Çomak, Caner Sancaktar, Zafer Yıldırım. Uluslararası Politikada Suriye Krizi. İstanbul: Beta. s. 31-36.

Parker, John W. (2019). Between Russia and Iran: Room to Pursue American Interests in Syria. Washington: National Defense University Press.

Polat, Doğan Şafak (2016). "Arap Baharı ve Suriye Savaşı."Şu kitapta: Hasret Çomak, Caner Sancaktar, Zafer Yıldırım. Uluslararası Politikada Suriye Krizi. İstanbul: Beta, s. 137-156.

Phillips, Christopher (2018) Battle for Syria: international rivalry in the new Middle East. London: Yale University Press

Rabinovich, Itamar, Carmit Valensi (2021). Syrian Requiem (The Civil War and Its Aftermath). New Jersey: Princeton University Press.

Sandıklı, Atilla, Ali Semin (2019). Orta Doğu'da Değişim ve Türkiye. İstanbul: Bilgesam Yayınları.

Sorenson, David S., (2016). Syria in Ruins: The Dynamics of the Syrian Civil War. California: PRAEGER

Şensoy, Ahmet Arda, Talha İsmail Duman (2018). “Türkiye’nin Suriye Ve Lübnan Politikası.” Şu kitapta: Burhanettin Duran, Kemal İnat, Mustafa Caner. Türk Dış Politikası Yıllığı 2017. İstanbul: SETA, s. 185-211.

Şöhret, M. (2016). Suriye'nin Siyasal Yapısı. Şu kitaptan: Hasret Çomak, Caner Sancaktar, Zafer Yıldırım. Uluslararası Politikada Suriye Krizi. İstanbul: Beta. s. 39-85.

Tatar, Volkan, Gaye Altuner (2016). “Suriye Hükümeti ve Ordusu.” Şu kitapta: Hasret Çomak, Caner Sancaktar, Zafer Yıldırım. Uluslararası Politikada Suriye Krizi. İstanbul: Beta, (s. 181-191). İstanbul: Beta.

Üzüm, İlyas (2007). İslam Ansiklopedisi: Nusayrılık. (Cilt 33).

Weber, Max (2011). Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı (Çev. Ö. Ozankaya). İstanbul: Cem Yayınevi.

Weitz, Richard (2014). Turkey’s New Regional Security Role: Implications For The United States. Ashburn: U.S. Army War College Press.

Yıldırım, Zafer (2016). Suriye Siyasi Tarihi. Hasret Çomak, Caner Sancaktar, Zafer Yıldırım. Uluslararası Politikada Suriye Krizi. İstanbul: Beta, s. 3-31.

2. Makaleler, Bildiriler, Diğer Basılı Yayınlar

Abdel, Khaled J., Alrahman Mohsen (2020). “The Turkish military intervention as one of the tools for implementing the Turkish foreign policy orientations in northern Syria: Operation Peace Spring, as a model” Palarch’s Journal Of Archaeology Of Egypt/Egyptology, 14751-14765.

Adar, S. (2020). Repatriation to Turkey’s “Safe Zone” in Northeast Syria. Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik.

Ahmad, P. T. (2015). “U.S.-Turkey Relationship and Syrian Crisis” Turkish Journal Of International Relations, 14(4), 11-19.

Akyener, O. (2018). Suriye İç Savaşı: Enerji, Güvenlik ve Siyaset Boyutları. Ankara: Türkiye Enerji Vakfı.

Aliriza, B, Bulent Aras, (2012). U.S.-Turkish Relations: A Review At The Beginning Of The Third Decade The Post-Cold War Era. Washington: SAM ve CSIS

Atlıoğlu, Y. (2009). “Suriye Dış Politikası’nda Güç ve Güvenlik İlişkisi” Bilge Strateji, 1(1), 71-87.

Azimov, Habibullokhon Y, (2021). “Emergence Of New Threats To Turkey’s National Security During The Syrian Crisis: “Euphrates Shield” Movement” The American Journal of Political Science Law and Criminology, 03(01), 42-48.

Barkey, H. J. (2016). "Syria's Dark Shadow Over US-Turkey Relations" Turkish Policy Quarterly, 14(4), 25-36.

Batur, M. R. (2013). "Nusayrîliğin Teşekkülü ve İnanç Esasları" İnsan & Toplum Dergisi, 3(5), 55-84.

Belasco, Amy, Christopher M. Blanchard, (2015). Train and Equip Program for Syria: Authorities, Funding, and Issues for Congress. Washington: Congressional Research Service.

Blake, J., Aqsa Mahmud, (2013). "A Legal 'Red Line'?: Syria and the Use of Chemical Weapons in Civil Conflict" Ucla Law Review Discourse, 244. The University Of California School Of Law, 246-260.

Bloem, Jeffrey R., Colette Salemi (2020). "COVID-19 and conflict." World Development, 140, ELSEVIER.

Cagaptay, S., Andrew J. Tabler (2015). "The U.S.-PYD-Turkey Puzzle." The Washington Institute for Near East Policy.

Cagaptay, S., Andrew J. Tabler (2015). The U.S.-PYD-Turkey Puzzle. The Washington Institute for Near East Policy.

Cagaptay, Soner (2015). Is the U.S.-Turkey Relationship Crumbling? Washington: The Washington Institute.

Cingöz, Murat (Nisan 2019). Yemen Krizinin Kökeni. Ankara: Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (231).

COAR. (2020). "What Biden's win means for the Syria response." Wartime and Post-Conflict Syria project (WPCS), Syria Update 3(44), 1-10.

Çelik, A. H. (2015). "Buazizi'den Rabia'ya, Trablus'tan Şam'a Arap Baharının Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme." Akademik Yaklaşım Dergisi, 6(2), 34-53.

D'Alema, Francesco (2017). The Evolution of Turkey's Syria Policy. Roma: Istituto Affari Internazionali (IAI).

Deniz, T. (2013). "Suriye'nin Durumu, ABD - Rusya ve Türkiye'nin Tutumu." Marmara Coğrafya Dergisi (27), 314-332.

Doğan, Murat (2008). Suriye'nin Nüfus Yapısı. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi ve Orta Doğu Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Dönmez, S. (2017). "Kuvvet Kullanma Kapsamında Ön Alıcı ve Önleyici Saldırı Kavramları." Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi, 8-15.

Duclos, Michel (2019). "Russia and Iran in Syria - a Random Partnership or an Enduring Alliance?." Washington: Atlantic Council.

Erol, Mehmet S., Kadir E. Çelik (2018). "ABD'nin Suriye Politikasında Vekil Aktör Olarak Terör Örgütleri: YPG Örneği." Bölgesel Araştırmalar Dergisi, 14-45.

Ertekin, Bülent A. (2012). "Neo-Rusya'nın Akdeniz Rüyası: Neo-Rusya'nın Suriye Arap Baharı'ndaki Rolü." Bilge Strateji, 4(7), 131-163.

Ertuğrul, Ebubekir. (2014). Suriye Kürtleri ve Demokratik Birlik Partisi (PYD). Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ufuk Üniversitesi.

Flanagan, S. J., Samuel J. Brannen, (2008). Turkey's Shifting Dynamics: Implications for U.S.-Turkey Relations. Washington: Center for Strategic & International Studies (CSIS).

Gersovitz, Mark, Norma King, N. (2013). "What Is a Civil War? A Critical Review." The World Bank Research Observer, 28(2), 159-190.

Gleditsch, Kristian S. (2008) "Fighting at Home, Fighting Abroad: How Civil Wars Lead to International Disputes." Journal of Conflict Resolution, 479-506.

Göçer, İsmet, Sertan Çınar, (2015) "Arap Baharı'nın Nedenleri, Uluslararası İlişkiler Boyutu ve Türkiye'nin Dış Ticaret ve Turizm Gelirlerine Etkileri." KAÜ İİBF Dergisi, 51-68.

Gökcan, Özcan (2018) "Türkiye-Suriye İlişkilerinde Bir Kırılma Noktası: Ekim 1998 Krizi veya Diğer Bir İfadeyle "İlan Edilmemiş Savaş"." Akademik İncelemeler Dergisi, 13(1), 169-197.

Grigoriadis, Ioannis N., Ümit E. Aras, (2020). US-Turkey Relations Hanging by a Thread: Trump's Re-Election. Athens: ELIAMEP. 138/2020

Güler, Murat (2015) "İç Savaşların Değerlendirilmesinde Model Önerisi ve Libya." Savunma Bilimleri Dergisi, 14(2), 45-75.

Hale, William (2019). Türkiye, ABD, Rusya ve Suriye İç Savaşı. Insight Turkey, 21(4), 25-40.

Humud, Carla E., Mary Beth D. Nikitin, Christopher M. Blanchard (2018). Armed Conflict in Syria: Overview and U.S. Response. Washington: Congressional Research Service. RL33487.

Ifantis, Kostas (2013). The US and Turkey in the fog of Regional Uncertainty. London: Hellenic Observatory European Institute ve LSE. No:73.

International Crisis Group (2020). Calibrating the Response: Turkey's ISIS Returnees. Brüksel: International Crisis Group.

International Crisis Group. (2017). The PKK's Fateful Choice in Northern Syria. Brussel: Middle East Report. 176.

İnce, Erdal (2017). "Suriye'de Baas Rejiminin Kuruluşu Ve Türkiye." Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi, I(1), 261-280.

Jasim, Dastan (2021). Biden's Challenge: Kurdish Autonomy and Turkish Expansionism. Hamburg: German Institute for Global and Area Studies (GIGA).

Karabulut, Bilal (2007). "Karadeniz'den Ortadoğu'ya Uzanan Bir Dış Politika: Geçmişten Günümüze Suriye-Rusya İlişkileri" Karadeniz Araştırmalar, 15(15), 69-91.

Kişman, Z. A. (2006). Tarihi Gelişim Süreci İçerisinde Uluslararası Organizasyonlar ve Türkiye (1923-1963). Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü. Elazığ.

Koçak, Konur A. (2012). "Yasemin Devrimi'nden "Arap Baharı"na Tunus." Yasama Dergisi, 22, 23-61.

Konukcu, Yasemin (2018). "Ortadoğu'da Baas İdeolojisi ve Türk Dış Politikasına Etkisi (1960-1970)." Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Bilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi, 2(6), 1-11.

Korkmaz, Sait M. (2016). "Menderes Dönemi Türkiye-Suriye İlişkileri (1950-1960)." Asia Minor Studies, 4(7), 56-99.

Korkmaz, Sertaç C. (2016). Terörün Propagandası: DEAŞ Terör Örgütü ve Konstantiniye Dergisi. Ankara: ORSAM. 204.

Kurt, Veysel (2019). "Arap İsyancıları Sonrasında Ortadoğu'da Vekalet Savaşları: Yemen Örneği." Uluslararası Siyaset Bilimi ve Kentsel Araştırmalar Dergisi, 7(1), 307-326.

Lindenstrauß, Gallia, Eldad Shavit (2018). Ankara Raises the Stakes:: The Operation in Afrin and the Risk of a Clash with US. Tel Aviv: Institute for National Security Studies. 1025.

Lindgaard, Jakob, Moritz Pieper (2020). Turkey's Nato Future: Between alliance dependency, Russia and strategic autonomy. Copenhagen: Danish Institute for International Studies (DIIS). 2020:03.

Little, Douglas (1990). "Cold War and Covert Action: The United States and Syria, 1945-1958." Middle East Journal, 44(01), 51-75.

Maden, Tuğba E. (2013). "İklim Değişiminin Arap Baharında "Tehdit Tetikleyici" Rolü ve Suriye." Ortadoğu Analiz, 5(58), 80-90.

Matisek, Jahara, Buddhika Jayamaha (2019). "Turkish Breakup with the U.S. and NATO: The Illogical Logics." Journal of Political Risk, 7(5), 1-13.

Metintaş, Mustafa Y. (2017). "Sykes-Picot Antlaşmasından 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'ne Kadar İngiltere ve Fransa'nın Kıbrıs Politikaları." Yakın Tarih Dergisi, 1(1), 42-56.

Michnik, Wojciech, Spyridon Plakoudas (2020). "The US Withdrawal and the Scramble for Syria." JEMEEA, 31-39.

Oktav, Özden Z. (2019). "Suriye Krizi Sürecinde Suudi Arabistan'ın Değişen Stratejileri ve Arap Dünyasında Değişen Dengeler." ResearchGate, 1-21.

Orhan, Oytun (2015). Suriye'de Şii Milisler ve Siyasi Çözüm. Ankara: ORSAM. Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi, 26.

Özcan, Mesut (2020). Ofansif Realizm Perspektifinden Suriye'deki Silahlı Devlet Dışı Aktörlerin Türkiye'nin Güvenliğine Etkisi: PYD-YPG Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi ve Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Özdemir, Çağatay (2016). "Suriye'de İç Savaşın Nedenleri: Otokratik Yönetim mi, Bölgesel ve Küresel Güçler mi?" Bilgi, 2(33), 81-102.

Özkan, Muhammet F. (2016). "Demokratların Dış Politika Gelenekleri Bağlamında Obama'nın Suriye Politikası." Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1(3), 1-35.

Öztürkci, Aalparslan (2017). "Soğuk Savaş'ın 1950'li Yıllarda Orta Doğu'da Yaşanan Askeri Darbelere Etkileri." Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, 373-394.

Patman, Robert G. (2015). "The Obama Doctrine and the Syrian Crisis, 2011-2015." Politika, 42-55.

Peerzada, Tufail A. (2015). "U.S.-Turkey Relationship and Syrian Crisis." Turkish Journal Of International Relations, 14(4), 11-19.

Rabinovich, Itamar (2012). Israel's View of the Syrian Crisis. Washington: BROOKINGS. 20036-2103.

Rakipoğlu, Mehmet, Menderes Kurt (2019). "Suudi Arabistan-İsrail Örtülü İttifakını Anlamlandırmak." Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi, 6(2), 101-132.

Sandıklı, Atilla, Ali Semir (2012). Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi. İstanbul: Bilge Adamlar Kurulu Raporu. 52.

Sarıkaya, Burak (2015). Suriye İç Savaşı Perspektifinde Geçmişten Günümüze Suriye-Rusya İlişkileri. Ankara: TASAM.

Sentürk, Suleyman (2019). "Moving Away from the West or Taking Independent Positions? A Structural Analysis of Turkey's New Foreign Policy." Florida Political Chronicle, 27(1), 48-110.

Sever, Ayşegül (2011). Oydaşmacı Kurumsallaşan Rejim: Lübnan Cumhuriyeti. Şu kitapta: Ersin Kalaycıoğlu, Deniz Kağnıcıoğlu. Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler. Anadolu Üniversitesi. 246-272.

Shad, Tahir I. vd (1995). "Syrian Foreign Policy in The Post-Soviet Era." Arab Studies Quarterly, 17(1/2), 77-94.

Shoab, Muhammad (2019). Turkish Policy towards the Syrian Crisis: the Kurdish Factor. Journal of Strategic Affairs, 4(1). SSII.

Sınır, Gizem (2019). "Türkiye'nin Kimlik Değişimi Bağlamında Türkiye-Suriye İlişkileri (1990-2010)." Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi, 1(1), 19-27.

Sinkaya, Bayram (2011). "İran-Suriye İlişkileri ve Suriye'de Halk İsyanı." Ortadoğu Analiz, 3(33), 38-48.

Sinkaya, Bayram (2015). "Suriye Krizi Karşısında İran'ın Tutumu ve Şamtahtan İttifakının Temelleri." Orta Doğu, 10(1), 131-161.

Sly, L., DeYoung, K. (2015). Turkey agrees to allow U.S. military to use its base to attack Islamic State.

Smith, Dan (2002). Kriz Bölgelerinde Savaş Çıkma Eğilimleri ve Nedenleri. Berlin: Berghof Handbook for Conflict Transformation. 1616-2544.

Tarcan, Burçin H., Hilal Akgüller, Kübra Işık (2018). “Ahmet Davutoğlu Dönemi Türk Dış Politikası.” *International Academic Journal*, 2(2), 250-270.

Tekdal Fildiş, A. (2013). “Günümüzde Suriye’de Yaşanan Sorunların Tarihsel Arka Planına Kısa Bir Bakış.” *Ortadoğu Analiz*, 5(52), 55-62.

The White House. (2017). *National Security Strategy of the United States of America*. Washington, DC: The White House.

Totten, Michael J. (2015). “The Trouble With Turkey: Erdogan, Isis, And The Kurds.” *World Affairs*, 178(3), 5-12.

Tsourapas, Gerasimos (2019). “The Syrian Refugee Crisis and Foreign Policy Decision-Making in Jordan, Lebanon, and Turkey.” *Journal of Global Studies*, 4(4), 464-481.

Zanotti, J. (2012). *Turkey: Background and U.S. Relations*. Washington: Congressional Research Service. R41368.

Zanotti, J. (2014). *Turkey: Background and U.S. Relations*. Washington: Congressional Research Service. R41368.

3. Elektronik Kaynaklar

Abadi, Cameron (2019). Why Is Turkey Fighting Syria’s Kurds?
<https://foreignpolicy.com/2019/10/17/turkey-claim-syrian-kurds-terrorists-not-isis-ypg-pkk-sdf/> /18.11.2020.

Agence France-Presse. (2015). No US Decision Yet On Syria No-Fly Zone.
<https://www.defenseNews.com/global/mideast-africa/2015/10/08/no-us-decision-yet-on-syria-no-fly-zone/> /21.12.2020.

Akşam (2018). Özgür Suriye Ordusu kimlerden oluşuyor? ÖSO nedir, kimdir? <https://www.aksam.com.tr/guncel/oso-nedir-kimdir-ozgur-suriye-ordusu-kimlerden-olusuyor/haber-703311%20/> /20.05.2020.

Akşam (2019). Galipsiz kanlı savaş! <https://www.aksam.com.tr/tarih/250-sinema-filmi-cekildi-onlarca-kitap-yazildi-galipsiz-kanli-savas/haber-1007723> /14.05.2020.

Ali, I. (2019). Any Turkish incursion into Syria 'unacceptable', will prevent it: Pentagon chief. <https://www.reuters.com/article/instant-article/idINKCN1UW0T5> /25.10.2020.

Ali, I. vd. (2018). Exclusive: U.S. commanders recommend letting Kurdish fighters in Syria keep weapons. Erişim: Reuters. <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-usa-exclusive-idUSKCN1OR1OD> /12.12.2020.

Aljazeera (2014). Türkiye-Suriye ilişkileri: İnşiler ve çıkışlar. Erişim: <http://www.aljazeera.com.tr/dosya/turkiye-suriye-iliskileri-inisler-ve-cikislar> /20.05.2020.

Aljazeera (2014). Ülke profili: Suriye. Erişim: <http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profil/ulke-profil-suriye> /09.06.2020.

Aljazeera Turk. (2016). Cerablus'a 'Fırat Kalkanı' harekâtı. Aljazeera Turk: <http://www.aljazeera.com.tr/haber/cerablusa-firat-kalkani-harekati> /21.12.2020

Aljazeera. (2015). YPG Tel Abyad'a girdi. Erişim: Aljazeera Turk: <http://www.aljazeera.com.tr/haber/ypg-tel-abyada-girdi> /12.01.2020.

Aljazeera. (2019). Erdogan: Turkey expects Syria 'safe zone' within months. <https://www.aljazeera.com/News/2019/1/25/erdogan-turkey-expects-syria-safe-zone-within-months> 21/10/2020

Allam, H. (2012). Clinton offers \$45 million to Syrian rebels, who want more support. <https://www.mcclatchydc.com/news/nation-world/world/article24737734.html> /01.05.2020.

Alterman, J. B., Todman, W. (2018). The Implications of the U.S. Withdrawal from Syria. <https://www.csis.org/analysis/implications-us-withdrawal-syria> /11.09.2020

Amerikanın Sesi. (2013). Nuland: 'Türk-Amerikan İlişkileri Hayati'. <https://www.amerikaninsesi.com/a/nuland-turk-amerikan-iliskileri-hayati/1790286.html> /01.04.2020

Anadolu Ajansı. (2017). Terör örgütünden Suriye'nin kuzeyinde 'hain plan'. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/teror-orgutunden-suriyenin-kuzeyinde-hain-plan/739496#!> /25.09.2020

Anadolu Ajansı. (2019). ABD'nin Suriye'deki konuşlanma şekli değişiyor. <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/16134> /20.12.2020

Anadolu Ajansı. (2019). Suriye'de 2019'un dönüm noktaları. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/suriyede-2019un-donum-noktalari/1684552> /07.04.2020

Arat, L. (2019). Lübnan'da Rejim Bunalımı: 14 Mart İttifakı Neden Hükümet Kuramıyor? http://www.zeynebiye.com/lubnan-da-rejim-bunalimi-14-mart-ittifaki-neden-hukumet-kuramiyor-_d73219.html /17.05.2020

Athoğlu, Y. (2005). Refik Hariri Suikastı ve Suriye. TASAM: https://tasam.org/tr-TR/Icerik/148/refik_hariri_suikasti_ve_suriye /05.05.2020

Ayhan, V. (2009) Türkiye - Suriye Arasında Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi Dönemi. Ortadoğu Araştırmaları Meskezi (ORSAM): <https://orsam.org.tr/tr/turkiye-suriye-arasinda-yukse-duceyili-stratejik-isbirligi-konseyi-donemi/> /05.05.2020

Azizi, Hamidreza (2018). Why Iran did not attend the Europe-Russia-Turkey summit on Syria. <https://www.al-monitor.com/originals/2018/11/iran-syria-istanbul-summit-europe-france-germany-russia.html> / 15.11.202.

Azizi, Hamidreza (2018). Why Iran did not attend the Europe-Russia-Turkey summit on Syria. Erişim: Al-Monitor. <https://www.al-monitor.com/originals/2018/11/iran-syria-istanbul-summit-europe-france-germany-russia.html#ixzz6vMLWGx9t> / 10.10.2020

Barfi, B. (2015). "Kurds Now Our Best Ally Against ISIS in Syria" The Washington Institute for Near East Policy.
<https://www.washingtoninstitute.org/pdf/view/3934/en> / 23.02.2021

BBC News Türkçe. (2011). Obama, Esad'ı İlk Kez İstifaya Çağırıldı.
https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/08/110818_obama_syria / 01.05.2020

BBC News Türkçe. (2012). ABD'den Suriye muhalefetine çağrı.
https://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/11/121101_us_syria / 10.06.2020

BBC News Türkçe. (2012). BM'den Alevi-Sünni Çatışması Uyarısı.
https://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/12/121221_syria_un_report.shtml / 09.04.2020

BBC News Türkçe. (2013). Suriye krizi: Muhalif siyasi güçler.
https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/10/131029_suriye_muhalif_gruplar
10.06.2020

BBC News Türkçe. (2014). Pentagon: IŞİD'le savaş yıllar sürebilir.
https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/09/140924_abd_isid_saldiri / 11.11.2020

BBC News Türkçe. (2015). Suruç'ta katliam: 31 ölü, 104 yaralı.
https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/07/150720_suruc_saldiri / 15.11.2020

BBC News Türkçe. (2016) Halep kuşatması: Muhalifler ellerindeki bölgelerin yüzde 60'ını kaybetti. <https://www.bbc.com/turkce/38194513> / 23.12.2020

BBC News Türkçe. (2017). IŞİD'in geleceği ne olacak?
<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40554786> /10.10.2020

BBC News Türkçe. (2018) Özgür Suriye Ordusu nedir: 2011'den 2018'e örgütün yaşadığı dönüşüm. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42862756>
/19.12.2020

BBC News Türkçe. (2018) Zeytin Dalı Harekatı: Türkiye, Afrin'e operasyon başlattı. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-42758889> /09.09.2020

BBC News Türkçe. (2018). ABD Dışişleri Bakanı Tillerson'un Türkiye ziyareti 3 saatlik Erdoğan görüşmesiyle başladı.
<https://www.bbc.com/turkce/haberler-43075397> /17.10.2020

BBC News Türkçe. (2018). Grafiklerle: Suriye'de 8. Yılına Giren Savaş.
<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43414137> / /06.04.2020

BBC News Türkçe. (2018). Suriye'de karşı karşıya gelebilecek 5 ülkenin askeri kapasiteleri. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43737824>
/12.12.2020

BBC News Türkçe. (2018). Suriye'de kurulan 'Ulusal Ordu' komutanı Afisi: Sadece Türkiye destekliyor, maaş, lojistik ve gerekli hallerde silah yardımı yapıyor. : <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45161152> / 12.10.2020

BBC News Türkçe. (2019). Barış Pınarı Harekatı - ABD'nin Türkiye'ye yönelik yaptırımlarla ilgili yaptığı son açıklama ne anlama geliyor? <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-50026562> /25.10.2020

BBC News Türkçe. (2019). Barış Pınarı Harekâtı: Türkiye ve ABD anlaştı, kim ne kazandı? <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50092778> /25.10.2020

BBC News Türkçe. (2019). Bolton'ın Ankara ziyareti öncesi ABD ile Türkiye arasında gerginlik. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46775664> /28.12.2020

BBC News Türkçe. (2019). Golan Tepeleri: ABD'nin Trump'ın kararıyla İsrail'in egemenliğini tanıdığı bölge neden önemli? <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47666262> /04.07.2020

BBC News Türkçe. (2019). Mazlum Kobani kimdir: Trump'ın teşekkür ettiği, Erdoğan'ın 'Bize teslim edin' dediği SDG komutanı. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50179867> /25.10.2020

BBC News. (2002). US expands 'axis of evil'. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/1971852.stm> /12.05.2020

BBC News. (2013). Russia and US agree to hold Syria conference. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-22430063> /20.05.2020

Brinton, B. (2019). Turkey's Erdogan slams Bolton, as Trump position on Syria seems to shift. <https://edition.cnn.com/2019/01/08/politics/erdogan-bolton-syria-kurds-turkey-intl/index.html> /19.10.2020

Bulut, Faik (2019). Başkanlara kafa tutan Dürzî Önderi: "Muallim Kemal Canbulat Beg". <https://www.indyturk.com/node/287966/t%C3%BCrki%CC%87yeden-sesler/ba%C5%9Fkanlara-kafa-tutan-d%C3%BCrzi-%C3%B6nderi-muallim-kemal-canbulat-beg> /10.10.2020

Burden, J. (2020). Mapping the Islamic State in 2019. Atlas Institute for International Affairs: <https://www.internationalaffairshouse.org/mapping-the-islamic-state-in-2019/> /20.12.2020

Butler, Daren (2015) Turkey, U.S. sign deal to train, equip Syrian opposition, official says. <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-training-turkey-idUSKBN0LN1YY20150219> / 12.09.2020

CNN Türk. (2008). Türkiye'nin Arabuluculuğu Resmen Açıklandı. <https://www.cnnturk.com/2008/dunya/05/21/turkiyenin.arabuluculugu.resmen.aciklandi/461537.0/index.html> /05.05.2020

CNN Türk. (2016) IŞİD'ten kurtarılan Menbic'te halk özgürlüğü böyle kutladı. <https://www.cnnturk.com/dunya/isidten-kurtarilan-menbicte-halk-ozgurlugu-boyle-kutladi> /21.12.2020

Cohen, Z. (2019) Trump speaks with Erdogan after threatening to 'devastate' Turkey's economy. <https://edition.cnn.com/2019/01/14/politics/trump-erdogan-turkey-threat-syria/index.html> /01.14.2019

Collinsworth, D. A. (2014) The Implications of Turkey's Turn Toward Fighting ISIS. <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/western->

europemediterranean/turkey/implications-turkeys-turn-toward-fighting-isis / 10.14.2014

Cook, Steven A. (06.03.2020) Syria Is Turkey's Problem, Not America's. <https://foreignpolicy.com/2020/03/06/syria-turkey-us-problem-idlib-crisis/> /22.03.2021

Cumhuriyet. (2018) Türkiye'nin 27 Başbakanı. <https://www.cumhuriyet.com.tr/galeri/turkiyenin-27-basbakani-1028161> /19.05.2020

Çalışkan, Z. (2018) Çin'in Suriye Politikası ve Hesapları. https://insamer.com/tr/cinin-suriye-politikasi-ve-hesaplari_1301.html / 29.06.2020

Daily Sabah. (2018). ABD S-400'e yaptırım kartını gösterdi, Türkiye kayıtsız. <https://www.dailysabah.com/diplomacy/2018/02/26/us-shows-sanctions-card-for-s-400-turkey-indifferent> /16.10.2020

Dalay, Galip (2021) US-Turkey relations will remain crisis-ridden for a long time to comes. Brookings: <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2021/01/29/us-turkey-relations-will-remain-crisis-ridden-for-a-long-time-to-come/> / 15.05.2021

Danforth, N. (2019). Containing the US-Turkish Crisis After the S-400s. German Marshall Fund of the United States. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41239093> / 16.10.2020

Demirkol, E. (2019). ABD'yi "en güvenilir müttefik" olarak görenlerin oranı Türkiye'de yüzde 2. İndependent Türkçe: <https://www.indytrk.com/node/101086/d%C3%BCnnya/abd%E2%80%99yi-%E2%80%9Cen-g%C3%BCvenilir-m%C3%BCttefik%E2%80%9D-olarak-g%C3%B6renlerin-oran%C4%B1-t%C3%BCrkiye%E2%80%99de-y%C3%BCzde-2> /21.05.2020

Dempsey, M. E. (2013). Letter from General Dempsey to Senator Levin. Louis <http://www.loufisher.org/docs/syria/levin.pdf> / 02.01.2020

Deutsche Welle. (2017). ABD'den YPG'ye silah yardımı konusunda açıklama. <https://www.dw.com/tr/abdden-ypgye-silah-yard%C4%B1m%C4%B1-konusunda-a%C3%A7%C4%B1klama/a-41555733> /10.10.2020

Deutsche Welle. (2018). Suriye'deki uluslararası aktörler: Kim ne istiyor? <https://www.dw.com/tr/suriyedeki-uluslararası-akt%C3%B6rler-kim-ne-istiyor/a-43363485> /20.06.2020

DeYoung, K., vd. (2019). U.S. launches last-ditch effort to stop Turkish invasion of northeast Syria. https://www.washingtonpost.com/national-security/us-launches-last-ditch-effort-to-stop-turkish-invasion-of-northeast-syria/2019/08/04/3b0fd5a8-b55f-11e9-8949-5f36ff92706e_story.html /11.02.2020

Durgun, H. (2017). ABD, YPG'ye 190 TIR'la ağır silah ve zırhlı araç gönderdi. <https://tr.sputnikNews.com/columnists/201707241029408239-abd-ypg-agir-silah-zirhli-arac/> /14.02.2020

Dünya Bülteni. (2020). Suriye Devleti Nasıl Kuruldu? Esed Dönemi Nasıl Başladı? <https://www.dunyabulteni.net/olaylar/suriye-devleti-nasil-kuruldu-esed-donemi-nasil-basladi-h215973.html> /10.02.2020

Dünya. (2016). ABD: YPG terör örgütü değil. <https://www.dunya.com/dunya/abd-ypg-teror-orgutu-degil-haberi-307176/10.10.2020>

Efrat, Y. B. (2016). The social and political roots of the Syrian revolution. <https://en.daam.org.il/?p=774> / 04.04.2020

El-Fakih, İ. (2019). Suriye’de rejimi çözüme entegre çabaları ve Riyad’ın tutumu. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/suriye-de-rejimi-cozume-entegre-cabaları-ve-riyad-in-tutumu/1359957> / 18.05.2020

El-Masri, A. (2020). Limited and constrained: The Biden administration and the prospects of a Syria policy. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/limited-and-constrained-the-biden-administration-and-the-prospects-of-a-syria-policy/> /12.12.2020

Episkopos, M. (2020). Explained: Why Does America Still Have Troops in Iraq? <https://nationalinterest.org/blog/buzz/explained-why-does-america-still-have-troops-iraq-111751> /30.04.2020

Erdoğan, R. T. (2019). RTErdogan. <https://twitter.com/RTErdogan/status/1181919804619407360> /25.10.2020

Erem, O. (2017). 5 soruda YPG'nin ABD ve Rusya ile ilişkisi. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39937178> /24.12.2020

Ergan, U. (2015). Rus savaş uçağı ikinci ihlalde vuruldu. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/2-ihlalde-vuruldu-40018363> /20.12.2020

Erkuş, S. (2019). US military delegation to visit Ankara to continue safe zone talks. Hürriyet Daily News: <https://www.hurriyetaailyNews.com/turkey-can-make-syria-safe-zone-without-us-agreement-ministry-145465> /25.10.2020

Ersöz, M., vd (2019). IŞİD'in 6 yılı: Suriye ve Irak'ta neler yaşandı? <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50434154> /15.06.2020

Esad, B. (2011). Interview With Syrian President Bashar al-Assad. <https://www.wsj.com/articles/SB10001424052748703833204576114712441122894/04.04.2020>

Esper, M. T. (2019). Statement by Secretary of Defense Dr. Mark T. Esper Regarding Turkey, Syria Border Actions. 10 25, 2020 tarihinde U.S. Dept Of Defense: <https://www.defense.gov/Newsroom/Releases/Release/Article/1988372/statement-by-secretary-of-defense-dr-mark-t-esper-regarding-turkey-syria-border/> /10.05.2020

EuroNews. (2019) Erdoğan: ABD'nin silah yardımı YPG'ye PKK'ya geliyor. <https://tr.euroNews.com/2019/02/07/erdogan-abd-nin-silah-yardimi-ypg-ye-pkk-ya-geliyor> /23.12.2020

EuroNews. (2020). Suriye'nin kuzeyinde hangi güçler bulunuyor? PYD, YPG, SDG ve Milli Ordu nedir? <https://tr.euroNews.com/2020/02/27/suriye-hangi-gucler-one-cikiyor-pyd-ypg-sdg-ve-milli-ordu-nedir-sdg-idlib-baris-pinar/19.05.2020>

Exum, A. (2019) "Chinese And Russian Influence In The Middle East. <https://docs.house.gov/meetings/FA/FA13/20190509/109455/HHRG-116-FA13-Wstate-ExumA-20190509.pdf> /26.09.2020

Firik, M. K. (2018). Afrin'e 'Zeytin Dalı Harekatı'. <https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/afrine-zeytin-dali-harekati/1036643/17.10.2020>

Fisk, R. (2017). Conspiracy of silence in the Arab world. The <https://web.archive.org/web/20070524110102/http://News.independent.co.uk/world/fisk/article2255669.ece> /20.17.2020

France24. (2015). Kerry says 'in the end' US must negotiate with Assad to end Syria conflict. <https://www.france24.com/en/20150315-us-syria-kerry-assad-negotiate> /21.12.2020

Fraser, Suzan, Zeina Karam. (2016). Turkey makes first major foray into Syria with assault on IS. <https://apNews.com/article/3dd0fef7ba874b3996abb878167b6caa> /15.12.2020

Gall, Carlotta, Anne Barnard. (2018). Syrian Rebels, Backed by Turkey, Seize Control of Afrin. <https://www.nytimes.com/2018/03/18/world/middleeast/afrin-turkey-syria.html> /23.12.2020

Gambino, L. (2019). US House overwhelmingly votes to recognize Armenian genocide. <https://www.theguardian.com/us-News/2019/oct/29/us-house-overwhelmingly-votes-to-recognize-armenian-genocide> /25.10.2020

Ghantous, G. (2020). Syria says U.S. oil firm signed deal with Kurdish-led rebels. <https://www.reuters.com/article/us-syria-oil-usa-idUSKBN24Y0FD> /13.02.2020

Goldmann, F. (2019). "Nein, im Nahen Osten kämpfen nicht Sunniten gegen Schiiten". <https://www.heise.de/tp/features/Nein-im-Nahen-Osten-kaempfen-nicht-Sunniten-gegen-Schiiten-4438994.html?seite=all> /15.05.2020

Gordon, M. R. (2017). Turkish Strikes Target Kurdish Allies of U.S. in Iraq and Syria. <https://www.nytimes.com/2017/04/25/world/middleeast/turkey-kurds-airstrikes-iraq-syria.html> /24.12.2020

Göksedef, E. (2019). Barış Pınarı Harekatı - Suriye Milli Ordusu nedir, ne zaman ve neden kuruldu? <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-49999444> /10.10.2020

Güler, S. (2019). Turkey: US stalling on Syria safe zone will not work. <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/turkey-us-stalling-on-syria-safe-zone-will-not-work/1557057> /25.10.2020

Gürses, Ü. (2015) 1957 Suriye Krizi. <https://tdpkrizleri.org/index.php/1958-irak-krizi/item/259-ana-sayfa-1957-suriye-krizi> /20.12.2020

Gürses, Ü. (2015). 1957 Suriye Krizi. <http://tdpkrizleri.org/index.php/1958-irak-krizi/item/259-ana-sayfa-1957-suriye-krizi> /05.05.2020

Hacaloğlu, H. (2018). McMaster İstanbul'da Kalın'la Görüştü. <https://www.amerikaninsesi.com/a/mcmaster-istanbulda-kalinla-gorustu/4248701.html> /17.10.2020

Hacısalihoglu, Y. (2018). Beka meselesi nedir? <https://www.aksam.com.tr/yazarlar/prof-dr-yasar-hacisalihoglu/beka-meselesi-nedir/haber-804445> /23.12.2020

Hamann, G. (2016). Suriye'de kim kime karşı savaşıyor? <https://www.dw.com/tr/suriyede-kim-kime-kar%C5%9F%C4%B1-sava%C5%9F%C4%B1yor/a-19011631> /23.12.2020

Hein, M. vd. (2017). Yorum: Suudi Arabistan'ın Suriye planı. <https://www.dw.com/tr/yorum-suudi-arabistan%C4%B1n-suriye-plan%C4%B1/a-37649894> /17.05.2020

Heydemann, S. (2016). Why the United States hasn't intervened in Syria. <https://www.brookings.edu/blog/markaz/2016/03/17/why-the-united-states-hasnt-intervened-in-syria/> /29.12.2020

Hsu, Spencer S. (11.05.2018). Turkey sued over violence in protests in Washington in 2017. The Washington Post: <https://www.washingtonpost.com/local/public-safety/lawsuits-filed-against-turkey-over-violence-with-guards-at-2017-dc-protest/2018/05/10/0a9f0b9a-5238-11e8-abd8-265bd07a9859> /15.05.2021

Hubpages. (2014). Mesopotamia, Civilization And The Sumerians: <https://hubpages.com/education/Mesopotamia-The-cradle> /27.06.2020

Hurriyet Daily News. (2015). US, Turkey vow to jointly fight ISIL financing. <https://www.hurriyetdailyNews.com/us-turkey-vow-to-jointly-fight-isil-financing-78151> /21.12.2020

Hürriyet. (2000). Beşar: Babamla aramdaki fark büyük. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/besar-babamla-aramdaki-fark-buyuk-39160771> /02.04.2020

Hürriyet. (2005). Bu da sedir devrimi. <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/bu-da-sedir-devrimi-300514> 02/01/2020

Hürriyet. (2011). Yaptırımlara Rusya ve Çin Vetosu. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/yaptirimlara-rusya-ve-cin-vetosu-18904494> 09/04/2020

Hürriyet. (2016). ABD resmi kayıtlarına göre de PYD, PKK'nın 'Suriye kolu'. <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/abd-resmi-kayitlarina-gore-de-pyd-pkknin-suriye-kolu-40058487> /20.05.2020

Hürriyet. (2018). Doğu Guta nerede? Kimyasal saldırı ile gündeme gelmişti. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/dogu-guta-nerede-kimyasal-saldiri-ile-gundeme-gelmisti-40801886> /23.06.2020

Hürriyet. (2020). Işid Nedir. <https://www.hurriyet.com.tr/haberleri/isid-nedir> /15.06.2020

Iqbal, J. (2015) Orta Doğu'da vekalet savaşları ve çıkar ittifakları. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/04/150408_ortadogu_analiz /15.04.2015

Jachec-Neale, A. (2019). U.S.-Turkey "Safe Zone Likely to Add Fuel to Syria Conflict. <https://www.justsecurity.org/65991/u-s-turkey-safe-zone-likely-to-add-fuel-to-syria-conflict/> /25.10.2020

Johnson, Eliana, Matthew Nussbaum. (2018). Trump gives McMaster the Tillerson treatment. <https://www.politico.com/story/2018/03/16/will-trump-fire-mcmaster-467782> /28.11.2020

Joyner, J. (2013). Why NATO Won't Intervene in Syria. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/why-nato-wont-intervene-in-syria/> /12.12.2020

Kajjo, Ş. (.2016). ABD Elçisi, İD'le Mücadeleyi Hızlandırmak İçin Suriyeli Kürtlerle Buluştu. <https://www.voanews.com/middle-east/us-envoy-meets-syrian-kurds-step-fight-against> /23.12.2020

Kako, A. (2020). Suriye iç savaşı 10'uncu yılına giriyor. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/suriye-ic-savasi-10uncu-yilina-giriyor/1765861> /14.05.2020

Kar, M. (2015) Why was the Train-Equip of Syrian Rebels Project Postponed? <http://www.khilafah.com/why-was-the-train-equip-of-syrian-rebels-project-postponed/> /21.12.2020

Karagül, İ. (2019). Cumhurbaşkanı Erdoğan ABD ziyareti dönüşünde konuştu: Suriye petrolü yeniden imar için kullanılmalı. <https://www.yenisafak.com/gundem/cumhurbaskani-erdogan-abd-ziyareti-donusunde-konustu-suriye-petrolu-yeniden-imar-icin-kullanilmali-3514314> 02.02.2021

Kasapoğlu, Ç. (2015). Türkiye'nin güvenli bölge talepleri ne kadar gerçekçi? https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/10/151002_guvenli_bolge_suriye_turkiye /01.12.2020

Kazdal, M. (2018). Hizbullah'ın Suriye Savaşı. İnsamer: https://insamer.com/tr/hizbullahin-suriye-savasi_1824.html#_ftn1 /06.04.2020

Kemaloğlu, İ. (2020). Rusya'nın Orta Doğu'ya Dönüşü. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/rusya-nin-orta-dogu-ya-donusu/1690139> /06.05.2020

Kerr, M. H. (2015) Why the Victory in Kobane Matters. <https://carnegie-mec.org/diwan/59061/12.10.2020>

Kirby, J. (2015). Daily Press Briefing. U.S Department of State: <https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/dpb/2015/07/245313.htm> /21.12.2020

KRT TV. (2019). Barış Pınarı Harekât alanında saldırı: 5 asker yaralı. <http://www.krttv.com.tr/gundem/baris-pinari-harekt-alaninda-saldiri-5-asker-yarali-h17479.html> /10.10.2020

Kurt, V. (2019) Bir Yılan Hikâyesi: Güvenli Bölge. <https://www.setav.org/bir-yilan-hikayesi-guvenli-bolge/> /15.03.2021

Küntay, B. (2016). Türkiye-Rusya Yakınlaşmasının Suriye Meselesi Üzerindeki Etkileri. <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/burak-kuntay/turkiye-rusya-yakinlasmasin-suriye-meselesi-uzerindeki-etkileri-40198635> /23.12.2020

Laporta, J., O'Connor, T. (2019). Exclusive: U.S. Has Plan to Send Tanks and Troops to 'Secure' Syria Oil Fields Amid Withdrawal. <https://www.Newsweek.com/exclusive-us-has-plan-send-tanks-troops-secure-syria-oil-fields-amid-withdrawal-1467350> /25.10.2020

Letsch, C. (2014) US drops weapons and ammunition to help Kurdish fighters in Kobani. <https://www.theguardian.com/world/2014/oct/20/turkey-iraqi-kurds-kobani-isis-fighters-us-air-drops-arms> /20.10.2020

Martens, M. (2018). Turkey seeks to destroy Kurdish self-government in Syria – but it just might achieve the opposite effect. <https://www.the-security-times.com/turkey-seeks-to-destroy-kurdish-self-government-in-syria-but-it-just-might-achieve-the-opposite-effect/> /23.12.2020

McCarthy, N. (2020). Where U.S. Troops Are Based In The Middle East. Statista: <https://www.statista.com/chart/9727/where-us-troops-are-based-in-the-middle-east/> /01.12.2020

McLaughlin, E. (2018) US military to build observation outposts in northern Syria to reduce tensions with Turkey. <https://abcnews.go.com/Politics/us-military-build-observation-outposts-northern-syria-reduce/story?id=59347237> /15.03.2021

McIntyre, J. (2018). The Pentagon is sharply criticizing an unnamed country — and it sounds like it's an important NATO ally. Business Insider: <https://www.businessinsider.com/the-pentagon-is-sharply-criticizing-country-that-sounds-like-turkey-2018-3> /17.10.2020

Michael, R. G. (2018). U.S., Turkey Reach Deal Over Tense Northern Syrian Town. <https://www.wsj.com/articles/u-s-turkey-reach-deal-over-tense-northern-syrian-town-1528210609> /18.10.2020

Milli Gazete. (2017). Sykes-Picot antlaşması. <https://www.milligazete.com.tr/haber/1438135/sykes-picot-antlasmasi> /10.05.2020

Milliyet. (2019). Suriye'de tablo değişti. <https://www.milliyet.com.tr/dunya/suriyede-tablo-degisti-6102817> /21.05.2020

Myers, S. L. (2011). U.S. and Allies Say Syria Leader Must Step Down. <https://www.nytimes.com/2011/08/19/world/middleeast/19diplo.html> /20.12.2020

NTV. (2018). Erdoğan'dan ABD'ye Menbiç'i boşaltma çağrısı. <https://www.ntv.com.tr/turkiye/erdogandan-abdye-menbici-bosaltma-cagrasi,i8GFBZWGe0Ohjx74UM0vqA> /15.12.2020

Nudelman, M. (2013) The Madness Of The Syria Proxy War In One Chart. <https://www.businessinsider.com/who-is-involved-in-the-war-in-syria-2013-10/23.06.2020>

O'Brien, C. (2019). House lawmakers urge Trump to rescind Erdoğan's White House invite. <https://www.politico.com/News/2019/11/11/house-trump-erdogan-white-house-invite-069303> /25.10.2020

Orhan, O. (2015). Suriye için Türkiye, Suudi Arabistan, Katar işbirliği ve etkileri. <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/suriye-icin-turkiye-suudi-arabistan-katar-isbirligi-ve-etkileri> 18/05/2020

Orhan, O. (2016). Türkiye PYD/YPG'yi Neden Vuruyor? <https://orsam.org.tr/tr/turkiye-pyd-ypg-yi-neden-vuruyor/> /11.11.2020

Oweis, K. Y., Bakr, A. (2013). Exclusive: Saudi offers Russia deal to scale back Assad support - sources. Reuters: <https://www.reuters.com/article/us-syria-crisis-saudi-russia/exclusive-saudi-offers-russia-deal-to-scale-back-assad-support-sources-idUSBRE9760OQ20130807> /18.05.2020

Özdemir, Ö. (2019). İran İslam Devrimi 40. yılında: Şah karşıtı solculara ne oldu? <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47128818> /31.05.2020

Özkeçeci-Taner, B. (Ekim 2019). İç Savaş. Güvenlik Yazıları (12). https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/10/IcSavas_BinnurOzkececiTaner_v.1.pdf /12.05.2020

Rakiboğlu, M. (2019). Suudi Arabistan ve BAE'nin dönüşen Suriye stratejisi. <https://www.star.com.tr/acik-gorus/suudi-arabistan-ve-baenin-donusen-suriye-stratejisi-haber-1425890/> /13.05.2020

Rappeport, A., Crowley, M. (2019). Trump Imposes Sanctions on Turkey as Syria Conflict Intensifies. New York: [nytimes.com/2019/10/14/us/politics/trump-turkey-tariffs.html](https://www.nytimes.com/2019/10/14/us/politics/trump-turkey-tariffs.html) 06.09.2020

Ratnam, G. (2014). Joe Biden Is the Only Honest Man in Washington. <https://foreignpolicy.com/2014/10/07/joe-biden-is-the-only-honest-man-in-washington/> /09.07.2020

Republic Of Turkey Ministry of Foreign Affairs, (2020). Relations between Turkey–Syria. <https://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey%20%80%93syria.en.mfa> /20.10.2020

Reuters. (2017). Turkey warns on Syrian Kurdish militia, welcomes U.S. weapons pledge. <https://br.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-turkey-idUSKBN19E0QJ> /10.10.2020

Reuters. (2018). Turkey uneasy about U.S. plan for observation posts on Syria border: minister. <https://fr.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-turkey-usa-idUSKCN1NT0D9> /18.10.2020

Roberts, W. (2019). US House advances bill imposing sanctions on Turkey over Syria. <https://www.aljazeera.com/News/2019/10/30/us-house-advances-bill-imposing-sanctions-on-turkey-over-syria> /25.10.2020

Sabah. (2015). Süleyman Şah Türbesi nereye taşındı? <https://www.sabah.com.tr/gundem/2015/02/22/suleyman-sah-turbesi-nereye-tasindi> /20.12.2020

Sabah. (2018). Cumhurbaşkanı Erdoğan: Münbiç'e geliyoruz. <https://www.sabah.com.tr/gundem/2018/02/06/cumhurbaskani-erdogandan-cok-menbic-yorumu> /15.10.2020

Sabah. (2019). Tel Tamr'da SMO askerlerinin YPG'li teröristlerle çatışma anı görüntüledi. <https://www.sabah.com.tr/video/dunya/tel-tamrda-smo-askerlerinin-ypgli-teroristlerle-catisma-ani-goruntulendi> /10.06.2020

Said, R. (2016). U.S.-backed fighters advance to cut off Islamic State, win tacit Turkish support. <https://fr.reuters.com/article/idUSKCN0YO0P2> /23.12.2020

Sarioğlu, B. (2016). YPG geçerse destek biter. Hürriyet: <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/ypg-gecerse-destek-biter-40207399> /23.12.2020

Sarkees, M. R. (2007). The COW Typology of War: (<https://correlatesofwar.org/data-sets/COW-war/the-cow-typology-of-war-defining-and-categorizing-wars/view>) /19.02.2020

Sarkees, M. R. (2020). Codebook for the Intra-State Wars v.4.0. Definitions and Variables. <https://correlatesofwar.org/data-sets/COW-war/intra-state-war-data-codebook> /19.02.2020

Schmitt, E. vd. (2019). President Endorses Turkish Military Operation in Syria, Shifting U.S. Policy. <https://www.nytimes.com/2019/10/07/us/politics/trump-turkey-syria.html> /15.02.2021

Seibert, T. (2019). Washington'un Suriye'deki SDG'ye verdiği destek ABD-Türkiye gerilimini artırıyor. <https://thearabweekly.com/washingtons-support-sdf-syria-fuels-us-turkish-tensions> /10.12.2020

Shear, M. D. vd. (2015). Obama Administration Ends Effort to Train Syrians to Combat ISIS. <https://www.nytimes.com/2015/10/10/world/middleeast/pentagon-program-islamic-state-syria.html> /21.12.2020

Söker, Ç. (2020). Arap Baharı Öncesi Suriye Arap Cumhuriyeti'nin Siyasal Sistem ve Rejimi. <https://docplayer.biz.tr/10551999-Arap-bahari-oncesi-suriye-arap-cumhuriyeti-nin-siyasal-sistem-ve-rejimi.html> /14.01.2020

Sözcü. (2015). Türk jerleri IŞİD'i vurdu. <https://www.sozcü.com.tr/2015/gundem/4-savas-ucagi-havalandi-891707/> /16.10.2020

Sputnik. (2016). Erdoğan ve Putin, Halep'te ateşkes ve insani yardım konusunda anlaştı. <https://tr.sputnikNews.com/turkiye/201611301026076087-erdogan-putin-ile-yine-gorustu/> /23.12.2020

Sputnik. (2018). Çavuşoğlu, Tillerson'la görüştü: İlişkilerin normalleşmesi konusunda anlaşmaya varıldı. <https://tr.sputnikNews.com/turkiye/201802161032278755-abd-turkiye-cavusgolutillerson-anlasma/> /17.10.2020

Stewart, P. (2017) U.S. to arm Syrian Kurds fighting Islamic State, despite Turkey's ire. <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-usa-kurds-idUSKBN18525V> /11.11.2020

Strand, H. Vd. (2003). Armed Conflict Dataset Codebook. Armed Conflict Dataset. https://www.pcr.uu.se/digitalAssets/666/c_666956-1_1-k_codebook_v2_0.pdf /07.07.2020

Sudagezer, E., Salcı, T. (2020). ABD Başkanlık Seçimleri sonrası Türk-Amerikan ilişkileri nasıl şekillenir? <https://tr.sputnikNews.com/columnists/202011031043144161-abd-baskanlik-secimleri-sonrasi-turk-amerikan-iliskileri-nasil-sekillenir/> /20.12.2020

T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2000). Suriye'nin merhum Cumhurbaşkanı Hafız Esad'ın cenaze töreninden dönüşlerinde yaptıkları açıklama hk. <https://www.tccb.gov.tr/basin-aciklamalari-ahmet-necdet-sezer/1720/4202/suriyenin-merhum-cumhurbaskani-hafiz-esadin-cenaze-toreninden-donuslerinde-yaptiklari-aciklama-hk.html> /05.05.2020

T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2016). TÜBİTAK Bilim, Özel ve Teşvik Ödülleri | 29.12.2016. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı: <https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanligi/tubitakodulleri/2016/> /01.12.2020

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2020). Suriye'nin Siyasi Görünümü. <http://www.mfa.gov.tr/suriye-siyasi-gorunumu.tr.mfa> /02.04.2020

T.C. İçişleri Bakanlığı. (2017). PKK/KCK Terör Örgütünün Suriye Kolu. https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/strateji/deneme/YAYINLAR/%C4%B0% C3%87ER% C4%B0K/pyd_arapca.pdf /19.05.2020

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2020). Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi <https://disiliskiler.ktb.gov.tr/TR-199566/korfez-arap-ulkeleri-isbirligi-konseyi---kik.html> /10.09.2020

T.C. Ticaret Bakanlığı. (2018). Türkiye - Suriye Ortaklık Anlaşması. <https://ticaret.gov.tr/data/5bfbf6c413b8762fa4955c85/Turkiye%20Suriye%20STA%20Bilgi%20Notu.pdf> /05.05.2020

Tarihi Olaylar. (2020). Tarihten Günümüze En Önemli İç Savaşlar Tarihi Olaylar: <https://www.tarihiolaylar.com/galeriler/tarihten-gunumuze-en-onemli-ic-savaslar-268> /10.05.2020

Taştekin, F. (2020). Joe Biden'la ABD'nin Orta Doğu politikası nasıl şekillenecek? <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54825441> /20.12.2020

Tattersall, N., Bucak, S. (2014). Turkey vows support for besieged Syrian town, but no military pledge Reuters: <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-turkey/turkey-vows-support-for-besieged-syrian-town-but-no-military-pledge-idUSKCN0HS0ET20141003> /07.09.2020

The Economist. (2016). Unintended consequences. The Economist: <https://www.economist.com/special-report/2016/05/12/unintended-consequences> /01.07.2020

The Moscow Times. (2019). Russia Will Be One-Third Muslim in 15 Years, Chief Mufti Predicts. <https://www.themoscowtimes.com/2019/03/05/russia-will-be-one-third-muslim-in-15-years-chief-mufti-predicts-a64706> /04.05.2020

The New York Times. (2019). President Endorses Turkish Military Operation in Syria, Shifting U.S. Policy: <https://www.nytimes.com/2019/10/07/us/politics/trump-turkey-syria.html> /15.02.2020

The Washington Post. (2015). Turkey agrees to allow U.S. military to use its base to attack Islamic State. https://www.washingtonpost.com/world/middle_east/turkey-agrees-to-allow-us-military-to-use-its-base-to-attack-islamic-state/2015/07/23/317f23aa-3164-11e5-a879-213078d03dd3_story.html /03.01.2020

The White House. (2013). Remarks by the President in Address to the Nation on Syria. <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2013/09/10/remarks-president-address-nation-syria> /10.12.2020

Timeturk. (2016). Bir İran Emperyalizmi projesi 'Şii hilali' gerçek mi oluyor? <https://www.timeturk.com/bir-iran-emperyalizmi-projesi-sii-hilali-gercek-mi-oluyor/haber-406668> /12.05.2020

Timeturk. (2017). Dürzilik nedir? <https://www.timeturk.com/durzik-nedir/haber-780813> /12.11.2020

Timeturk. (2020). Rakamlarla Türkiye ve Suriye'nin askeri gücü. <https://www.timeturk.com/rakamlarla-turkiye-ve-suriye-nin-askeri-gucu/haber-1345875> /28.06.2020

Tisdall, S. (2016). Turkey's rising tension with Russia over Kurds puts Erdoğan in a corner. <https://www.theguardian.com/world/2016/feb/09/ever-heightening-tension-putin-puts-turkey-in-a-corner> /23.12.2020

TRT Haber. (2018). Zeytin Dalı Harekâtı'nda son durum haritası. TSK ve ÖSO oluşturulan ceplerden Afrin'e ilerleyişini sürdürüyor. <https://tr-tr.facebook.com/trthaber/posts/1857571380927871/> /17.10.2020

Trump, D. J. (2019). real DonaldTrump. <https://twitter.com/realDonaldTrump/status/1181232249821388801> /25.10.2020

U.S. Departman Of State. (2020). U.S. Relations With Syria. <https://www.state.gov/u-s-relations-with-syria/> /03.01.2020

Uluhan, A. (2018) Soğuk Savaştan Günümüze Suriye ile ABD İlişkileri ve ABD'nin Suriye'deki Rolü. <http://politikaakademisi.org/2018/09/25/soguk-savastan-gunumuze-suriye-ile-abd-iliskileri-ve-abdnin-suriyedeki-rolu/> /30.06.2020

Ünal, B. (2015). Obama'nın 4 yıllık Suriye politikası. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/obamanin-4-yillik-suriye-politikasi/397073/18.05.2020>

Voice of America. (2016). Turkey Says Kurdish YPG Should Not Be Involved in Syria Talks. <https://www.voanews.com/europe/turkey-says-kurdish-ypg-should-not-be-involved-syria-talks> /19.05.2020

Voice of America. (2018). US-Led Coalition Helps Build New Syrian Force, Angering T <https://www.voanews.com/middle-east/us-led-coalition-helps-build-new-syrian-force-angering-turkey> /26.12.2020

Wahab, B., Doering, J. (2017). Managing the Shift in U.S. Relations with Syria's Kurds. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/managing-shift-us-relations-syrias-kurds> /24.12.2020

Werz, M., Hoffman, M. (2015). The U.S.-Turkey Partnership: One Step Forward, Three Steps Back. https://cdn.americanprogress.org/wp-content/uploads/2015/03/USTurkeyPartnership-brief2.pdf?_ga=2.195749740.1967050721.1620349286-1299649057.1620349286/09.02.2021

Werz, M., Hoffman, M. (2016). The Process Behind Turkey's Proposed Extradition of Fethullah Gülen. <https://cdn.americanprogress.org/wp-content/uploads/2016/09/06125822/TurkishExtradition-brief.pdf> /11.01.2021

Wilson, S., Warrick, J. (2010). Assad must go, Obama says. https://www.washingtonpost.com/politics/assad-must-go-obama-says/2011/08/18/gIQAelheOJ_story.html /12.12.2020

Wimmen, H. (2017). The U.S. joins the Turkey-PKK fight in northern Syria. <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/eastern-mediterranean/syria/us-joins-turkey-pkk-fight-northern-syria> /10.09.2020

Yeşiltaş, M. (2018). Analiz: Afrin terörizmle mücadelede stratejik önemde. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-42766281> /09.09.2020

Yezdani, İ. (2016). Irak suni Ülke. Hürriyet: <http://www.hurriyet.com.tr/irak-suni-ulke-40096935> /15.04.2020

Yezdani, İ. (2018). Suriye'de hangi ülke ne istiyor? [hurriyet.com.tr/yazarlar/ipek-yezdani/suriyede-hangi-ulke-ne-istiyor-40973791](http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ipek-yezdani/suriyede-hangi-ulke-ne-istiyor-40973791) /20.06.2020

Yılmaz, A. (2018). Suriye'deki Savaş Öncesi İran-Suriye İlişkilerinin Seyri. <http://www.suriyegundemi.com/2018/03/28/suriyedeki-savas-oncesi-iran-suriye-iliskilerinin-seyri/> /14.05.2020

4. Radyo ve Televizyon Programları

Ulusal Kanal. (22.10.2019). CHP'li Erdal Aksünger: PYD terör örgütü değildir. Yayın yeri: Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=DdykNhtwYsw>
18.05.2020

Youtube. (11.03.2018). YPG'nin Yeni İsim Babası ABD - Amerikalı Generalden İtiraf. Yayın yeri: mehmet nilüfer.
<https://www.youtube.com/watch?v=itAWLPHZrBc> 20.05.2020